

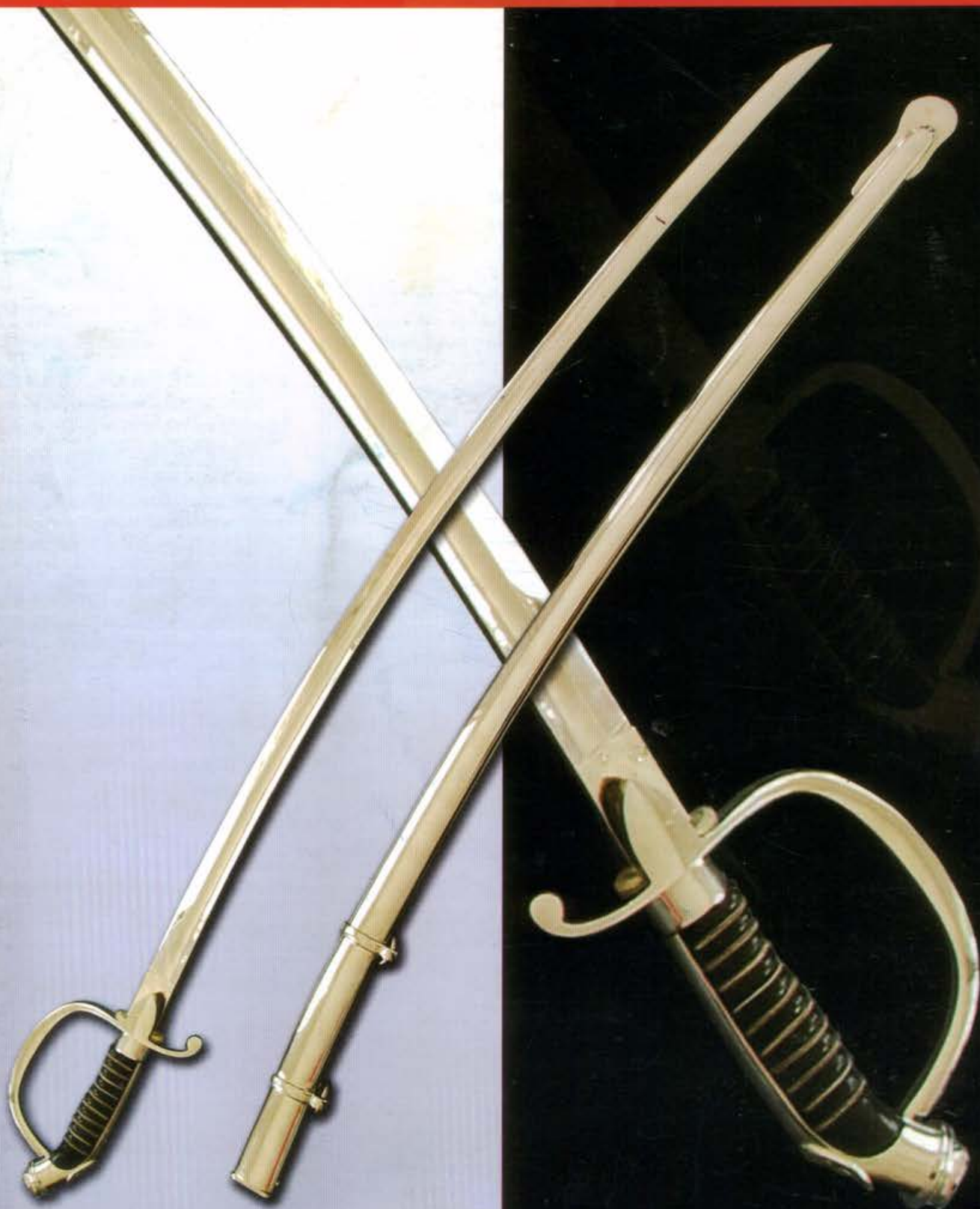
LIETUVOS

BAJORAS

2002 PAVASARIS

NR. 6

LIETUVOS BAJORŲ
KARALIŠKOJI SAJUNGA

LIETUVOS BAJORAS

2002 m. pavasaris, Nr. 6
Lietuvos bajorų karališkosios sąjungos leidinys
Eina nuo 1996 m.

Redakcijos adresas:
A. Mickevičiaus 19, LT-3000, Kaunas

Redakcinė kolegija:
Dr. Artūras Rukas Daujotis (Derneck grafas) – vyr. redaktorius. Tel.: 8-27 551743
Undinė Nasvytytė (h. Sirakomla)
Dr. Povilas Vitkevičius (h. Bialina) – redaktorius, mokslinis konsultantas
Dr. Konstantinas Bogdanas (h. Rožė),
Giedrė Jurkūnienė-Bulotaitė (h. Kscieša),
Leonas Paleckis-Kaktavičius (h. Gulbė),
Vacys Reimeris (h. Prus I).

Maketavimas: UAB "Bonarta"
Spaudė: Art Rema

Turinys

✠ Sigita Gasparavičienė. Bizantijos Imperatorių palikuoniai dar mūsų dienomis gyveno Vilniaus užupyje	3
✠ Irena Svetlauskienė. Bajorai Pancežinskai ir Ašvėnų dvaras	4
✠ Artūras Rukas Daujotis. Dvaro samprata laiko tėkmėje	11
✠ Marek Baranski. Dvarų ir rūmų apsuga pokario Lenkijoje	13
✠ Povilas Vitkevičius. Riteriai ir jų epocha (I)	15
✠ Undinė Nasvytytė. Sugrįžimas	17
✠ T. Jeziorovski A. Jeziorovski. Lietuvos vaivadijų bajorų apranga	18
✠ R. Ramanauskas. Ukmergės apskrities bajorų vadovai	19
✠ Algimantas Gureckas. Dar kartą apie Baltojo Erelio riterį	21
✠ Petras Juodelė. Bajoriškų tradicijų įtaka lietuvių muzikiniai kultūrai	22
✠ Eduardas Rimgaila. Gyvenimo audrų blaškytas	24
✠ Vytautas Rimgaila. Bajoras Vladas Būdas	26
✠ Bronislovas Voncevičius. Vizitinės kortelės ir jų naudojimas	27
✠ Alisa Balčiauskienė. Bajorai Balčiauskai	31
✠ Aldona Čepulienė. Ieškome protėvių šaknų	32
✠ LBKS kronika	34
✠ Aleksandra Gudžinskienė. Kauno apskrities bajorų metraštis	35
✠ Sigita Gasparavičienė. Vilniaus Vingio parko istorijos bruožai	36
✠ LBKS jubilijatai	38

KARALIŠKASIS DEKRETA

(Imp. justic. rūmai/Nr. 229/liepos 14 d., § 21-§ 13-§ 10)

Mes, suverenus imperatoriškasis princas, prof., prof., dr., dr. senatorius Heinrichas Karlas Fromm fon Hohenstaufenas, Dievo malone ir karališkuoju krauju, Hohenstaufenų imperatoriškosios dinastijos imperatorius Heinrichas VII, Dernecko kunigaikštis, Erpfingeno markgrafas, šventojo Kosmo hercogas, Frankų ir Pfalco paveldėtasis hercogas, Maronėjos markizas, Paladino fon Locrida princas, Korichito dinastijos šeichas, Paladino fon Kasho princas, Nysirus paveldėtasis hercogas ir t.t. - tiesioginis mano imperatoriškųjų protėvių ir Šventosios Romos imperijos paveldėtojas, taip pat ir Frydricho I, Švabijos Hohenstaufų Barbarosos (1122 AD), imperatoriaus Frydricho II fon Hohenstaufen (1215 AD) bei Imperatoriaus Karlo Didžiojo (800 AD).

Teisės ir teisingumo imperatoriškojo Karlo Didžiojo vardo riterių ordino didysis magistras, Thulos Geležinės širdies princo karališkojo ordino didysis magistras (498 AD); Šventojo Luko karališkojo riterių ordino didysis magistras (I 198 AD). Šiandien pasijutau didžiai sujaudintas ir pasiryžęs mano ištikimajam riteriui ir senatoriui Lietuvoje: **ARTŪRUI RUKUI DAUJOTIS /DO-WIATT/** (Šventojo Luko Didžiojo kryžiaus riteriui) parengti šį patentą - kilmingumo dekretą ir pakeliu jį savo **GRAFU FONDER-NECK** ir prie Weichendorf ir tuo būdu pakeliu į tarptautinį Vokietijos kilmingųjų luomą su visomis šiam luomui priklausančiomis teisėmis ir pareigomis.

Šį karališkąjį dekretą parašiau savo rankomis, pasirašiau ir antspaudavau, jis visiškai galioja tarptautiniu mastu.

2001 liepos 14d., A. Domini Jo Aukštybė Heinrichas Karlas Fromm fon Hohenstaufen ir Derneck.

"The Lithuanian Nobleman", the publication of the Lithuanian nobility, is published since 1996. The chief editor is Count Artūras

Rukas Daujotis von Derneck (Aušros 3, Garliava – Naugardiskės, Kaunas district LT 4316, Lithuania). The address of the editorial office: A. Mickevičiaus 19, Kaunas LT 3000, Lithuania).

Bizantijos imperatorių palikuoniai dar mūsų dienomis gyveno Vilniaus Užupyje

Vilniečių Lascaris'ų šeimos herbas

Istorijos vingiuose nepaklydę

1935 m. kovo 7 d. Vilniuje leidžiamame populiariame konservatyvios pakraipos dienraštyje "Slowo" pasirodžiusi publikacija su sensacinga antrašte "Ispanų Lascaris yra neteisėtas pretendentas. Tikrieji Lascaris'ai gyvena Vilniuje", netikėtai išgarsino Vilniuje Užupyje ramiai sau gyvenusią niekuo ypatingu neišsiskyrusią vilniečių šeimą. Tuo metu Europos spaudoje ir didžiosios politikos kuluaruose kaip tik plačiai buvo aptarinėjamos Bizantijos imperatorių palikuonių pasiskelbusio Ispanijoje Saragosos mieste gyvenusio Eugenijaus Lascaris'o (1886-1952) pretenzijos į Graikijos karaliaus sostą. Gi dienraščio publikacija bandė įrodyti, kad tuo metu Vilniuje gyvenusi Antano ir Jurgio Lascaris'ų šeima turi žymiai rimtesnį pagrindą pretenduoti į Bizantijos imperatorių ir Graikijos karūną, visas iš to išeinančias teises ir privilegijas, nei minėtasis Saragosos advokatas. Susiklosčius kitokiai politinei situacijai Europoje, Vilniaus Lascaris'ų karta būtų buvusi be jokios abejonės panaudota politiniame žaidime, tačiau, kaip žinome, įvykiai tuomet pakrypo visiškai kita linkme ir vilniečiams Lascaris'ams tuomet atiteko tik kuklus Tesės d' Erbervil vaidmuo. Tai buvo žymaus poeto, literato, 1863 m. sukilimo dalyvio Jurgio Lascaris'o (1828-1888), kilusio iš vienos iš Bizantijos imperatorių Lascaris Comnenus

dinastijos šakų, sūnūs. Tai, kad Vilniuje ilgokai gyveno ir čia Bernardinų kapinėse palaidoti šios nepaprastai senos Bizantijos imperatorių dinastijos atstovai, kurių genealoginio medžio šaknys siekia Romos imperijos ir netgi helenistinės Graikijos laikus, iki šiol beveik nebuvo žinoma. Iš genealoginės ir kitokios literatūros bei Interneto esančios šios giminės genealoginės-istorinės svetainės (<http://www.new-byzantium.prg/houseof.html>) sužinojome tik apie Vakarų Europoje, Amerikoje bei Lenkijoje gyvenančius Comnenus Lascaris'ų palikuonius. Deja, apie lietuviškąją šaką ten nerasime nieko.

Kuo gi įžymi Lascaris'ų giminė, kokie jų nuopelnai istorijai, kokį pėdsaką jie paliko Lietuvoje ir Vilniuje?

Bizantijos valdovai

Lascaris'ai save laiko helenistinės Seleukidų imperijos Sirijos valdovų bei Romos imperijos rytinių žemių (Oriento) prefekto Flavijaus Emanuelio palikuonimis. XII a. Bizantijos imperatoriaus Joano II Comneno dukra Marija ištėkėjo už Misijos, Tenedo ir Peloponeso kunigaikščio Konstantino Lascaris'o. Vėliau Comnenų dinastijos valdovams, vedant garbingos Lascaris'ų giminės moteris, susiformavo imperatoriškoji Comnenus Lascaris'ų dinastija, kuri išmirus ar rū-

mų sąmoksluose išsižudžius Comnenų dinastijos imperatoriams, perėmė valdžią ir kelis šimtus metų valdė Bizantiją. Žymiausi iš jų, tai imperatoriai Konstantinas (1204-1206), Teodoras (1206-1222), Teodoras II (1254-1258), Joanas IV (1258-1261) atskirų Bizantijai priklausiusių šalių - Trebizondo, Ponto Heraklėjos, Epyro, Cefalonijos ir kitų valdovai, jų tarpe buvo ir įžymių mokslininkų, o dar daugiau - karo vadų. Jų viešpatavimą Bizantijoje dar ir dabar mena dab. Turkijos teritorijoje išlikusios funduotos bažnyčios ir vienuolynai. Tiesa, po Lascaris'ų valdžią Bizantijoje perėmė Angelų, po jų vėl Comnenų, ir pagaliau Paleologų dinastijos. Turkai, užkariavę Konstantinopolį, 1461 m. išžudė visus Paleologų vyrus, o jų patatytas bažnyčias pavertė mečetėmis. Todėl su paskutine Bizantijos dinastija giminystės ryšiais susijusi Lascaris'ų giminė iki pat XX a. buvo laikoma Bizantijos valdovų įpėdine, lygiai taip pat kaip ir Maskvos didžiųjų kunigaikščių - Jono III ir jo žmonos bizantietės Sofijos Paleolog palikuoniai - Rusios carai, laikę savę turkų valdomos Bizantijos paveldo perėmėjais.

Išsibarstę po visą pasaulį

Turkams užkariavus Bizantiją, Lascaris'ai buvo priversti pasitraukti vieni į Italiją (taip atsirado Veronos šaka), kiti į Prancūziją (Provanso šaka), treči - į Ispaniją (Toledo šaka). Kai kurios jų šakos keitė pavardę, o priklausomybę šlovingai Lascaris'ų giminei dažnai rodė tik jų herbas. Prancūzijoje jie iš pradžių naudojo dvigubą pavardę, tačiau laikui bėgant pasiliko tik grafų de Vintimille pavardę. Europoje buvo ir tebėra ne tiek daug kilmingų giminių, kurios būtų taip artimai kraujo ryšiais susijusios su pačiomis garsiausiomis ir netgi karališkomis šeimomis. Lascaris'ai giminiavosi su vengrų karaliais, lenkų Pias-tais, Bavarijos, Langedoko, prancū-

Lascaris Comnenus herbas

žų Montmoransi, Conde, ispanų Albos giminėmis. Dauguma jų aktyviai dalyvavo karuose su Osmanais. Taip vienas jų Izaokas Lascaris, turkams užkariavus Konstantinopolį, vadovavo patiems pirmiesiems Venecijos respublikos karo veiksmams prieš turkus. Kitas- Chuanas Pablas Lascaris Ventimiglia 1636-1657m. buvo netgi Maltos riterių ordino didžiuoju magistru. Romos ir Venecijos respublikų senatai 1436-1520m. pripažino jiems kunigaikščių ir grafų titulus, feodalinę teisę į Cefalonijos salą bei paveldėjimo teisę į Bizantijos sostą. Jie naudojosi tam deramomis privilegijomis, užėmė aukštas pareigas. Šių respublikų valdžių buvo skiriami į svarbius kovos su turkais postus-vadovauti Kipro, Kretos, Korfu, Kandijos tvirtovėms. Jų tarpe buvo žymių ir mokslininkų, kaip Medičių dvariškis Jonas Lascaris-žymus renesanso laikotarpio humanistas ir kt. **Lascaris'ų teisės į imperatoriaus Konstantino sostą ne kartą patvirtino ir visa eilė Vokietijos imperatorių.** Taip 1491 m. Fridrichas III pasirašė raštą, kuriame "kilmingąjį grafą Epidauro ir Korinto valdovą Aloyzą Blanką Paleologą, Petro Emanuelio ir Kipro kunigaikštystės Elizabetos sūnų" paskelbė graikų imperatorių palikuoniu, pabrėždamas, kad paveldėjimo teisę į sostą turės visi jų palikuoniniai. Panašus 1576 m. imperatoriaus Maksimilijono II dekretas skelbė, kad teisę į Bizantijos sostą turi net tik vyriškosios, bet ir moteriškosios šakos šios giminės palikuoniniai. Ferdinandas II (1630) ir Leopoldas I (1671) taip pat patvirtino savo pirmtakų privilegijas. Be to, yra dešimties Romos popiežių, pradedant Kalikstu II ir baigiant Sikstu V, pasirašyti 1679-1718 m. dekretai patvirtinantys šias jų teises.

Herbas su dvigalviu ereliu

Lascaris'ų herbo esminė detalė yra herbiniame skyde esantis juodas dvigalvis erelis, su ant krūtinės įtaisyta aukso spalvos saulės atvaizdu. **Dvigalvį erelį, kaip imperatoriškąjį ženklą, vėliau tapusį Antrosios Romos – Bizantijos herbu, pirmieji pradėjo naudoti būtent Lascaris'ai, perėmę jį iš hetitų tvirtovės Mažojoje Azijoje sienos akmenyje rasto ženklo. Vėliau dvigalvio erelio herbą į Rusiją atnešė Sofija Paleolog, kurios palikuoniniai- Rusios valdovai, lygiai taip pat kaip ir**

Lascaris'ai, reikšdami pretenzijas į Bizantijos imperatorių sostą, Rusiją vadino Trečiąja Romos imperija. Iš Lascaris'ų perimtas herbas su dvigalviu ereliu ir dabar yra Rusijos valstybės herbe.

Į jungtinę Lenkijos-Lietuvos valstybę pirmieji Lascaris'ai atvyko XVIII viduryje. Nors pirmąją Lascaris'ų giminės atstovė Lietuvoje teisingiau būtų laikyti LDK didžiojo kancelerio Pažaislio kameldulų vienuolyno fundatoriaus Kristupo Paco (1621-1684) žmoną prancūzė Klarą Izabelę Genovaitę Eugeniją de Mailly Lascaris, mirusią ir palaidotą Pažaislio bažnyčios rūsyje.

Antrasis Lascaris atvykęs į mūsų valstybę buvo garsaus mokslininko Konstantino Lascaris'o nuo 1494 m. apsigyvenusio Italijoje palikuonis Jurgis Jeronimas Marijonas Lascaris (1706-1795), 1738m. Romoje paskirtas Lvovo teotinių vienuolyno abatu. Čia atvykęs jis susidraugavo su Radvilomis ir M. K. Radvilos "Žuvelės" paramos dėka tapo Olykos klebonu ir Žulkvos abatu, vėliau jis įkūrė akademiją Zamostėje. Radvilų remiamas 1764 m. jis buvo paskirtas Zenopolitano vyskupu, o vėliau- Jeruzalės patriarchu. Ilgus metus gyvendamas Romoje, ir būdamas Šv. Petro bazilikos generaliniu vikaru J. K. M. Lascaris kartu buvo ir tikru LDK ir Lenkijos tikibinių reikalų autoritetu ir ekspertu. Į Abiejų Tautų respubliką jis atvyko ne vienas, o kartu su savo sūnėnais, brolio Alberto ir Viktorijos San Martini sūnumis, Jurgiu, vėliau tapusiu Vilnius bazilijonų vienuoliu Juozapotu (1738-1808?) ir Teodoru Lascaris'iais (?-1785), kuris 1745 m. pradėjo čia savo karinę karjerą ir davė pradžią lenkiškosioms ir lietuviškosioms giminės šakoms. 1766m. Teodoras Lascaris buvo jau LDK kariuomenės pulko leitenantu, ir tais pat metais už 75 tūkstančius auksinų pirkto anksčiau jėzuitams priklausiusias Merkinę ir Žodiškį. 1780 m. jis jau vyskupo I. J. Masalskio suformuoto ir išlaikomo LDK VI pulko pulkininkas, o 1785 m. - generolas majoras. 1766 m. karalius Stanislovas Augustas suteikė Lascaris'ui indigenatą ir patvirtino herbą, kuris iki XX a. vidurio giminės išsaugotame dokumente aprašomas sekančiai: "Dvieju spalvų-žydros ir geltonos spalvos herbo

skyde-juodas dvigalvis erelis, su ant jo krūtinės įtaisyta skyde esančiu spinduliuojančios auksinės saulės atvaizdu, virš erelio galvų -imperatoriškoji karūna. Patį herbo skydą vainikuoja grafo karūna". Lascaris'ų giminės devizas buvo "Nec me fulgara". Teodoras Lascaris čia vedė Oną Zabielaitę susilaukė dukros Sofijos (?-1837), vėliau ištekėjusios už Felikso Sobeckio, sūnaus Alberto, ir dukros žinomos to meto gražuolės Floros (?-1835), ištekėjusios už Antano Zabielos. Flora Lascaris jaunystėje labai žavėjosi mūsų poetai T. Odincas ir A. Mickevičius, pastarasis sakoma ją vadinęs Cezarina (aliuzija į jos karališką kilmę). Vienintelis jo sūnus Albertas buvo vedęs Stanislovo Augusto rūmų dailininko Antano Albertrandžio dukterį ir vyskupo J. Ch. Albertrandžio giminaitę Prancišką. Turėjo sūnų Albertą, vėliau tarnavusį Lenkijos kariuomenėje, Jurgį Antaną - 1808m. žuvusio lenkų legionuose kovose prie Saragosos, ir Teodorą (?-1832) - Napoleono, o vėliau rusų armijos karininką, vedusį Viktoriją Sokolnikovą - lietuviškosios šakos pradininką.

Ilgas kelias į Lietuvą

Vilniaus gubernijos bajorų deputacijos archyve radau paminėtą dar vieną nežinomą, matyt, kažkokios kitos Lascaris'ų šakos atstavą Povilą, Vaitiekiaus sūnų 1820-1841 m. legitimuotą Vilniuje.

Teodoras ir Viktorija Lascaris'ai susilaukė tik vieno sūnaus Jurgio (1828-1888), kuris yra laikomas žymiausiu lietuviškosios Lascaris'ų šakos atstavu ir kurio gyvenimas ir veikla yra tampriai susijusi su Lietuva ir Vilniumi. Jaunystėje anksti netekęs tėvo Jurgis Lascaris augo Lietuvos medžioklio Zaleskio namuose, meninėje aplinkoje, mokėsi Vilniaus bajorų institute, vėliau S. Peterburgo universitete. 1853 m. nuolat apsigyveno Vilniuje, kur plačiai reiškėsi kaip literatas ir žurnalistas, aktyviai dalyvavo Vilniaus kultūriniame gyvenime. Buvo poetas romantikas. Draugavo su poetu V. Sirokomle-Kondratavičiumi, dailininku E. Andrioliu, kompozitoriumi S. Moniuška. Jo pseudonimai buvo Vilniaus Gandras (Bocian Wilenski), Omega, Omikron. **Aktyviai įsijungė į 1863 m. sukilimo ruošimą, veikė Vilniaus amatininkų tarpe. Prasi-**

dėjus sukilimui tapo vienu iš Trakų apskrities sukilėlių veikėjų, dalyvavo F. Visloucho, A. Mackevičiaus būrių karinėse operacijose. Po sukilimo emigravo į Prancūziją, ten vedė pusseserę Antaniną Zabielaite, kuri dėl jo paliko Lietuvą. Mirus paskutiniam itališkos šakos palikuoniui kunigaikščiui Jonui Antanui Lascaris'ui, kaip vienintelis tos šakos paveldėtojas 1866 m. įsitraukė į jį galutinai nuskurdinusią bylą dėl patriarcho Jurgio Jeronimo Marijos Lascaris'o paveldėjimo. Vėliau bandė dalyvauti dar kitame teismo procese. Tai buvo labai garsi ir įdomi byla, ties kuria reikėtų apsisistoti kiek plačiau.

Jurgis Lascaris

Istorijos verpetuose

Išmirus itališkajai Lascaris'ų šakai, visos paveldėjimo teisės turėjo pereiti Jurgiui Lascaris'ui, tačiau tuo metu atsirado Italijoje mirusio paskutiniojo Paleologų dinastijos palikuonio kunigaikščio Jono Antano Lascaris'o įdukra kažkokia kunigaikštytė Marija Angela Flavija Lascaris Comnenus. Ji padavė į teismą bažnytinę Romos valdžią ir valstybę, reikšdama pretenzijas į pajamų dalį, kurią ji privalėjo gauti iš Italijos valdžios, sekuliarizavusios Vatikano Loreto, Šv. Pauliaus, Šv. Kryžiaus ir Šv. Agnietės bazilikas. Savo pretenzijas ji parėmė bažnytine kanonų teise, kurioje yra punktas, teigiantis, kad jei bažnyčių fundatoriaus paveldėtojas – patronas nusigyvena ir nebeturi lėšų pragyvenimui, jis turi būti išlaikomas iš jo funduotų bažnyčių pajamų. Šias bažnyčias buvo fundavęs imperatorius Konstantinas Didysis. Jis buvo šių bažnyčių patronas ir jis bei jo palikuoniai turėjo į jas

taip vadinamą *Jus patronatus* privilegiją¹. Paveldėjimo teisė į šią privilegiją, anot kunigaikštytės advokatų, turėtų priklausyti imperatoriaus Konstantino valdžios paveldėtojams – Lascaris'ams, kurią jau anksčiau daug kartų yra patvirtinęs Romos senatas ir net visa eilė Vokietijos imperatorių. Dar daugiau, kunigaikštytės advokatai buvo net paruošę visus dokumentus įrodyti jos teisę į turkų užgrobtos Bizantijos sostą. Tačiau politinė situacija po Europai nesėkmingo Krymo karo tam buvo visiškai nepalanki, todėl šią bylą kelti galų gale buvo atsisakyta. Jurgis Lascaris, kaip tikrasis ir teisėtas pretendentas į imperatoriaus Konstantino privilegijas, bandė taip pat dalyvauti šioje teismų epopėjoje, betgi vėlgi nieko nepešė. Tad, visiškai nusigyvenęs 1872 m. grįžo į Varšuvą. Vėliau apsigyveno Bobruiske, paskui Daubarave prie Radaškovičių. Ten daug rašė. 1882 m. jis paruošė ir paskelbė garsiuosius «Jono Chrizostomo Paseko atsiminimus», H. Ževuskio »Soplicos atsiminimus». Tačiau visi jo rankraščiai vėliau dingę, o kūryba buvo ir tebėra nepelnytai užmiršta. Kartu tai buvo nepaprastai įdomus žmogus, sakoma visą gyvenimą buvo apsėstas minties apie savo karališką kilmę, tačiau kartu demokratiškas. Labai džiaugėsi ir didžiavosi, kai jo vyriausias sūnus Antanas Teodoras Markas, baigęs technikos mechanikos mokslus, įkūrė Bobruiske kalvę. Mirė Jurgis Lascaris 1888 m.

birželio 22 d. Palaidotas Daubarave, jo žmona vyrą pergyveno tik kelias savaites. Jurgis ir Antanina Lascaris'ai turėjo du sūnus Antaną Teodorą Marką (gimė 1867 m. birželio 6 d. Prancūzijoje – mirė 1943 m. Vilniuje), Jurgį (?-1941) bei dukras Kazimierą Mariją (gimė 1866 m. liepos 23 d. Prancūzijoje – mirė 1936 m. birželio 19 Vilniuje) bei Sofiją Liudviką (gimė 1870 m. rugsėjo 24 d. Prancūzijoje – mirė 1942 m. Vilniuje). Šios dotos yra pateiktos iš Vilniaus Užupio g. 24 namo, kuriame gyveno paskutieji Lietuvos Lascaris'ai, gyventojų knygos bei 1942 m. gyventojų surašymo lapų (Lietuvos Centrinis valstybės archyvas, F. 64, AP. 6, B. 219; F. R-743, AP. 1, B. 334), todėl gali būti ne visai tikslios. Apie šiuos lietuviškosios Lascaris'ų šakos palikuonis yra žinoma labai mažai, todėl pasitelkę į pagalbą šiuos įdomius mažai tyrinėtus archyvinius dokumentus pabandytume arčiau pažvelgti į jų likimus.

Užupio gatvė 24

Antanas Teodoras Markas Lascaris vedė iš Ašmenos pavieto Chatovo dvaro kilusią bajoraitę Emiliją Kučinską, gimusią 1870 m. gegužės 15 d. ir susilaukė su ja net aštuonių sūnų. Visi jie mokėsi Vilniaus berniukų gimnazijoje. Todėl Lascaris'ai išvyko iš Bobruisko ir apsigyveno Vilniuje Užupio g. 24 name. Šiuos pastatus iš varžytinių 1907 m. nupirko grafas Simonas Zabiela ir mirdamas 1910 m.

Buv. Lascarisų namas Vilniuje, Užupio g. 24, 2002 m. (foto V. Mikėnas)

Buv. Lascarisų namo Vilniuje, Užupio g. 24 kiemas, 2002 m. foto V. Mikėnas

testamentu užrašė juos savo netekėjusioms dukterėčioms Kazimierai Marijai ir Sofija Liudvikai Lascaris. 1918 m. šeši Antano ir Emilijos Lascarisų sūnūs stojo į lenkų legionus ir tęsdami savo tolimų protėvių karines tradicijas, pasižymėjo kovose su bolševikais. Per vieną 1920 m. mėnesį K. ir E. Lascaris'ai neteko net keturių sūnų-Liudviko, Adomo, Kazimiero ir Zbignevo. Visi jie paguldė galvas už Vilnių, kovose sustabdžiusiose raudonųjų bolševikų invaziją į vakarus. Iki pat II pasaulinio karo ir jo metu Lascaris'ai gyveno Užupio g. 24 name. šis namas yra išlikęs ir dabar, tačiau labai apleistas ir nesutvarkytas. Koks likimas jo laukia ateityje - nežinia. Tačiau vilties teikia tas faktas, kad garsieji tiek triukšmo sukėlę vadinamieji «Zuoko» laiptai, kylantys nuo Vilnelės į kalną į Užupio gatvę, veda kaip tik per buvusio Lascarisų namo kiemą. Todėl norintys apžiūrėti paskutinįją Bizantijos imperatorių palikuonių buveinę, ją surasti gali tikrai lengvai. Viltį, kad šio namo tvarkymui gali atsirasti investicijų, teikia ir šiuo metu vykstantis intensyvus viso Užupio tvarkymas.

Patys Lascaris'ai gyveno tik dviejuose šio namo butuose - tai antrajame, tai trečiajame. Likusieji buvo nuomojami. Namas buvo puikioje vietoje, su romantišku medžiuose paskendusiu sodeliu, iš jo kiemo atsiverdavo nuostabus vaizdas į Vilnelę, Vilniaus bažnyčias, pilis ir senamiestį, kas traukte pritraukdavo meniškos prigimties nuomininkus. Taip, viename iš šio na-

mo butų - trečiajame - 1921-1928 m. gyveno garsusis Vilniaus architektūros tyrinėtojas, architektas, knygų apie Vilniaus architektūrą autorius, Vilniaus S. Batoro universiteto profesorius Julijus Klosas su šeima, pirmajame - nuo 1908 m. buvo įsikūręs įžymus dailininkas ir visuomenės veikėjas Ferdinandas Ruščicas. Patys Lascaris'ai buvo orūs, santūrūs ir savo kilme ypatingai nesididžiavo. Gyveno kukliai ir ramiai, beveik niekuo nesiskindami nuo eilinių miestelėnų, dirbo valstybės ir privačių įmonių tarnautojais. Pasakojama, kad pretendentų įgyti kunigaikštišką titulą netrūkdavę, pasitaikydavo net tokių, kurie už nemažą pinigų sumą prašydavę juos įsisūnyti, tikėdamiesi tokiu būdu tapti kilmingais ir įgyti garbingą pavardę. Nuolat čia gyvenusios nepaprastai pamaldžios senutės seserys Lascaris labai saugojo ir brangino šeimynines relikvijas-albumus, garsių dailininkų A. Albertrandžio, Krafto tapytus protėvių portretus ir kt. senienas. Čia buvo saugomos ir unikaliuos pergamentinės knygos su išrašais apie jų kilmę iš Venecijos ir Veronos archyvų, genealoginiai medžiai, kiti dokumentai, kuriuos jų proseneliai buvo pateikę karaliui Stanislovui Augustui, rūpindamiesi titulo patvirtinimu. Galimas daiktas, kad čia buvo saugomas ir poeto Jurgio Lascaris'o literatūrinis archyvas, tačiau tai tik spėlionės. Kur visai tai yra dabar-nežinia. Vieną dokumentą, atrodo, būtent iš šios Lascarisų kolekcijos pavyko aptikti Lie-

tuvos Mokslo akademijos bibliotekos rankraštyne. (MABRS, F. 25, B. 92. L. 1-2).

Kai prabyla archyvai

Iš likusių gyvų Antano ir Emilijos Lascarisų sūnų - Stanislovas, Jurgis ir Emanuelis čia gyvendavo retokai. Jurgis (g. 1897 10 29) turėjo tarnybą Siedlece (iš Užupio g. 24 gyventojų knygos sužinome, kad Jurgis Lascaris buvo vedęs Eleną Filipkovską ir turėjo 1918 10 05 Vilniuje gimusią dukterį Jadvygą), Emanuelis (g. 1910 03 10) susirado darbą Molodečne, apie Stanislovo gyvenimą Vilniuje nežinoma nieko. Visų šių brolių palikuoniai dabar gyvena Lenkijoje. Antano brolis Jurgis taip pat dirbo Radome ir Vilniuje buvodavo retokai. Į Vilnių pastoviai gyventi su šeima jis atvyko tik apie 1936 m. po sesers Kazimieros Marijos mirties, kai reikėjo perimti paveldėtą namo dalį. Vilniuje Užupyje nuolat gyveno tik Antanas ir Emilija Lascaris'ai ir jų vyriausias sūnus Antanas su šeima. Šeimos galva buvo geras technikos specialistas ir iki išsidamas į pensiją darbavosi samdomu mechaniku gamyklose Radome ir Vilniuje. Jų gyvenimas nė iš tolo nepriminė garsiųjų protėvių aristokratiško gyvenimo būdo. Jam apibūdinti tiktų populiarius posakis "Sic transit gloria mundi" (taip praeina pasaulio garbė). Jų vyriausiasis sūnus Antanas Lascaris gimė 1895 m. liepos 23 d. Daubarave, 1905-1914 m. mokėsi Vilniaus II gimnazijoje, vėliau iki 1916 m. klausė paskaitų kursą Kijevo universiteto Medicinos fakultete, 1916 m. kaip ir jo broliai įstojo į lenkų legionus, išsitaravo puskarininkio laipsnį. 1920 m. dalyvavo kovose su bolševikais, tačiau liko gyvas. Vėliau, gyvendamas su tėvais Vilniuje Užupyje, užsiėmė smulkią prekybą spauda, bet bankrutavo. Du metus buvo bedarbis, kol galų gale rekomenduotas Vilniaus S. Batoro universiteto profesoriaus Čarneckio gavo laboranto vietą universiteto Medicinos fakulteto fiziologijos katedroje. Buvo vedęs geležinkelio saskaitininko dukterį Mariją Romanovską, gimusią 1902 m. rugsėjo 25 d. Latvijoje, Rezeknėje. Susilaukė dviejų sūnų - Zigmanto, gimusio 1922 m. birželio 25 d. ir Henriko, gimusio 1923 m. lapkričio 26 d. II pasaulinio karo metais dirbo Vilniaus užkrečiamųjų

ligų ligoninėje felčeriui, o žmona Vilniaus savivaldybėje. Vienas iš jo sūnų Zigmantas per nelaimingą atsitikimą netekęs kojos, buvo invalidas, mokėsi Vilniaus mechanikos mokykloje. Apie jų tolesnį likimą žinių neturime.

Apie jauniausiojo poeto Jurgio Lascaris'o sūnaus Jurgio gyvenimą žinoma labai nedaug. 1942 m. Vilniaus, Užupio g. 24 namo gyventojų surašymo lapuose yra paminėta jo žmona našlė Anastazija, gimusi 1880 m. gegužės 3 d. Bobruisko apskrities Holynkos dvare. Nurodyta, kad už Jurgio Lascaris'o ji ištėkėjo 1929 m. balandžio 29 d. Radome ir į Vilnių gyventi atvyko tik 1938 m. pabaigoje. 1942 m. metu ją išlaikė sūnus Mykolas Lascaris, gimęs 1909 m. spalio 29 d. (kituose dokumentuose – 1909 m. gruodžio 29 d.) Todėl lieka neaišku – ar Mykolas buvo Jurgio Lascaris'o sūnus ar tik įsūnis, o gal surašymą vykdę pareigūnai dokumentuose padarė klaidą. (CVA, F. R-743, Ap. 1, B. 334, L. 47-48). Šį klausimą padėtų išspręsti, jei būtų surasti Mykolo Lascaris'o krikšto bei jo tėvų Jurgio ir Anastazijos Lascaris'ų santuokos metrikų įrašai.

Gulaguose nepalūžę

Šio žmogaus gyvenimas taip pat nepaprastai įdomus ir tragiškas. Duomenis apie jį surinko nuoširdi mano pagalbininkė kraštotyrininkė ponja Aldona Varnienė. Esu jai be galo dėkinga ir už bibliotekose surastą nepaprastai įdomią istorinę medžiagą. Mykolas Lascaris 1942 m. vokiečių buvo išvežtas darbams į Vokietiją, vėliau jis sėdėjo bolševikų Gulaguose Orenburge. Grįžęs apsigyveno Lentvaryje. Buvo labai išsilavinęs, daug skaitė, turėjo sukaupęs nemažą biblioteką. Buvo labai įdomios išsiskiriančios išorės – aukštas, prakaulus, kilnių veido bruožų, tačiau nesutikęs jo kilmei tinkamos nuotakos, taip ir liko nevedęs.

Paskutiniojo Lietuvos Lascario gyvenamasis namas Lentvaryje. Čia jis ir mirė 1999 m. gruodžio 23 d.
(foto A. Varnienė 2002 m.)

Jo Aukštenybė Princas Juan Arcadio Lascaris - Comnenus prie savo tėvo Jo Aukštenybės Princo Eugenijaus II (1886-1962) portreto

Pasakojama, kad dažnai vykdavo į Vilnių ir ten bendravo su išsilavinusiais žmonėmis. Buvo labai užsidares. Kartą jau Atgimimo pradžioje žurnalistai suuodė apie jo karališką kilmę, ir norėjo paruošti įdomią publikaciją, kategoriškai atsisakė su jais bendrauti, vengė viešumos. Tiesa, straipsnis viename lenkų kalba leidžiamame laikraštyje vis tik pasirodė. Senatvėje Mykolas Lascaris buvo globojamas vienos lentvariečių šeimos, gyveno jų sodyboje Račkūnų kaime esančioje nuošalioje trobelėje, kur sakoma ir dabar tebesanti jo sukaupta biblioteka. Net nebandė atgauti jo tėvui priklausiusių namų Užupyje. Mirė 1999 m. gruodžio 23 d. Račkūnuose. Palaidotas Lentvario kapinėse. Kas liečia kitų Lascaris'ų palaidojimą vietą, tai yra žinoma, kad poeto Jurgio Lascaris'o vaikai – seserys Kazimiera Marija, Sofija Liudvika bei broliai Antanas, Jurgis bei Antano žmona Emilija yra palaidoti Vilniaus bernardinų kapinėse. Jų kapą surado nenuilstanti ponja Aldona Varnienė ir jau pradėjo susirašinėjimą dėl apleisto kapo tvarkymo su vienu iš vilnietiškos šakos palikuonių Kazimieru Laskariu, gyvenančiu Lodzėje (Lenkija).

Šiuo metu po visą pasaulį išplitusios Comnenų Lascarių giminės atstovai yra susibūrę į kelias organizacijas. Jas sudaro Bizantijos aristokratijos sąjunga, Didžiojo Konstantino ir Elenos ordinas, Šv. Eugenijaus iš Trebizondo ordinas, tarptautinė Bizantijos mylėtojų akademija ir univer-

sitetas. Oficialus visų šių institucijų ir ordinų vadovas bei oficiali visos Comnenus Lascaris'ų giminės galva yra teisės daktaras, įvairių Prancūzijos, Kanados ir Jungtinių Amerikos Valstijų universitetų garbės daktaras, profesorius kunigaikštis Teodoras IX, Juan Arcadio Lascaris Comnenus, gyvenantis Ispanijos Karalystėje. Galime pasididžiuoti, kad š. v. Eugenijaus iš Trebizondo ordino metropolitu (Exarca) Lietuvai, Latvijai, Estijai yra mūsų bajoras grafas Artūras Rukas Daujotis, o kavalieriais kun. Saulius Bytautas, Romualdas Baltrušis, Vaidotas-Jonas Skrickas-Varanavičius.

Imperatoriškojo Šv. Eugenijaus ordino riterių herbas

Annotation

Sigita Gasparavičienė, a noblewoman of Vanagas (Hawk) coat of arms

THE DESCENDANTS OF THE BYZANTINE EMPERORS EVEN RECENTLY LIVED IN VILNIUS UŽUPYS DISTRICT

The fact that the representatives of a very old dynasty of Byzantine emperors – Lascaris – lived in Vilnius for a rather long time and are buried in Bernardine cemetery, was virtually unknown.

The first representative of the Lascaris family in the Polish-Lithuanian State could be the wife of the Great Chancellor of Lithuania, (Kristupas Pacas), Isabel Eugenia de Mailly Lascaris. The second Lascaris to arrive in our state was Jurgis Jeronim Marian Lascaris (1706-1795). The progenitor of the Lascaris family in the Polish-Lithuanian State should be considered to be Teodor Lascaris, to whom the king Stanislav Augustus in 1766 granted an indigent and confirmed the coat of arms. His descendant Mycal Lascaris (1909-1999) in 1942 was taken to Germany for forced work, and later was exiled into the Soviet Gulag.

Bajorai Pancežinskiai ir Ašvėnų dvaras

Ašvėnų dvaras yra Mažeikių apskrityje, 8 km nuo Vieksnių, prie Meižių ežero. Lietuvoje yra daugybė dvarų, bet retai pasitaikydavo, kad dvaras išliktų vienos giminės rankose nuo karaliaus Mykolo K. Višnioveckio laikų. Būtent toks yra Ašvėnų dvaras, nuo 1672 m. priklausantis Pancežinskių giminei.

1932 m. lapkričio mėn. žurnale „Vairas“ Nr. 11 (psl. 157) dr. J. Tumas-Vaižgantas straipsnyje „Vilties tonai“ rašė: „Lietuvos bajorija, ypač smulkioji, pajuto istorinį savo uždavinį eiti su liaudimi, iš kurios ji nebuvo išrauta, nors ir į kitas privilegijuotųjų knygas įrašyta. Ji drąsiai ir lietuviškai atkakliai ėmė grįžti atgal į liaudies lietuviškumą, tuo pačiu silpnindama lenkišką elementą Lietuvoje. Minėtini Putvinskiai, Petkevičiai, Bortkevičiai, Slezevičiai, Landsbergiai, ... Panzerzynskiai, ... Daugirdai. Zubovai.“

Pancežinskių giminės šaknys yra Lenkijoje, Negoševė, prie Poznanės. Giminės herbas „Trzaska“.

Kazimieras Pancežinskis, valdant Steponui Batorui, 1577 m. dalyvavo kare su rusais prie Polocko. Samuelis Pancežinskis pagal suteiktą karaliaus Žygimanto III Vazos privilegiją 1611 m. gruodžio 10 d. gavo žemių Livonijoje. Samuelis turėjo sūnų Jurgį, kuris perėmė iš tėvo minėtas žemes, tačiau karų metu jas prarado.

1672 m. Lenkijos karalius Mykolas K. Višnioveckis savo privilegiją suteikė Jurgiui Pancežinskiui valdą Žemaitijoje, Šiaulių paviete. Jurgis turėjo sūnų Joną ir Karolį. Jie valdė Šiaulių pavietę esantį Gurbų dvarą, remiantis karaliaus Jono III 1681 06 01 d. privilegija.

Jonas Pancežinskis tapo žemaičių bajorų Pancežinskių geneologinio medžio pradininku. Jonas turėjo du sūnus: Kristupą ir Stanislovą. Kristupas pirkimo teise valdė Dirvėnų pavieto Saunorių seniūniją, ga-

vęs 1702 m. Lenkijos karaliaus Augusto II-jo leidimą. Po Kristupo mirties seniūniją perėmė jo brolis Stanislovas, Moziriaus pastalininkas. Tai patvirtina karaliaus Augusto II-jo leidimas, išduotas 1720 02 29.

Po Stanislovo mirties Saunorių seniūniją valdė jo sūnūs Dominykas pagal Lenkijos karaliaus Augusto III-jo 1744 m. leidimą. Keturi Dominyko sūnūs (Adomas, Aleksandras, Liudvikas ir Valerijonas - autorės proprosenelis) paveldėjo Meižių dvaro žemes.

1799 01 08 Vilniaus bajorų susirinkime, kuriam pirmininkavo grafas Liudvikas Tiškevičius, remiantis Rusijos imperatorės Jekaterinos II 1785 m. bajorams suteiktą privilegijų metais.

Keturi Dominyko sūnūs paveldėjo 1000 ha Meižių žemės valdą ir ją pasidalijo. Adomo sūnui Antanui Pancežinskiui (g. 1815 m.) atiteko Meižių valdų centras - Meižių dvaras. Po 1863 m. sukilimo Antanas Pancežinskis Meižių dvaro neteko ir buvo ištremtas. M. Biržiška rašė: „*Nukentėjo dar Ant. Pancežinskis, kuris palaikęs santykius su sukilėliais, ir už tai iš jo atimti Meižiai, kurie teko maskoliams*“ („Anuo metu Vieksniuose ir Šiauliuose“, 1938 m.). Meižių dvaras ėjo iš rankų į rankas, kol jį nusipirko Gomolickiai - pianistės T. Gomolickaitės-Rubackienės protėviai. Šiuo metu Meižių žemes valdo T. Rubackienė ir jos duktė - pasaulinio garso pianistė Mūza Rubackytė, gyvenanti Paryžiuje.

Ketvirtajam Dominyko Pancežinskio sūnui Valerijonui atiteko 300 ha žemės - Ašvėnų dvaras. Jis vedė bajorę Marijoną Jazdauskaitę. Artimiausi Pancežinskių kaimynai buvo Daugirdai. Vanda Daugirdaitė-Sruogienė rašė: „*Kasmet buvo perkami du kalendoriai, vienas rusiškas, antras lenkiškas. Taip pat be rods ilgus metus buvo prenumeruo-*

jamas Kurjer Peterburgski, 1881 m. Severnaja Pčela, o 1852 m. per pusę su kaimynu Pancežinskių buvo prenumeruojama Gazeta Warszawska“ („Žemaičių bajoro ūkis XIX a. pirmoje pusėje“, 1995 m.).

Valerijonas Pancežinskis turėjo du sūnus: Valerijoną-Jurgį (g. 1825 04 23) ir Juozą. Valerijonas-Jurgis (autorės prosenelis) buvo vedęs Antaniną Rūpeikaitę (1827 - 1906). Jis paveldėjo Ašvėnų dvarą ir jame sėkmingai ūkininkavo. Valerijonas-Jurgis ir Antanina turėjo 2 dukteris ir 5 sūnus, kurių jauniausias buvo Sobieslovas, g. 1872 09 (autorės senelis). Sobieslovas paveldėjo Ašvėnų dvarą. Antanina ir Valerijonas Pancežinskiai buvo pažangūs ir apsišvietę bajorai. Visi jų sūnūs įgijo aukštąjį išsilavinimą.

1. **Mečislovas-Jeronimas** baigė farmacijos mokslus, dirbo Rusijoje.

2. Apie Česlovą rašė V. Girininkienė ir A. Paulauskas knygoje „Vilniaus Bernardinų kapinės“: „Česlovas Pancežinskis (1854 07 19 Ašvėnų dvare, Akmenės raj., netoli Vieksnių - 1908 01 26), lietuvių raštinijos puoselėtojas. Kilęs iš senos bajorų giminės. Baigė Liepojos gimnaziją, studijavo Tartu universitete, vėliau Peterburgo kasybos institute. Studijuodamas Peterburge, su S. Lukša įsteigė lietuvių studentų būrelį, kuris 1875 - 76 metais leido hektografuotą rankraštinių laikraštėlių „Kalvis melagis“. Lietuviškai rašė metalurgijos klausimais, vertė Bibliją. 1877 metais spalio mėnesį vyriausiajai spaudos reikalų valdybai įteikė prašymą perspausdinti lietuvišką maldaknygę „Naujas įstatymas Jėzaus Christaus Wieszpaties Musu“, tačiau leidimo negavo. Baigęs studijas, dirbo kasybos inžinieriumi Urale. Rėmė į Urą patekusius lietuvius. Mirė Vilniuje. Per žmoną giminystės ryšiais buvo susijęs su Uzemblių šeima, tad ir palaidotas

šios šeimos kapavietėje”.

Česlovo sūnus Stanislovas išvyko į Lenkiją, buvo gana žymus lenkų kompozitorius. Gyveno ir mirė Varšuvoje.

3. **Kristupas** buvo labai gabus. Apie jį M. Biržiška rašė: “Kristupas išėjo Dorpate (Tartu) veterinarijos mokslus, buvo paliktas prie instituto ir šiaip daug iš jo buvo laukiama, bet jaunas 1900 metais Charlike nusižudė (“Anuo metu Vieکشniuose ir Šiauliuose”, 1938 m., psl. 57). Tartu universitete jis apgynė magistro laipsnį. Paskutiniaus gyvenimo metais jį pakvietė dirbti į savo žirgyną grafas Orlovas, kuris turėjo ypač brangių veislinių žirgų. Vienam žirgui stipriai sušlubavus, Kristupas grafui Orlovui davė bajoro garbės žodį, kad labai brangų veislinį žirgą jis išgydys. Žirgas nepasveiko, o jaunas, gražus, moterų numylėtinis Kristupas nusišovė. Vėliau paaiškėjo, kad žirgui buvo lūžęs kojos kaulas, o tokiais atvejais žirgus ne gydydavo, o nušaudavo, nes pagydyti būdavo neįmanoma. Kristupas palaidotas Vieکشniuose.

4. **Feliksas** (1862 - ?) studijavo Tartu universitete mediciną (1886 - 1891). Baigęs studijas, grįžo į Vieکشnius ir dirbo gydytoju. Buvo gyventojų žinomas ir mylimas. Vėliau persikėlė dirbti į Mažeikius. Važiuodamas pas ligonį, persišaldė, susirgo plaučių uždegimu ir mirė. Palaidotas Vieکشniuose.

Sobieslavas Pancežinskis

5. **Sobieslovas** - jauniausias sūnus (autorės senelis), baigė Liepojos gimnaziją ir žemės ūkio mokyklą. Paveldėjęs Ašvėnų dvarą, stengėsi kuo pažangiau ūkininkauti, nes turėjo išmokėti kraitį seserims ir jei reikėdavo, padėdavo vyresniems broliams. Jis vedė bajorę nuo Vilniaus Sofiją Bondzkevičiūtę. Ašvėnų dvaras sulaukė savo klestėjimo laikotarpio: turėjo daug karvių, savo pieninę, sviestą eksportuodavo į Olandiją; auginti puikūs veisliniai žirgai, užsodintas didelis sodas, įsigytas 100 avilių bitynas, 300 vištų ferma. M. Biržiška rašė: “Sobieslovas tebevaldo Ašvėnus. Jo žmona Sofija Bondzkevičiūtė iš Gudijos, davė Sobieslovui dvi dukteris ir jauną pasimirė (1911), palikusi kaimynams gerą atminimą: kartais apsilankydavo čia jos brolis Vilniaus advokatas (dabar ten teisėjas), prie kurio 1907 metais prisirašiau padėjėju” (“Anuo metu Vieکشniuose ir Šiauliuose”, 1938 m., psl. 57). Sofija Pancežinskienė rekomendavo M. Biržišką savo broliui teisėjui Vilniuje ir tas priėmė jį dirbti padėjėju.

Vieکشnių bajorai, jų tarpe Sobieslovas ir Sofija Pancežinskiai, buvo įkūrę Vieکشniuose biblioteką, knygas pirkdavo ir prenumeruodavo už savo pinigus. Sobieslovas ir Sofija artimai bendravo su kaimynais

Sofija Pancežinskienė

Česlova (stovi) ir Halina Pancežinskaitės

Daugirdais ir Gomolickiais bei pačios Pancežinskių giminės palikuoniais, gyvenančiais prie Meižių ežero.

Sobieslovas ir Sofija Pancežinskiai turėjo dvi dukteris - Haliną (1897 - 1985) ir Česlavą (1889 - 1995) (autorės mama). Abi seserys mokėsi vienoje klasėje Rygos gimnazijoje. 1911 metais mirus jų mamai, mergaitės globoti apsiėmė giminaitė baronienė fon Hartung, kuri neturėjo vaikų ir gyveno Vilniuje. Jos vyrą teisininką perkėlė dirbti į Maskvą, kartu į Maskvą išvyko ir Halina su Česlava. Vėliau visi persikėlė į Peterburgą. Čia seserys baigė mergaičių humanitarinę gimnaziją. Halina studijavo mediciną ir vėliau dirbo medike. 1941 metais emigravo į Ameriką, kur ir mirė.

Česlava Pancežinskaitė Peterburgo gimnaziją baigė aukso medaliu, vėliau studijavo polonistiką Vilniaus universitete. Ištekėjusi už bajoro Antano Vainausko, išvyko į Šašių (Šešėvičių) dvarą prie Kauno.

Sobieslovas Pancežinskis iki 1941 metų išlaikė savo dvarą neišdalintą - turėjo 300 ha, po 100 ha buvo užrašęs savo dukterims Halinai ir Česlavai. 1941 metais birželio 14 dieną Sobieslovas Pancežinskis buvo ištremtas į Sibirą, Altajaus kraštą, kur liepos mėnesį mirė.

Ašvėnų dvare visada būdavo daug svečių. Čia atvykdavo Sobieslovo draugas daktaras Biržiška su trimis savo sūnumis. Nuo pat vaikystės Halina ir Česlava draugavo su Vanda Daugirdaite (vėliau Sruogiene), jų draugystė nenutrūko ir studijų metais, ir vėliau, kai Vanda Daugirdaitė-Sruogienė gyveno Kaune ir su vyru Baliu Sruoga dažnai atvažiuodavo pas Česlavą į Šašių dvarą.

Česlava Pancežinskaitė-Vainauskienė mirė 1995 metais, sulaukusi 97 metų, palaidota Vilniaus Antakalnio kapinėse, šeimos rūsyje.

Česlava ir Antanas Vainauskai turėjo tris dukteris - Kristiną Vainauskaitę, Aleksandrą Vainauskaitę-Lapėnienę ir Ireną Vainauskaitę-Svetlauskienę (šių eilučių autorę). Dukterys paveldėjo Ašvėnų dvarą.

Sobieslovą Pancežinskį ištremus į Sibirą, Ašvėnų dvaras buvo nuiniokotas ir išgrobstytas. Gražinus žemę ir dvaro sodybą dukterims, gyvenamasis namas buvo avarinėje būklėje. Kadangi name gyveno dvi šeimos, tai neįmanoma buvo remontuoti. Buvo prašoma nuomininkų tik prižiūrėti namą. Tačiau prieš kelis metus, kai buvo ypač daug sniego, įgriuvo namo stogas. Buvo nuspręsta pavasarį namą remontuoti, tačiau po mėnesio namo neliko: kaimynai ne tik namą sugriovė ir išve-

Gyvenamasis namas

Tvartas

žiojo rąstus, bet neliko net kaminų. Išsilaikė tik cementinis pamatų dugnas. Dvaro sodyboje taip pat išliko akmeninių sienų 150 galvijų vietų tvartas, daržinė, akmenų rūsys, kuriame laikydavo ledą. Šiuo metu dvaro atstatymui nėra lėšų. Žmonės žemę dirba, tačiau net neturi iš ko mokėti nuomos.

P.S. Iš Pancežinskių giminės yra kilęs Vilniaus vyskupas Karolis-Petras Pancežinskis. Jis mokėsi Vilniaus Akademijoje ir įsigijo filosofijos daktaro laipsnį. Kunigaikščių Radvilų dėka buvo Minsko, Bžostovicos ir Kražių klebonu. Karaliaus Jono Sobieskio pastangomis tapo Smolensko ir Vilniaus kapitulos kanau-niku, vėliau prelatu. Buvo artimas Minsko vaivados Kristupo Zavišos dvarui. 1721 - 1724 metais buvo Smolensko vyskupu. 1724 metais buvo popiežiaus Benedikto XIII patvirtintas Vilniaus vyskupu.

Valstybinėje veikloje vyskupas Karolis-Petras Pancežinskis ėjo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didžiojo raštininko pareigas (1709 m.), pirmininkavo Lietuvos Tribunole, dalyva-vė deputacijose bei seimų komisijose. Jam val-dant, buvo statomos naujos bažnyčios ir vie-nuolynai.

Karolis - Petras Pancežinskis pasirašė Kėdainių sutartį su švedais, jis buvo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pasiuntiniu pas Rusijos carą Petrą I. Važiuojant į savo Karolinos (Seredžiaus) dvarą, vyskupą ištiko nelaimė - pasibaidė arkliui ir jį sutrenkė, nuo ko jis ir mirė 1729 metais. Vyskupas paliko Vilniaus

katedrai gausias dovanas: sidabrinį pasto-ralą dvi infulas, auksinę taurę (1728 m.), keletą brangių arnotų ir Švč. Mergelės Marijos paveikslą si-dabrinio rūbu.

(Medžiaga paimta iš Viktoro Petkaus knygos "Lietuvos vyskapai").

Annotation

Irena Svetlauskienė, a noble-woman of Trzaska coat of arms

THE PANCEŽINSKI NOBLE-MEN FAMILY AND AŠVĖNAI MANOR

The author presents the history of Ašvėnai manor, situated in northern Lithuania. This manor belonged to the Pancežinski noblemen family from 1672 to 1941, when the landlord of the manor, Sobieslov Pancežinski, was exiled to Siberia, and Ašvėnai manor was ravaged and devastated. After the restoration of the independence of Lithuania, the author of the article retrieved the manor in emergency state. The article deals with the history of the landlords of Ašvėnai manor, the Pancežinski noblemen family.

Straipsnio autorės mama, Česlova Pancežinskaitė - Vainauskienė

Dvaro samprata laiko tėkmėje

Grafų Kosakovskių Vaitkuškių dvaro reprezentacinis rūmas

Žodis “dvaras” kilęs iš lenkų kalbos *dwor*, kuris reiškia tik pačią ūkio sodybą. Lietuvių kalboje “dvaras” įgijo platesnę prasmę - tai ne tik sodyba, bet ir vieno savininko valdomas žemės plotas. Dvaras priešpastatomas valstiečių valdomam ūkiui. Dvaras reiškė ir bajoro ūkį, nors savo plotu valstiečio ūkis galėjo būti stambesnis (Lietuviškoji enciklopedija 7 t. p.). Iš šio apibrėžimo aiškėja, kad jeigu ūkį valdo bajoras, tai naudojama sąvoka “dvaras”. Panašios sąvokos naudojamos ir anglų kalboje, nes sąvoka “dvaras” turi kelias reikšmes. Pavyzdžiui, Chambers mini dictionary dvaro (*manor*) p. 300 pateikia sekantį paaiškinimą - 1) didelis žemės plotas, priklausantis lordui (feodalui) arba dvarininkui; 2) didelis namas, priklausantis kilmingajam. Dideliam ūkiui apibūdinti naudojamas žodis *estate* (p. 170) - 1) didelis žemės plotas, priklausantis vienam asmeniui arba grupei žmonių, 2) žemės nuosavybė, turtas. Taigi, tarp šių (*manor estate*) sąvokų esminis skirtumas tas, kad pirmuoju atveju didelis žemės plotas priklauso kilmingajam, o ant

ruoju atveju - tai nebūtina sąlyga.

Žodis “dvaras” plačiausia prasme apima visą bajoro turtą (nuosavybę), susidedančią iš žemės, asmeninio turto ir dvarui priklausančių valstiečių kaimų. Sąvoka “dvaras” Europos valstybėse buvo suprantama skirtingai - angliškas “dvaras” buvo suprantamas kaip organizuota apylinkė. Tuo tarpu Prancūzijoje “dvaras” - rūmas, pastatas. Vokietijoje dvaro sistema vystėsi kaip žemvaldžio ar savininko valdos. Žemvaldis užėmė viešas pareigas ir turėjo aristokratišką padėtį, savininkui tie elementai nebuvo būtini. Dvaro rūmai buvo žemvaldžio centras, iš kurio sklido politinės ir ekonominės teisės (“The Encyklopedia Britanica”).

Lietuvoje dvaro sąvoka labai plati. Lietuvių kalbos žodyne pateiktos net penkios dvaro reikšmės: - dvarininko ūkis, sodyba; - feodalo ūkis; - kiemas, sodyba; - rūmai; - turtas, gėrybės.

K. Avižonis dvarą apibūdina “pono ar bajoro visiškoje nuosavybėje turimas ar sąlyginai valdomas žemės plotas” (LE, t. V. p. 275). Taigi, K. Avižonis akcen-

tuoja dvaro savininko luomą, t.y. pabrėžiama, kad dvaras tai ūkis, priklausantis kilmingajam.

Kiek kitaip dvarą apibūdina J. Jurginis ir A. Matulevičius (TLE, II. p. 475): dvaras, tai feodalų valdos ir jų gyvenvietės - feodalizmo ir stambių žemės savininkų ūkiai kapitalizmo epochoje. Šiame apibrėžime akcentuojama dvaro, kaip ūkio struktūra. Esminis skirtumas feodalizmo ir kapitalizmo epochų tai, kad feodalizme kaimuose galima išskirti du elementus - ekonominį ir politinį. Ekonominė prasme dvaras tai turtas, valda. Lietuvoje feodalinį dvarą sudarė domenas (savininko žemė) ir skirtinga žemė (naudojama priklausomų valstiečių).

Politine prasme dvaras buvo politiniu vienetu, skirtu tam tikrai teritorijai valdyti. Kai kuriose vietose teritorinės dvaro ir jam priklausančių kaimų ribos sutapo su to vieneto viena valdžia. Kitur, kur dvaras buvo išsiplėtęs per kelis kaimus, jis galėjo turėti ir kelis administratorius. Kaimas galėjo priklausyti ir keliems dvarams, ten teritorinis administravimas buvo neišsistinęs, nes kaimas turėjo du ar daugiau valdytojų.

Dvaro ūkiu laikytina dvaro savininko valdos, t.y. domenas su sodyba. Ekonominis dvaro pagrindas gyvavo daugiau ar mažiau nustatyta tvarka. Ūkiškai dvaras buvo beveik visiškai savarankiškas vienetas, viskuo aprūpinęs savo gyventojus.

Dvaro sistema - tam tikros rūšies ūkinė, socialinė ir administracinė santvarka, kur pats žemės savininkas nedirba, bet jo žemė buvo dirbama valstiečių, daugiau ar mažiau priklausomų nuo jo. (K. Avižonis IV t.p. 55). Tiesioginiams pono reikalams skirtoji žemė buvo dirbama nelaisvųjų ir pusiau nelaisvųjų valstiečių, gyvenančių kaimuose. Kiekvienas privalėjo pragyventi ir duoti duoklę ponui.

Panevėžiuko dvaro rūmas

Sudėtingiausias dvaro sistemos padarinys buvo **dvaro teismas**. Tai dvarininko ir valstiečių susikirtimo taškas, nes nebuvo išorinės institucijos, kuri galėtų spręsti jų nesutarimus ir kivirčius.

Dvaras kaip ūkio subjektas, tai nuosavybė, priklausanti savininkui su visomis su tuo susijusiomis pasekmėmis. Dvaro valdymo ir administravimo ypatybės neatsiejamoms nuo nuosavybės santykių. Būtent nuosavybės santykiai yra ekonominės sistemos pagrindas. Nuosavybės santykių pakeitimas reiškia esminį gyvenimo pertvarkymą.

Per nuosavybę valdymo santykiai ekonomikoje yra gana svarbūs ir neatsiejamai. Nuosavybės požiūriu dvarai buvo itin sudėtinga struktūra, pasireiškusios specifiniais ekonominiais santykiais ne tik su valstybės valdovais, bet ir tarpusavio santykiais tarp dvarininkų bei tarp dvarininkų su valstiečiais.

LDK buvo įvairių žemės nuosavybės formų pagal valdymą, disponavimą ir naudojimą:

1. **Alodas** - suteiktinė arba užtarnauta žemės valda, kurią Didysis kunigaikštis arba stambusis feodalas duodavo kaip atlyginimą už nuopelnus su sąlyga, kad jos gavėjas atliks karinę tarnybą. Tokia žemė buvo duodama iki jam pačiam jos prireiks arba iki gyvos galvos.
2. **Beneficija** - žemės valda be paveldėjimo teisės, skiriama Didžiojo kunigaikščio savo vasalui už tarnybą.
3. **Tėvonija** - žemės nuosavybės forma, kuri buvo paveldima iš kartos į kartą.
4. **Dignitorinis dvaras** - suteiktas aukšto rango pareigūnui.
5. **Lėninis dvaras** - tai paveldima žemės valda, padovanota valdovo už karo tarnybą.
6. **Majoratinis dvaras** - tai tokios nuo

savybės paveldėjimo forma, kai dvaras atitenka vyriausiajam giminės asmeniui.

Pagal klasikinės nuosavybės teisę asmuo buvo vertinamas aukščiau daikto. Pagal garsų 1804 metų prancūzų civilinio (Napoleono) kodekso 544 straipsnį nuosavybė suprantama kaip teisė absoliučiai ir maksimaliai įmanomu būdu naudotis ir disponuoti (turėti savo žinioje) turtu. Nuosavybės teisės turinio pagrindą sudaro romėniškoji teisių triada: valdymas, naudojimas, disponavimas. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje nuo valstybės susikūrimo pradžios galiojo savita nuosavybės teisės samprata. Pradžioje nuosavybės santykiai buvo reguliuojami didžiųjų kunigaikščių privilegijomis, vėliau - pagrindiniu teisiniu kodeksu buvo Lietuvos Statutas.

LDK galiojusi teisė griežtai neskyrė dvaro nuosavybės teisės nuo dvaro valdymo teisės. Dominavo ne laisvos, ne suvaržytos, o ribotos nuosavybės teisė, kuri įgalino naudotis turtu taip, kad nebūtų pažeista kito žemvaldžio ribota nuosavybės teisė. Pagal feodalinę teisę nuosavybės sąvoka apėmė ne tik alodinę savininko teisę, bet visas viešpatavimo formas, t.y. dvaro **paveldimo valdymo** (tėvonija, lėnas, majoratas), **valdymo iki gyvos galvos** (beneficija, dignitorija), **viešpatavimo** (suteiktinė).

Iki II Lietuvos Statuto paskelbimo dominavo ribotos nuosavybės teisė. II LS bajorams suteikė teisę laisvai disponuoti tėvonijomis, motinijomis taip pat ir kitokiu būdu įgytais dvarais. Ši bajorų teisė paaiškinama piniginių - piniginių santykių sparčiu vystymusi, kai pinigai ėmė vaidinti svarbų vaidmenį. Taigi, 1564 - 1566 metų reforma panaikino žemvaldžio teisės suvaržymą disponuoti savo dvaru, draudimą panaudoti daugiau kaip trečdalį ir įkeisti daugiau kaip du trečdalius beneficinės ir tėvoninės žemės valdų.

III Lietuvos Statutas suteikė bajorams išimtinę teisę turėti žemės nuosavybę. Nekilmingas žmogus neturėjo teisės įsigyti ir valdyti dvarų ir žemės (III LS, III, 26). III LS VII skyriuje vėl pabrėžiama, kad bajorai gali laisvai tėvonines, motinines, užtarnautas (sutelktines), pirktas ir

kitokiais būdais įgytas žemes perduoti, dovanoti, užrašyti, įkeisti, nušalinti vaikus ir giminaičius nuo paveldėjimo.

Grinkiškio dvaras

Annotation

Count Artūras Rukas Daujotis von Derneck

THE CONCEPTION OF A MANOR IN THE FLOW OF TIME

The author here analyzes the conception of a manor. The conception of a manor (Lith. "dvaras") in Lithuania is very broad - it has as many as five meanings: 1) a landlord's estate and homestead; 2) a feudal's economy; 3) a yard, a homestead; 4) a palace; and 5) wealth, property. Further on, the development of the functions and proprietary relations of a manor as an economy, is discussed. In the political sense, a manor was a political unit for the management of a certain territory. The Grand Duchy of Lithuania had a variety of forms of land management, disposition, and usage. The Statute of the Grand Duchy of Lithuania regulated the proprietary relationships. The law that existed at that time did not differentiate clearly the right to property from the right to management of the manor. In this article the conception of a manor is analyzed in relation with the flow of time, and is compared with the conceptions of a German, English, and French manor.

Dvarų ir rūmų apsauga pokario Lenkijoje

Zygmunto Glogerio senosios Lenkijos enciklopedijoje žodis **DVARAS** skiria didikų dvarą ir bajoriškąjį dvarą. Pastarajam suteikia ne tik dvarininko šeimos rezidencijos, bet ir ūkininkavimo - administravimo giminės turto funkcijas. Pabrėžiama, kad bajoriškasis dvaras turi būti suvokiamas ne kaip atskiras vienetas, bet kaip ansamblio elementas, į kurio sudėtį įeina ūkiniai pastatai - arklidės, vežiminės, aruodai, kambaros ir t.t., šalia jų esantys sodai, parkas, tvenkiniai.

Šeimnininkams turtejanč, dvarai darosi puošnesni ir tampa rūmais. Kalbėdami apie dvarą plačiaja prasme, turėsime galvoje ir prabangų rūmą su turtingu parku, ir didelį ūkį, ir kelių kambarių vienaaukštį medinį dvarelį apstatytą paprastais ūkiniais trobesiais. Ir rūmai, ir dvareliai be ūkinių pastatų aplinkos traktuojami kaip rezidencijos, kurios galėjo būti tiek mieste, tiek kaime.

Tačiau dvarai ir rūmai Lenkijoje - tai ne tik architektūrinis paveldas, ne vien kraštovaizdžio elementai. Lenkų dvaras - politinis ir kultūrinis reiškinys. Šalia bažnyčios jis visada buvo lenkiškojo pasididžiavimo elementas, švietimo, kultūros, politinio laisvėjimo vieta. Čia buvo puoselėjamos etninės tradicijos, kultivuojamos abiejų Žečpospolitos tautų ir gerosios, ir blogosios paveldo ypatybės.

Sentencija, parašyta virš 19 a. rūmų įėjimo Penciuose (šalia Varšuvos) - "Esu Lenkijos Dvaras, kuris vyriškai kovoja ir ištikimai saugo" labiausiai iliustruoja idėją ir prasmę ne tiek paties pastato, kiek su juo susietą dvasinę atmosferą.

Šis nepriklausomybės šauklio vaidmuo neigiamai atsiliepė į dvaro išlikimą pokario valdžios sampratoje. Prasidėjo amžiaus sukurto dvaro vaidmens valstybėje pėdsakų ištrynimasis. Dvaro naikinimas tapo sąmoningu procesu. Pir-

moji fazė prasidėjo 1939 m. okupavus sovietams rytinės Lenkijos žemes. Po 1944 m. šis procesas pasiekė centrinę Lenkijos dalį. Proceso įrankiu buvo nacionalizavimas ir žemės reforma. Dvarų ir rūmų pastatuose apsigyvendavo labiausiai neturtingi žmonės, čia būdavo įkuriamos mokyklos, įstaigos, milicijos postai (skyriai), parduotuvės bei žemės bendrovių kontoros.

Visi karo metu nesunaikinti pastatai buvo palikti likimo valiai. Neapdykta viskam, kas buvo seniau - kapitalistams, ponams arba vokiečiams, buvo išreikšta naikinimu, plėšimu. Praktiškai iš tūkstančių (nors sunku suskaičiuoti) dvarų prieškarinėje Lenkijoje buvo likę vos 30, kuriuose išliko prieškarinio šeimos. Bet tai buvo tie dvarai, kurie neturėjo žemės ir juose nebuvo ūkininkaujama.

20 - 30 metų po karo buvo galima kalbėti vos apie 3000 objektų - apgriuvusių pastatų arba iš viso tik apie griuvėsius. Geresnės būklės buvo tie dvarai, kuriuose iš karto įsikūrė valstybiniai muziejai.

Visuomenės akyse nyko ištisas tautos paveldo klodas, Konservavimo bei restauravimo temos, dvarų apsaugos problemos iki 70-tų vidurio buvo sąmoningai nutylimos.

Sesijose ar konferencijose buvo kalbama tik apie dvarų ir rūmų daile arba architektūrą ir istoriją, o 19 a. dvarų architektūra buvo iš viso eliminuota.

1974 m. buvo publikuota išsami medžiaga su įvairiais medinio Mirogonovicų dvaro tyrimais. Tai buvo aukšto lygio mokslinis darbas. Tačiau gaila, kad tų tyrimų nelydėjo restauravimas, ir po 25 metų po šios publikacijos šis objektas šiandien gyvena paskutines savo dienas.

Situacija pasikeitė antroje 70-jų metų pusėje.

Tai atsitiko dėl kelių priežasčių. Pirmiausia, didelis kiekis apgriuvusių pastatų trukdė ūkininkauti, ir Kultūros ministerija, rizikuodama prieštarauti ideologinei doktrinai, paskelbė akciją "Paveldas - pardavimui". Tai buvo daroma, turint tikslą ieškoti apleistiems ir sugriuvusiems paminkliniams pastatams naujų savininkų. Prie akcijos prisidėjo du nauji kino filmai: "Prie Nemuno" pagal E.Ožeškienės apsakymą ir "Pažadėtoji žemė" pagal V.Reimontą.

Visa tai padarė didžiulį poveikį lenkų visuomenės orientacijoje. Atsirado labai daug entuziasčių. Tačiau buvusiems teisėtiems savininkams buvo draudžiama išsi-pirkti savo ankstesnes rezidencijas.

Dvarų pastatai, kuriuose jau buvo įsikūrusios valstybinės įstaigos, ir toliau liko šių įstaigų žinyboje. Už šio paveldo objektų žalojimą buvo skiriamos baudos ir reikalaujama saugoti, tačiau šie darbai buvo tik simboliniai.

Kai kuriuose rūmuose bei dvaruose įsikūrė mokymo ar gydymo įstaigos. Nuo 1975 m. Kultūros ir meno ministerija kasmet skelbė konkursą "Geriausias paveldo naudotojas". Tačiau dauguma komunistuojančių Lenkijos įstaigų buvo nusiteikusios prieš tokio paveldo išsaugojimą, tuo labiau - prieš restauravimą.

Vieninteliai suprantantys tokios akcijos svarbą buvo vaivadijų paveldosaugininkai. 1978 m. gruodžio mėn. akcija "Paveldas pardavimui" buvo papildytas galimybe kompensuoti iki 23 % restauravimo darbų iš valstybės biudžeto lėšų. Kiti teisiniai aktai naudotojus bei savininkus atleido nuo žemės mo-

kesčių. Tai palengvino parkų globą. Susikūrė Paveldo globos draugija. 1982 m. Solidarumas rėmė paveldo apsaugą. 1984 m., padedant Kultūros ir meno ministerijai, įsikūrė Paveldo objektų individualių naudotojų klubas. Jo veikla atspindėjo visuomenės interesus, visuomenės, kuri suprato poreikį išsaugoti paveldą. Visa tai davė rezultatų. Kasmet atsirasdavo vis daugiau asmenų, kurie savo sąskaita, sunkiu darbu bei rūpesčiu perėmė dvarų liekanas ar griuvenas. Šiuo metu Paveldo savininkų draugija jungia apie 200 narių. Išleistas daugiatomis leidinys "Medžiaga apie Lenkijos rezidencijų istoriją", kurį paruošė Aftanazis.

Bajoriškas dvarelis

Naujo mąstymo impulsu buvo 90-tieji metai, kada šalyje įvyko dramatinis ekonominis posūkis. Atsirado naujų problemų. Žemės ūkio bendrovių likvidavimas paliko aibę neprižiūrimų ir sunaikintų dvarų. Vėl prasidėjo jų liekanų (interjero dekorų, koklinių krosnių ir t.t.) ardymas, deginimas.

1992 m. įkurta Valstybės Žemės turto agentūra, kuri pradėjo ilgą tvarkymo procesą. Agentūros tikslas buvo valstybinio turto privatizavimas. Tačiau Paveldo objektus saugoti ji nebuvo įpareigota. Manyta, kad išpardavimo procesas vyks greitai, tačiau tam nebuvo pasiruošta juridškai.

Objektai galėjo būti parduodami už 50 % vertės arba nuomojami su galimybe išsipirkti. Didele dalimi šis planas nepavyko. Išaiškėjo teisinės kolizijos, trūko įrašų inventorinėse bylose, atsirado pavojus Seime priimti reprivatizavimo įstatymą. Pasirodė, kad daug dvarų nupirkta su tikslu perparduoti (spekuliacijai) arba su tikslu paimti iš banko paskolas, užstatant paveldo objektus. Buvo ir atvejų,

kad pastatų būklė buvo tyčia priartinta prie avarinės, kad būtų galima pasilikti tik laisvą sklypą. Vaivadijų paminklosaugininkai įvairiai kovojo su tokiu požiūriu į paveldo objektus, tačiau nerasdavo palaikančių.

Anksčiau buvo manoma, kad savininkai ar nuomininkai nežino paveldo saugojimo taisyklių, kad nėra lėšų būti

niems konservavimo darbams atlikti. Prasta dvarų būklė socialistinėje Lenkijoje būdavo paaiškinama nenuo saugoti paveldą. Šiuo metu lyg ir nėra motyvų, kaip paaiškinti atsainų valstybės valdžios požiūrį į dvarų palikimo saugojimą ir tvarkymą.

nisterija parengė programą "Paminklinių dvarų ir ansamblių apsauga". Tai buvo bandymas išspręsti komplikuoją situaciją. Tik gaila, kad šio darbo, kurį atliko daugelis valstybės grandžių, efektas nebuvo išanalizuotas, nebuvo pateikta išvadų, iš kurių galėjome pasimokyti. Ši programa buvo baigta 1998 m. Svarbiu aspektu buvo Žemdirbystės muziejaus Šreniave veiklos parama. Šis muziejus nuo seno inventorine dvarus ir jų vertybes, rengė senųjų palivarkų bei dvarų ansamblių dokumentaciją, turėdamas tikslą parengti kompiuterizuotą duomenų bazę.

Reikalai iš esmės pagerėjo 90-aisiais metais, pakilus šalies ūkiui. Daugelis dvarų ir rūmų patogiose ar gražiose vietose jau turi savo šeimininkus. Tačiau dideli rūmai arba labai sunaikinti objektai vis dar tebėra valstybės arba savivaldybių (gminų) dispozicijoje. Verta priminti, kad daugelis dvarų savininkų disponavimą šiuo turtu laiko asmenišku arba jo firmos prestižu.

Pastatai, deja, adaptuojami keičiant jų charakterį ne tik interjere pertvarkant išplanavimą, bet įrenginėjami juose baseinai arba liftai. Apgailestauju, kad vaivadijų konservatoriai dažnai nuolaidžiauja naujų turtuolių užgaidoms. Be abejo, jau ne kiekvienas gali dvaro arklidėse laikyti bandą arklių. Dažnai lenkiškas dvaras panašėja į amerikonišką rezidenciją. Tačiau dabar dvaras traktuojamas kaip užmiesčio rezidencija, o ne kaip architektūros paminklas, funkcionavęs lenkų žemėje per amžius.

1995 m. Kultūros ir meno mi-

Rūmas

Dr. Povilas Vitkevičius, Bialinos herbo bajoras

Riteriai ir jų epocha (I)

Viduramžių riterio pilis

1. Barbarai ir jų valstybės

Romos valstybė, valdžiusi beveik visą tuo metu žinomą pasaulį, buvo sugriauta puslaukinių barbarų (476 m.). Jie sugriovė Romos imperiją ir jos teritorijoje įkūrė savas karalystes.

Barbarai, tarp kurių vyravo germanų padermės, užgrobė dideles Vakarų Romos sritis. Tai buvo vestgotai (vakariniai gotai), ostgotai (rytiniai gotai), šiaurinę Galiją valdė frankai. Centrinėje Europoje įsikūrė germanų padermės: saksai, alemanai, tiuringai, langobardai.

Iš valstybių, kurias įkūrė barbarai buvusios Romos imperijos žemėse, pati stipriausia tapo Frankų valstybė. Barbarų nukariavimai sugriovė senąją Antikinę kultūrą. *Barbarų padermės pasižymėjo neišsėmiama energija, kuri dažniausiai buvo pavartojama buvusios kultūros griovimui.*

Švelninti laukinę barbarų prigimtį ėmėsi Bažnyčia, kuri ne tik krikštijo juos, bet ir beribę jų energiją stengėsi nukreipti nauja vaga, kur ji galėtų būti naudinga.

Pagoniškoji barbarų energija ir ją švelninanti Bažnyčia tapo galingiausiais Viduramžių kūrėjais. Šie du veiksniai sukūrė svarbiausius Viduramžių luomus, t.y. feodalus su riteriais, o vėliau miestiečius.

2. Feodalai ir riteriai

Valstybės santvarkoje didžiausią reikšmę Viduramžiais turėjo feodalizmas. Už pavedamas valdyti žemes siuzerenai (senjorai) iš savo vasalų reikalavo ištikimybės ir mokėti tam tikrus mokesčius, o svarbiausia - eiti į karą, kada pašauks siuzerenas. Todėl vasalai dažniausiai buvo kariai - riteriai (vok. Ritter - raitelis).

Feodalizmo hierarchija. Sėdintis karalius vienoje rankoje laiko skeptrą, kitoje - žemės rutulį, karaliaus valdžios ženklą. Kairėje pusėje - feodalai ir riteriai, dešinėje - Bažnyčios atstovai. (Bayeux kilimo fragmentas, XI amž.)

Per ilgus metus Bažnyčiai pavyko riterius pajungti garbingoms pareigoms - ginti tikėjimą, teisingumą, silpnesnius. Nuo tada riterių luomas tapo garbingas.

Kryžiaus karai, kurių tikslas buvo išvaduoti Kristaus karstą Palestinoje iš musulmonų rankų, labai sustiprino riterių luomą. Tada jie pasidarė didelė Europos kultūros jėga, o jų luomas skleidė garsą po visą pasaulį. Tuo metu išsivystė ir tasai riterio įvaizdis, kurį mes šiandien suprantame kaip garbingą, narsų, religingą, dorą, silpnuosius globojantį vyrą.

3. Riterių buitis

Iš pradžių riteriai buvo ne kas kita kaip kariautojai. Riterių dvasia iš pradžių buvo nenumaldomos kovos dvasia, ieškant vis pavojingesnių nuotykių. Jie buvo linkę į kovas, muštynes, žudymus ir į kitus prievartos bei jėgos veiksmus. Nenuostabu, kad tuo metu kovos ir tarpusavio karai vyko visuose kraštuose. Atskiros feodalų šeimos kovojo viena su kita, vasalai kovojo su senjorais. To

kie nuotykių ištroškę kariai dažnai užpuлдavo net vienuolynus ir bažnyčias. Buvo kovojama be jokios rimtos priežasties, o tik dėl pačios kovos. "Jie tenkino brutalų savo polinkį kraują pralieti, juo gėrėtis ir visur naudoti jėgą bei prievartą" (Schnürer, G.).

Karas buvo vienintelis riterių užsiėmimas, kurį taikos metu tik menkai tegalėjo atstoti medžioklė. Kadangi gyvenimas toli nuo žmonių pastatytose pilyse buvo labai nuobodus, riteriai dažnai ieškodavo kovos jau vien dėl to, kad nuvytų nuobodulį. Jau nuo ankstyvos vaikystės tada buvo lavinamos tik fizinės jėgos. Jie žavėjosi kūno stiprumu, grožėjosi baisių aistrų išsiveržimu, o ramų elgesį, apdairumą, susilaikymą laikė bailumu, nevertu tikro vyro vardo.

Žiaurus buvo ir jų šeimų gyvenimas. Iš riterio reikalaujamas narsumas derinosi su jų žiaurumu ir prievarta, nes visų šalių riteriai mėgo siusti, kolytis ir muštis. Jie buvo tikrieji senųjų barbarų palikuoniniai, jų gyslose virė barbarų kraujas, jie dar gyveno barbarų dvasia.

Riterių ordino magistras

Riteris

Riterių tarpusavio kova

4. Riterio įvaizdis

Tuo metu buvo manoma ir tikiama, kad būtina, jog jaunas riteris pamatyty, kaip teka jo kraujas. Reikia, kad priešai gerokai jį apkultų ar sužeistų, kad dvidešimt kartų priešų būtų nuginkluotas ir dvidešimt kartų iš naujo stotų į mūšį (Grupp, G.).

O taikos metu tai buvo galima pasiekti turnyruose. Tuo metu buvo daug riterių, kurie iš turnyrų ir gyveno. Jodinėjo jie po įvairius kraštus, noriai kaudavosi turnyruose, iš nugalėtųjų pasiimdami jų žirgus, ginklus, aprangą, šarvus. **Tai buvo jų verslas, kuris be turto jiems nešė didelę garbę.** Apie tokius riterius būdavo sudedamos ištisos poemos, pasakojamos legendos, pagrįžtos dažnai nebūtais dalykais. Viduramžiais fantazija labai darniai sugyveno su realybe, ypač tai lietė turnyrus, tapusius gyvenimo būtinybe, kokia buvo medžioklė, pokyliai ir kitokios pramogos. Visa tai sudarė tam tikrą riterio gyvenimo stilių, nuo kurio nukrypti jis negalėjo. **Riteris privalėjo būti stiprus, bebaimis karys.** Turėjo jis prašmatniai ir poniškai gyventi, puikiai savo svečius vaišinti ir su jais puotauti, vaizduojant labai turtingą ir dosnų feodalą. Todėl nenuostabu, kad tokie riteriai į karus traukdavo su dideliu troškimu papildyti savo tuščią kišenę. Taip elgėsi kryžiuočių ir kalavijuočių iš visos Europos sukviestieji riteriai, kurie ypač mėgo lie-

tuvių žirgus, jų ginklus, aprangą, kailius. Pvz., garsus riteris Monforto grafas Amauri tiek buvo prisidaręs skolų, kad privalėjo pirkliams įkaitais atiduoti net savo dėdę ir vasalus. Tik karo metu įgyti turtai įgalindavo likviduoti skolas.

Ilgainiui riterių gyvenimo būdas kito: imta domėtis gražiais pašnekesiais, literatūra. Atsirado elementarūs etiketo reikalavimai. Dabar šalia pagrindinių riterio savybių, kaip drąsa, narsumas, mokėjimas kautis, dosnumas, atsirado reikalavimas turėti geras riteriškas manieras.

Baronai, grafai, riteriai stengėsi sutvirtinti savo gyvenvietes-pilis. Vietoj medinių statėsi mūrinės, aptverdavo jas galingais mūrais su bokštais, grioviu, per kurį į tvirtovę vedė pakeliamas tiltas pro sustiprintus vartus. Tokias pilis feodalai mėgo statyti ant aukštų uolų arba kur nors tarp pelkių. Tokios pilys

Riterių turnyras (Bayeux kilimo fragmentas)

priešui buvo beveik neįveikiamos.

Feodalai su savo šeima gyveno dažniausiai antrame pilies aukšte įrengtoje salėje. Čia priimdavo svečius, o ilgais žiemos vakarais čia rinkdavosi visa šeima, klausydavosi įvairių pasakojimų. Salę apšviesdavo smarkiai rūkstantys ir dvokiantys deglai. Šeimininkų krėslos ir lovos nuo gausių suodžių buvo apsaugomi baldakimais. Savo riteriams ir tarnams senjoras statė atskirus namukus pilies teritorijoje.

5. Riterių paruošimas

Feodalizmo epochoje gimė tas savotiškas luomas, kuris gavo riterijos vardą. Riteriai buvo žymesnioji bajorija. Riterija nepriklausė prie tų institucijų, kurios atsirado popiežiui arba karaliui įsakius. Istorija nežino tokio akto, būlės ar įstatymo, kuriuo būtų įsakoma įkurti riteriją. Ji atsirado visur ir iš karto tų pačių poreikių ir siekimų išdavoje.

Akademijų ar mokyklų, kuriose būtų ruošiami riteriai viduramžiais nebuvo. Riterių ruošimas būdavo perteikiamas per šeimą ir per bendruomenę. Riteris savo pareigoms ruošdavosi grynai praktiškai. Didikų jaunimas privalėjo vykti į svetimą pilį, kur tarnaudavo pilies šeimininkams, įgydavo riteriškų manierų, žinių, papročių. Čia jis privalėjo atlikti įvairiausius darbus: patarnauti moterims, išmokyti mandagumo, lydėti savo senjorą į medžiokles, į turnyrus, pratintis narsumo, tarnauti svečiams ir tokiu būdu pažinti įvairių šalių žmones. **Prieš išven-tinat į riterius, jaunuoliai privalėjo išmokyti septynių riteriškų menų arba septynių riteriškų dorybių, kurios prilygo septyniems menams: jodinėti, plaukioti, šaudyti iš lanko,**

Riterių tarpusavio kova
(Bayeux kilimo fragmentas)

fechtuotis, medžioti, lošti šachmatais, kurti eilėraščius.

Jeigu feodalinė valdžia buvo paveldima, tai į riterių luomą pakeldavo su tam tikslui skirtu ritualu. Ne kiekvienas vasalas buvo riteris. Kita vertus, į riterius galėjo patekti ir žemesniųjų luomų asmenys, nepriklausantys feodalų aplinkai. Riterio vardas niekad nebuvo paveldimas.

Riterija sudarė fizinę, t.y. karinę Bažnyčios apsaugą. Pagal savo pirminę idėją riterija buvo Kristaus kariuomenė. Lietuviams gerai žinomas kryžiuočių ordinas turėjęs "Vokiečių namų Jeruzalėje Šv. Mergelės Marijos ligoninės ordino" vardą (įsteigtas 1190 m. Palestinoje), privalėjo globoti maldininkus, slaugyti ligonius, kovoti su Bažnyčios priešais. Buvo pavaldus popiežiui ir Šventosios Romos imperijos imperatoriui.

Bažnyčia sumaniai pasinaudojo laukinių barbarų šiurkščia jėga ir jų kovingąją dvasią, sukurdamą iš jų idealią kariauną-riteriją.

Riterystės samprata glūdėjo pačioje barbarų gyvenimo santvarkoje, o Bažnyčia iškėlė prieš juos konkrečius idealus. Riterystė tapo karine Bažnyčios jėga. Bažnyčia sugebėjo karinę feodalų luomą, nuolat grasinusį Bažnyčią, paversti savo galin-gu sąjungininku, nes naujasis karys-riteris negalėjo pakelti prieš Bažnyčią savo ginklo, kurį Bažnyčia pašventino ir jam įteikė, kad ją gintų.

(Bus daugiau).

Annotation

Dr. Povilas Vitkevičius, nobleman of Bialina coat of arms

KNIGHTS AND THEIR EPOCH (1)

The author in this study shows how the barbarians (Teutons, Franks, West-Goths, Ost-Goths, etc.) who settled in the western part of the destroyed Roman Empire (476 A.D.) founded strong states that later became the citadels of feudalism. The barbarians' energy was then inexhaustible. Their wild nature was tempered by the Church. The most important role in the government system was played by feudal lords and their vassals – knights (Ger. der Ritter – rider, knight). Their significance at that time was tremendous, since internecine wars were going on in all regions and lands. Between wars, the knights fought in tournaments. It was a certain kind of their business, since the winner took his adversaries equipment – armor, weapons, horse, and garments). Each knight was solemnly ordained into this caste by the Church. In addition to that, the knight had to have mastered the seven obligatory arts of knighthood: riding, swimming, bow shooting, fencing, hunting, play chess, and versification.

The Church cleverly employed the wild nature of the barbarians, using them to create its ideal army – knighthood. The knight could not raise his weapon against the Church, since it was the Church that hallowed and gave him the weapon to defend the Church from enemies.

(To be continued)

Undinė Nasvytytė LBKS vadė

Skiriu Lietuvos bajorams,
ištvėrusiems genocidą, tremtį
ir prisikėlusiems toliau gyventi.

**Undinė Nasvytytė,
Sirokomlė herbo bajorė**

Sugrįžimas

Mes iš tų mažų ir didelių dvarų
Kur alėjos saugo prosenelių balsą,

Kur iš samanotų tvenkinių
Žvelgia akys smerkiančios Tave
nekaltą.

Kur gyveno žmonės orūs, nepikti,
Kur skambėjo garsas klavesino
liūdnas.

Augo ažuolėlis parko vidury,
Bet nudžiūvo...

Sibire prauvo sūnūs.

Lyja lietūs...

Čia mūs Lietuva.

Veidai šiurkštūs nuo gulago vėjų.
Sugrįžti...

Tėviškė jau svetima.

Tik svajonėse prie stalo atsisėdi.

Ir atrodo visada buvai,

Ir jau niekad niekur neišeisi,

O ant sienų protėvių veidai,

Herbo ženklas kviečia vėl Tave
gyventi !

2001m. birželis - 2002m. balandis

T. Jeziorovskis, A. Jeziorovskis

Lietuvos vaivadijų bajorų apranga

Tautinių šokių grožiui nėra abejingųjų. Tautiniai lenkų šokiai ir Oginskio muzika tiesiog neatskiriami. Johan Joseph Kausch, vokiečių gydytojas iš Slionsko, keliaudamas po Lenkiją (1793m.) savo knygos viename iš fragmentų rašo, "koks didingumas dvelkia iš šokėjo, kada jis šoka polonezą". Čia svarbus vaidmuo tenka tautiniam rūbui. Albiono gyventojas Nathaniel William Wraxall 1777 - 1779 m. keliaudamas po Europos dvarus ir 1778 m. būdamas Lenkijoje, parašė knygą, kurioje sako, kad lenkų bajorų rūbuose yra kažkas tai charakteringo, kažkas tai tokio, kuo jie skiriasi nuo kitų Europos tautų.

Berlyno karališkosios bibliotekos direktorius Johanas Erichas Biesteras, kuris pabuvojo Lenkijoje 1791 m. savo publikacijoje rašo, kad lenkų bajoras atrodo labai didingai, kada jis žengia savo ilgame tautiniame rūbe ir nuostabiame apave, kuriame gali laisvai judėti ne tik pėsčias, bet ir raitas.

Įdomu, kad 1990 m. lenkų muziejininkams organizuojant Vokietijoje parodą "Lenkų bajorų išvaizda Baroko stiliuje" šeiminiškai pasiūlė pavadinti ją "Didingumas ir laisvė". Ypatingas dėmesys buvo skiriamas apavui. Net ir priežodis buvo: "juodais batais į darbą, o raudonais - į šokius". Viršutiniai (hontusz) ir apatiniai (župan). Ypatingai puošnus buvo diržas, kainuojantis 1200 frankų. A.Mickevičius savo poemoje "Ponas Tadas" yra paskyręs net eiles puošniajam diržui.

Kiekvienas bajoras prie šono turėdavęs kardą. Karaliaujant Stanislovui Augustui, estetikos sumetimais buvo nutrauktos senos tradicijos. Pradėjo nešioti rūbus, panašius į ispaniškus. Daugelis bajorų rengėsi pagal senus modelius.

1776 m. Varšuvos seime buvo

paskelbta, kad kiekviena vaivadija privalo turėti skirtingų spalvų mundurus. Juos nešiojo senatoriai, ministrai, bajorai ir tik iš savo krašto medžiagų, (o ne atvežtų iš užsienio), kad palaikytų savo krašto pramonę.

Tipiniai rūbai buvo kepurė, daugumoje raguota, žipono spalvos, kontušas su stačiu kalnieriūmi ir apsiuvais, šilkinis diržas, sunkiai nusakomos spalvos, raudoni batai, sagos metalinės, geltonos ar baltos spalvos.

Ypatingai graži buvo kariškių apranga. Kiekvienas kraštas turėjo atskiras spalvas, su galionais su kardui prikabinanti vieta, su raidėmis, daug aukso, sidabro, epoletais ir kt. blizgučiais.

Lietuvoje kariūnų apsiuvai buvo auksiniai. Raitelių ir pėstininkų apranga skyrėsi.

Vilniaus vaivadija - kortušas bordo spalvos su tamsiai raudonom kilpom, aukso apsiuvais, tamsiai raudonos spalvos, plonos gelumbės žiponas, vėliau jis buvo baltas.

Ašmenos apskritis - kortušas žalias, žaliom kilpom, įsiuvai ir apsiuvai aukso, žiponas žalios spalvos. Vėlesniais metais - munduras Vilniaus krašto, t.y. kortušas bordo, kilpos raudonos, žiponas - baltas.

Lydos apskritis - munduras toks kaip Vilniaus.

Ukmergės apskritis - kortušas ir žiponas safiro spalvos, apsiuvai pilki, kilpos aukso. Vėlesniais metais - munduras Vilniaus krašto.

Breslaujos apskritis - munduras toks kaip Vilniaus.

Trakų apskritis - pirminis kortušas bordo, apsiuvai pilki, toks pat ir žiponas. 1779 m. kortušas pilkas, apsiuvai ir žiponas raudoni, kilpos aukso. Sekančiais metais pakeista: kortušas raudonas su žaliom kilpom ir toks pat žiponas, nors pasitaikydavo ir baltas žiponas.

Trakų vaivadijos bajorai

Gardino apskritis - kortušas raudonas su žaliom kilpom, žiponas - baltas.

Kauno apskritis - toks kaip Gardino.

Uptės apskritis - pirminis kortušas - raudonas su bordo kilpom ir aukso apsiuvais, žiponas - pilkas. Vėliau - toks pat munduras kaip Trakų.

Žemaitijos kunigaikštystėje - kortušas raudonas, kilpos mėlynos ar melsvos, apsiuvai aukso, žiponas baltas arba žalias.

Smolensko vaivadija - kortušas raudonas su bordo kilpom, apsiuvai aukso, žiponas bordo spalvos.

Starodubovo kraštas - kortušas safiro spalvos, kilpos pilkos, apsiuvai aukso, žiponas - pilkas. Vėlesniais metais kaip Smolensko.

Polocko kraštas - kortušas raudonas, kilpos bordo, apsiuvai aukso, žiponas - bordo spalvos.

Iš lenkų kalbos vertė bajorė Irena Vaidotienė.

Žemaitijos kunigaikštystės bajoras

Ukmergės apskrities bajorų vadovai

Bajorų vadovas - nuo 1766 m. Rusijoje, o po 1795 m. Lietuvos pajungimo ir Lietuvoje, bajorų luominės organizacijos vadovas. Jų veiklą apibrėžė imperatorės Jekaterinos II 1785 m. privilegija. Pagal ją bajorų vadovai (Lietuvoje nuo 1802 m.) buvo renkami apskrities ar gubernijos (nuo 1801 m.) bajorų seimeliuose (susirinkimuose) trejų metų laikotarpiui. Po 1863 m. sukilimo, panaikinus Lietuvoje bajorų savivaldą, bajorų vadovus skirdavo vidaus reikalų ministerija. Pagal Respublikos tradiciją bajorų vadovai dažnai ir toliau buvo vadinami maršalkomis, tačiau bajorų vadovų teisės ir funkcijos buvo daug siauresnės nei maršalkų. Pagrindinės bajorų vadovo pareigos buvo pirmininkauti atitinkamos teritorijos (apskrities ar gubernijos) seimeliuose, tarpininkauti tarp carinės administracijos ir bajorų sprendžiant jų luomo klausimus. Be to apskrities bajorų vadovai atstovaudavo apskritį atvykus įvairiems tikrintojams, rūpindavosi kariuomenės įgulių aprūpinimu maistu, prižiūrėdavo visuomeninių pastatų statybas ir pan. Bajorų vadovų pareigybės Lietuvoje išbuvo iki 1915 m.

Pagal šiuo metu (2001 m.) Ukmergės kraštotyros muziejuje surinktą medžiagą yra žinomos 9 Ukmergės apskrities bajorų vadovų pavardės. Apie kai kurių jų veiklą išliko gana daug duomenų, apie kitus, deja, be pavardžių daugiau nieko nežinoma. Taip pat gali būti, kad buvo ir dabar dar nežinomų apskrities bajorų vadovų.

Pirmasis žinomas Ukmergės apskrities bajorų vadovas buvo **Kosciolkovskis**. Jis 1813 m. vadovavo Ukmergės apskrities Laikinajai komisijai. Šios komisijos vadovavo apskričių administravimui iki tol, kol buvo atkurti visi vietinės valdžios organai, veikę iki prancūzų okupacijos. Daugiau apie Kosciolkovskį žinių nėra.

Kitas žinomas apskrities bajorų

vadovas buvo **Adomas Žagelis** (lenk. Żagiell). 1820 m., būdamas bajorų vadovu, jis mėgino įgyvendinti didelį projektą - įkurti Ukmergėje šaričių vienuolyną, gailestingumo ligoninę ligoniams elgetoms ir invalidams, institutą neturtingoms merginoms auklėti, vaistinę ir naują bažnyčią. Visose šiose įstaigose turėjo dirbti vienuolės šaritės. Šiam projektui pritarė ir bajorų seimelis. Tačiau Vilniaus generalgubernatorius nepritarė siūlymams projekto įgyvendinimui apskrityje rinkti po sidabro rublį nuo dūmo ir skirti būsimam vienuolynui apie 10 ha Ukmergės seniūnijos žemės. Nors A. Žagelis gynė šį projektą, bet jis nebuvo įgyvendintas (plačiau apie tai - "Eskizai" Nr. 8, "Neįvykdyto sumanymo jubiliejus").

1821 m., po A. Žagelio, bajorų vadovu buvo išrinktas **Veisenhofas**. Išliko jo pasirašytas 1823 12 21 aktas dėl Ukmergėje statomų arkliidžių kariuomenės reikmėms. Janas Veisenhofas buvo vienas iš 1831 m. sukilimo vadovų Ukmergės apskrityje. Ar tai tas pats žmogus - duomenų nėra, nors tokia prielaida galima.

Po Veisenhofo bajorų vadovu tapo Benediktas Petkevičius (1825 07 27 jau buvo). Tikriausiai jis buvo kelis kartus perrinktas, nes buvo bajorų vadovu ir 1831 m. sukilimo metu. Kadangi sukilimui vadovavo bajorai, apskričių bajorų vadovai natūraliai tapdavo sukilimo vadovais apskrityse. Todėl ir B. Petkevičius tapo sukilėlių valdžios organo - Ukmergės apskrities Tvarkos komiteto pirmininku. Sukilėlių valdžioje Ukmergė išbuvo apie tris mėnesius. Per tą laiką B. Petkevičius buvo pašalintas iš komiteto pirmininko pareigų už neveiklumą, bet vėliau vėl grąžintas į šias pareigas. Po sukilimo pralaimėjimo, tardomas B. Petkevičius tvirtino, kad prie sukilėlių prisidėti buvo verčiamas jėga, grasinant jį pakarti. Taip jam pavyko iš-

siteisinti, nes Rusijos valdžia nutarė, kad jis dalyvavo sukilime ne savo noru. Tuo metu B. Petkevičius buvo 56 metų amžiaus, jam Ukmergės apskrityje priklausė Obelių ir Aleksandravos dvarai.

Sekantis, tikriausiai taip pat kelis kartus išrinktas apskrities bajorų vadovas buvo **Feliksas Siesickis**, valdęs Pienionių dvarą prie Kavarsko. Jis taip pat dalyvavo 1831 m. sukilime, buvo apskrities Tvarkos komiteto narys. Kaip bajorų vadovas 1837 m. jis buvo apklausinėjamas iš Vilniaus atsiųsto valdininko Ginkulio dėl azartinių lošimų Ukmergėje. 1840 01 27 jis kreipėsi į Vilniaus generalgubernatorių prašydamas sumažinti pastočių prievolę (arklių tiekimą pašto stotims) Ukmergės apskrityje. Prašymas nebuvo patenkintas.

Vėliau bajorų vadovu buvo **Julijonas Jaugelis** (rus. Javgiel). 1849 m. pabaigoje jis norėjo atsisakyti bajorų vadovo pareigų, kadangi nesutarė su Kauno gubernijos valdžia, mat jis buvo išrinktas pasiūlius Vilniaus generalgubernatoriui, o Kauno gubernijos valdžia į šias pareigas buvo numačiusi kitą žmogų. Todėl, anot Jaugelio rašto, vietos valdžia ėmė ieškoti priekabių, įžeidinėti jį, trukdyti dirbti. Vilniaus generalgubernatorius nenorėjo patenkinti atsistatydinimo prašymo, siūlė Jaugeliui pagalvoti, žadėjo savo paramą. Tačiau, matyt, Jaugelio įkalbėti jam nepavyko, nes 1851 m. minimas jau kitas bajorų vadovas - **Onufrijus Koska** (rus. Onufrij Kossko, liet., tikriausiai, Anupras).

Tai turbūt spalvingiausią asmenybę tarp žinomų Ukmergės apskrities bajorų vadovų. Dar 1834 m. jis buvo apkaltintas dėl neva slapto susirašinėjimo su Varšuvos vyskupu (po 1831 m. sukilimo Rusijos valdžia paniškai bijojo naujų sąmokslų, sukilimų ruošimo). Vėliau paaikškėjo, kad skundėjas, Ukmergės žydas Abramus Levinas, apšmeižė Koską, norėdamas gauti iš val-

džios atlyginimą už įskundimą. Aki-
statoje jis Koskos neatpažino. O.Koska ir jo brolis Justinas buvo
azartiški lošėjai ir ne kartą minimi
įvairiose bylose, susijusiose su už-
draustais azartiniais lošimais Uk-
mergėje. 1843 m. byloje jis buvo kal-
tinamas pralošęs valdiškus pinigus,
jo gautus arklių pašarui (O.Koska
buvo išsinuomavęs kelias arklių pa-
što stotis ir gaudavo iš valdžios pini-
gų arklių pašarui), 1854 m. byloje
kaltinamas nesąžiningu lošimu, ne-
patyrusių lošėjų įviliojimu lošti, ap-
gaudinėjimu. Buvo tvirtinama, kad
lošimas yra pagrindinis O.Koskos
pajamų šaltinis. Lošimo metu karš-
takošiai broliai Koskos dažnai kel-
davo įvairius skandalus. O.Koskai
buvo keltos kelios bylos dėl mušty-
nių ir žmonių užpuodinėjimų, pasak
vieno užpultojo, Koska vos jo nenu-
dūrė peiliu. Vienok visos tos bylos
buvo numarintos. O.Koskos priešai
tvirtino neva jis jas numarino įbau-
ginęs Ukmergės valdininkus savo ry-
šiais Vilniaus generalgubernatoriaus
aplinkoje. Jie kaltino O.Koską dar
daugybe įvairių nuodėmių: bau-
džiauninkų engimu (Koskai priklausė
Šventupės dvaras su Vidiškių
miesteliu) - plakimu, varymu į lažą
net švenčių dienomis, visų vyresnių
nei 14 metų baudžiauninkų išpri-
eivartavimu, - valkatų, dezertyrų ir kri-
minalinių nusikaltėlių slėpimu savo
dvare, kitiems dvarininkams priklausio-
sio miško, plukdomo Šventąja,
vogimu, vertimu melagingai liudyti,
neteisetomis rinkliavomis iš dvari-
ninkų ir pan.

Be šių kriminalinių nusikalti-
mų O.Koska buvo kaltinamas ir
priešišku Rusijos valdžiai. Bėjau
minėto A.Levino skundo, O.Koską
buvo kaltinamas dalyvavęs 1831 m.
sukilime. Esą jo metu jis ėjo Ukmer-
gės komendanto pareigas. Koska ne-
igė dalyvavęs sukilime ir tvirtino, kad
komendantu kelias dienas sukilimo
pradžioje buvo jo brolis Justinas. Tą
patvirtino ir keli ukmergiečiai. Po su-
kilimo numalšinimo valdžia pasiten-
kino šiais O.Koskos paaiškinimais,
tačiau vėliau šie kaltinimai vis iškil-

davo. Sukilimo dokumentuose iš tie-
sų minimas Koska, bet rašoma tik
pavardė, be inicialų ir nustatyti ar
dalyvavo O.Koska 1831 m. sukilime
yra sunku. 1854 m. O.Koska buvo
kaltintas tuo, kad jis, lošdamas kor-
tomis, ironiškai komentavo Rusi-
jos politiką, o carui Nikolajui palin-
kėjo, "kad ji vilkai sudraskytų". 1863
m. sukilėlis J.Eivildas, priklausęs
Ukmergės apskrityje veikusiam Do-
minyko Maleckio vadovaujamam
būriui, tardomas teigė, kad būriui
priklausė ir O.Koska. Tačiau visu
tuo kaltintas O.Koska sugebėjo iš-
siteisinti ir mažiausiai du kartus
(1851 ir 1857 m.) buvo išrinktas ba-
jorų vadovu, juo būdamas pastatė
Vidiškiuose dabartinę bažnyčią,
stengėsi išrūpinti jai parapijos sta-
tusą, rūpinosi pagalbos apskrities
valstiečiams gavimu, 1858 m. dėl
sausros prasidėjus badui. Žinoma,
tvirtinti, kad skunduose išdėstyti tik
tikri faktai, yra sunku. Greičiausiai
jie rašyti iš keršto, nukentėjusių nuo
karšto O.Koskos charakterio ar pra-
silošusių jam žmonių. Tačiau dalis
teisybės skunduose, tikriausiai, bu-
vo ir visai gali būti, kad O.Koska tu-
rėjo užtarėjų Vilniaus generalguber-
natoriaus aplinkoje, padėjusių jam
gauti bajorų vadovo postą. O gal tuo
metu apskrityje neatsirado kitų, no-
rinčių užimti šias, nors ir garbingas,
tačiau daug rūpesčių teikiančias pa-
reigas, išskyrus O.Koską.

1854 m. bajorų vadovu buvo
kažkoks pulkininkas, davęs labai
O.Koskai nenaudingus parodymus
1854 m. jo byloje dėl azartinių loši-
mų, tačiau išlikusiame dokumente jo
pavardė neįskaitoma.

1858 m. bajorų vadovu buvo
išrinktas **Medardas Končia** (1808
- 1899), Lokinės dvaro, buvusio ne-
toli Siesikų, savininkas, 1831 m. su-
kilėlis, pirmasis sudaręs sukilėlių bū-
rį Ukmergės apskrityje, kurį laiką
vietoje B.Petkevičiaus vadovavęs
apskrities taikos komitetui. Už da-
lyvavimą sukilime bei tolesnę akty-
vią konspiracinę veiklą jis 1838 m.
buvo suimtas ir 1839 - 1843 m. iš-
tremtas. Yra išlikę 1863 m. sukilė-

lių parodymai, kad M.Končia vežio-
jo sukilėliams į mišką maistą. 1863
m. buvo gražintas. Jo sūnus Medar-
das 1863 m. sukilimo metu vadova-
vo sukilėlių būriui, o po sukilimo
pralaimėjimo emigravo į Prancūziją.

Po 1863 m. sukilimo bajorų
vadovai jau buvo skiriami valdžios.
1885 m. bajorai siūlė vadovu skirti
S.K.Kosakovskį, žinomą heraldiką ir
vieną iš fotografijos pradininkų Lie-
tuvoje, bet valdžia šio siūlymo nepri-
ėmė.

1910 m. apskrities bajorų va-
dovu tapo **Pavelas Volkovas**. Iš-
skyrus pavardę, daugiau duomenų
apie jį muziejuje nėra.

1994 m. rugsėjo 25 d. įvyku-
sios Lietuvos bajorų karališkosios są-
jungos Ukmergės skyriaus steigia-
mojoje konferencijoje Ukmergės ba-
jorų vadu išrinktas Vieniava herbo
bajoras **Vytautas Vyčas**, vėliau dar
du kartus perrinktas vadu. 2000 m.
dėl sveikatos stovio gydytojas Vytau-
tas Vyčas pareigų atsisakė.

Nuo 2000 metų Ukmergės ba-
jorų vadu išrinkta **Edita Baltrušai-
tienė**, gamyklos "Vienybė" genera-
linio direktoriaus padėjėja.

Vytauto Vyčo herbas Vieniava

1858 m. Ukmergės apskrities bajorų vadovo raportas apie stichines nelaimes apskrityje bei dėl to kilusį badą

Lietuvos Valstybės Istorijos archyvas f. 378, B.I 1858 m. b. 280 1, 1-2

Jo prakilnybei
Vilniaus Kariniam gubernatoriui,
Kauno ir Gardino
Generalgubernatoriui, Generolui
adjutantui ir Kavalieriui
Vladimirui Ivanovičiui Nazimovui

Ukmergės Apskrities Bajorų Vadovo Raportas

Tarnybinės pareigos, garbės ir priesaikos vedamas, nuolat besirūpin-damas mano vadovaujamos apskrities gerove bei nelaimingais įvykiais, laikau savo būtina pareiga pranešti Jūsų Prakilnybei apie šiais metais Ukmergės apskrities gyventojus ištikusias nelaimes, būtent: visą vasarą nuolatos buvo nepaprastai karšta, kas sutrukdė užsi-megzti visiems vaisiams, dalis per anksti užsimezgė neatnešusi net pakenčiamo derliaus, dalis visiškai išdegė. Didelėje apskrities dalyje viską sunaikino kruša, padariusi nuostolio virš šimto tūkstančių sidabro rublių, o daugelyje vietų, vos pradėjus pjauti žiemkenčius, kilusios audros ir vėjai nukratė grūdus ant žemės; vasarą ir daržai dėl nuolatinės sausros irgi beveik visai išnyko, didžia dalimi liko netgi mažiau, negu buvo sėklos; visai nebėra bulvių, taip reikalingų vargingajai klasei palaikyti. Trumpai pasakius, apskrities gyventojai dėl tokių nelaimių nebeturi šiais metais laukiamo derliaus: nei pakankamai duonos maistui, nei šieno gyvuliams šerti, tikrai visiškai nuskurs bei praras savo nuosavybę - o varguomenė badaus ir elgetaus. Jau ir dabar daugelyje vietų kenčia nuo stiprios karštingės bei skrandžio ligų, kurios yra gana pavojingos.

Todėl, Jūsų Prakilnybe, atkreipkite savo tėvišką dėmesį į nurodytas Ukmergės apskrities gyventojų negandas bei suteikite viršininkišką globą ir nurodykite suteikti jiems kokį nors palengvinimą.

Bajorų vadovas Koska /Kosko/
Nr. 1861.

1858 metų liepos 30 dieną
Ukmergės m.

ar kartą apie Baltojo Erelio riterį

Pagarba mirusiems valstybininkams reikalauja blaiviaus ir net reiklaus jų tikslų, darbų ir veiklos pasėkų įvertinimo. Nepagrįsti liaupsinimai juos tik sumenkina. Tikrai verta prisiminti reikšmingą dvidešimto amžiaus pradžios Lietuvos ir Lenkijos asmenybę - Jozefą Pilsudskį, Lietuvos bajorą, Lenkijos valstybės viršininką ir maršalą. Jo nuopelnai Lenkijai neabejotinai dideli ir svarbūs. Po 123 metų svetimųjų priespaudos jis atstatė nepriklausomą Lenkijos valstybę ir ją apgynė nuo sovietų invazijos. Jei sovietai tada būtų sutriuškinę Lenkiją, jie be abejo netrukus būtų užėmę ir visas tris Baltijos valstybes, kaip tada užėmė Kaukazą. **Todėl sveikintinas Povilo Vitkevičiaus straipsnis apie šį svarbų istorinį asmenį ("Baltojo Erelio riteris", Lietuvos bajoras, 2001 pavasaris, Nr. 5, p. 7-8), tik gaila, kad jis vien iškelia maršalo nuopelnus, neliesdamas jo klaidų.**

Kažin ar Jozefą Pilsudskį, kuris siekdamas savo tikslo, nesiskaitė su priemonėmis, kuris sulaužė tik ką pasirašytą sutartį, išvis galima vadinti riteriu. Jis buvo įtikėjęs į jėgos, pirmojo eilės karinės jėgos, lemiamą reikšmę tautų santykiuose. Sunkias ir painias, per ilgus amžius susidariusias problemas jis sprendė kardu kapodamas Gordijo mazgus. Lenkų tarpe jis buvo žinomas kaip federalistas. Jo tikslas buvo sukurti senosios Abiejų Tautų Respublikos žemės Rytų Europos tautų federaciją iš Lenkijos, Lietuvos su Gudija, Ukrainos ir gal Latvijos bei Estijos. Iš tikro jų visų geopolitinė padėtis tarp revanšistinės Vokietijos ir agresyvios, revoliucinės Sovietų Rusijos reikalavo tokios sąjungos, nors gal ir ne federacijos forma. Bet Pilsudskis pasišovė jas prie-

varta sutelkti į federaciją. O federaciją ar sąjungą galima sudaryti tik tautų susitarimu. Prievarta galima sukurti tik imperijas. Lenkijai neužteko jėgų užkariauti kaimyninius kraštus ir sukurti tikrą imperiją, tad Pilsudskis užgrobė tik tų kraštų dalis - Vilniaus kraštą, Vakarų Gudiją ir Vakarų Ukrainą - ir jas prijungė prie Lenkijos. Svetimų žemių ir tautų įjungimas Lenkijos valstybę tik sustiprino. Pilsudskis savo tikslo nepasiekė, savo svajonės neįvykdė, vietoj sujungęs tautas, jas supriešino.

Jeigu jis save laikė lietuviu ar lietuvių kilmės lenku, turėjo suprasti, kad lietuvių tauta į Suvalkų sutarties sulaužymą ir Vilniaus užgrobimą reaguos lygiai taip kaip jis pats savo jaunystėje reagavo į carinės Rusijos priespaudą - ne susitaikymu su tuo kas atrodo neišvengiama, bet užsispyrimu ir pasiryžimu nenusilenkti smurtui. Todėl panašios kilmės ir pažiūrų Lietuvos kariuomenės vadas generolas Silvestras Žukauskas, taip pat Lietuvos bajoras, taip pat Lietuvos ir Lenkijos unijos atstatymo šalininkas, pasipriešino kardu nešamai uni-jai ir prie Širvintų ir Giedraičių apgynė Lietuvos nepriklausomybę ir teisę pačiai spręsti savo likimą. O Pilsudskis tik suvėlė ir apkartino lietuvių ir lenkų tautų santykius ir nė jis, nė kiti tarpukarės Lenkijos vadovai nebesugebėjo jo įžiebtą konfliktą išspręsti. Tik dabar, išsivadavę iš 50 metų trukusių sovietų ir vokiečių nacių okupacijų, vėl lipdom pagrindą lietuvių ir lenkų tautų draugystei, kurį Pilsudskis savo smurto politika buvo sudaužęs.

2001 11 28

JAV

*Petras Juodelė, Vanago herbo bajoras,
nusipelnęs kultūros veikėjas*

Bajoriškų tradicijų įtaka lietuvių muzikinei kultūrai

Rietavo dvaras (N. Ordos piešinys)

Istorijos bėgyje taip jau susiklostė, kad bajoro sąvoka įgavo nevienareikšmį vertinimą. Šalia teigiamo pripažinimo, pasigirsta ir negatyvių teiginių. Ne vienam vaidenas, kad ankstesnių laikų bajorams charakteringas slaviškas mąstymo būdas, nes istorijos vieškelyje įminti skaudūs lietuviybės neigimo pėdsakai. Neretai pasigirsta pamąstymų, kad bajoro sąvoka neteikia pagarbos asmenybei, bet dažnai asocijuojasi su senosios bajorijos negatyvia praeitimi. Esą, bajorai "prauliojo" Didžiąją Lietuvą, nepagrįstai perdėm vaidijosi, neigė lietuvių kalbą ir pan.

Bet ar visa tai tiesa? Argi šiuose priekaištuose nesijaučia ryškių tendencingumo priegaidžių? Vardan tiesos, ankstesniųjų šimtmečių kultūros vystymosi raidoje, paieškokime ir teigiamų bajoriškos veiklos bruožų.

Plačiau nesiplėsdami, trumpai peržvelkime muzikinės kultūros vystymąsi Lietuvoje. Pirmiausia, keletas žodžių apie pačią muziką. Kas ji tokia? Jeigu labai glaustai, galėtume atsakyti, kad **muzika - garsų menas, grindžiamas melodijos, ritmo ir harmonijos**

savitumais. Iš esmės, tai būtų tiesa, bet suprasta, tik šimtosios dalies tikslumu, nes muzika žodžiais nenusakoma. **Muzika tai žmogaus dvasinio gyvenimo erdvė, atgavos ir stiprybės šaltinis, trykštantis laikmečio tėkmės gelmių, formuojantis žmogaus dvasinį pasaulį, tautos papročius, temperamentą, mentalitetą.**

18 - 19 amžių akimis, žvilgtelėkime į bajoriškųjų tradicijų įtaką lietuvių profesionaliajai muzikai. Pirmiausia čia pastebėsime nemenką bajoriškųjų dvarų įtaką visuomenės muzikiniam švietimui, muzikai gabių vaikų iš neturtingų šeimų mecenavimui. Dar mažamečiai vaikai, priimti į dvarininkų įsteigtas muzikos mokyklas, įgiję muzikos mokslo pagrindus, dažnai su dvarų stipendijomis buvo siunčiami toliau mokytis į Varšuvos ir Sankt Peterburgo aukštąsias muzikos mokyklas. O sugrįžę, pradėdavo ugdyti muzikinį švietimą platesnėje visuomenės sferose. Taip reiškėsi chorų steigimo judėjimas (kur ypač daug nusipelnė J.Naujalis, M.K. Čiurlionis), instrumentinės muzikos organizavimo ugdymas.

Ypatingą vaidmenį lietuvių profesionaliosios muzikos ugdyme suvaidino kelios aristokratiškųjų šeimų įkurtos muzikos mokyklos. Pirmiausia tai pasakytina apie kunigaikščių Oginskių giminę. Kunigaikščio kompozitoriaus Mykolo Kleopo Oginskio sūnus Irenijus 1874 metais įkūrė Rietavo, po metų Plungės muzikos mokyklas. Kartu su sūnumis Bogdanu ir Mykolu jas finansavo. Po devynių metų, 1883 metais Rokiškio dvare grafas Tiškevičius taip pat įkūrė muzikos mokyklą, kuriai vadovavo čekas R.Limanas. Išvardintose mokyklose rengė daugiausia pučiamųjų instrumentų atlikėjus dvarų orkestrams ir vargonininkus bažnyčioms. Rietavo mokyklą baigė daug žymių muzikų - atlikėjų: kompozitorius, kapelmeisteris, pedagogas E.Gailevičius, prof. A.Butkevičius, orkestro kapelmeisteris, chorvedys J. Gudavičius, kompozitorius P.Stankevičius, daug kitų puikių vargonininkų ir chorų vadovų. Paminėtini: A.Baltikauskas, V.Krasauskas, A.Montvila, L.Liutikas, P. ir M. Olšauskai, M.Ženstavičius, A.Šalkauskas, M. ir S. Butkevičiai ir kt.

Plungės muzikos mokykloje 4 metus mokėsi ir vėliau kunigaikščio Oginskio lėšomis tęsti mokslo į Varšuvą buvo išsiųstas mūsų tautos pasididžiavimas M.K.Čiurlionis.

Grafienės Marijos Tyzenhauzaitės - Przeddzieckienės globotą Rokiškio muzikos mokyklą yra lankę lietuvių muzikos įžymybės, kompozitoriai: J.Gruodis (1887 - 1948), J.Tallat-Kelpša (1889 - 1948), M.Petrauskas (1873 - 1937), operos solistas J.Katelė, nemažai žymių chorvedžių ir vargonininkų: P.Vinkšnelis, M.Milaknis, K.Diržys ir dar keletas kitų. Taigi, kaip matome, **dvarų muzikos sąjūdis praturtino lietuvių muzikinę kultūrą ne tik kiekybiškai, bet ir profesionaliojo požiūriu.**

Jei pažvelgsime į Rietavo muzikos mokyklos išlikusius orkestrų sąjūdžius, pamatysime juose daug lietuviškų pavardžių, net nepakeistų rusiška ar lenkiška maniera. Tai: Dailidė, Daukantas, Gentvila, Pocius, Jakštas ir kt.

Turint galvoje išlikusios medžiagos fragmentiškumą ir tai, jog visos

trys muzikos mokyklos gyvavo per trisdešimtį metų, galima įsivaizduoti kiek lietuvių jose įgijo muzikinį išsilavinimą. O dalis jų įgijo aukštąjį išsilavinimą Varšuvos ir Sankt Peterburgo aukštosiose mokyklose.

Svarbu ir tai, jog 19 - tame amžiuje mecenatų globojami orkestrai, ir ypač muzikos mokyklos, tapo pačių **mecenatų globojami orkestrai, ir ypač muzikos mokyklos, tapo pačių mecenatų socialinio prestižo priederme, kurios pagrindu mezgėsi Lietuvos kultūriniai ryšiai su Vakarų Europa.** Šiame kontekste labai reikšmingas Lietuvos DK tradicijų paveldas. Ilgaamžės aristokratiškųjų šeimų Oginskių, Tyzenhauzų, Pacų, Tiškevičių, Pliaterių meninės tradicijos lėmė, jog jų rezidencijų reprezentatyvumą tapo įprasta remti muzikinių ansamblių ar orkestrų, ypač pučiamųjų, išlaikymu.

Nemažiau svarbi buvo ir materialioji muzikos paveldo pusė - **bibliotekos, natotekos, muzikos instrumentai** ir kitos investicijos. Kapitalinių lėšų reikalavo muzikos instrumentų įsigijimas; jie buvo perkami geriausiose Vienos, Paryžiaus, Drezdeno firmose. O kur dar muzikantų uniformos, natos, kapelmeistrių atlyginimas, išlaidos moksleivių išlaikymui, mokyklų auklėtinių studijų užsienio aukštosiose mokyklose finansavimas. Ir taip - muzikiniam švietimui buvo investuojamos milijoninės aukso rublių sumos.

Labai svarbus veiksnys, prisidėjęs prie aukšto 19 amžiaus muzikinės kultūros lygio buvo aukštas pačių mecenatų meninis išprusimas. Pavyzdžiui gali būti Oginskiai, kurių giminės daugelis narių turėjo meninį išprusimą, pavyzdžiui, Mykolas Kleopas buvo kompozitorius profesionalas, vaikai buvo mokėsi užsienio muzikos mokyklos. Stebina ir lietuviškosios grafų Tiškevičių šeimos muzikiniais pomėgiai. Benediktas pats rūpinosi Raudondvaryje įkurtu pučiamųjų orkestru, savo dukteris mokė muzikos užsienio prestižinėse mokyklose. Dideli muzikos globėjai ir mecenatai buvo ir grafai Tyzenhauzai. Jie garsėjo ypač plačiomis pažintimis su Vakarų Europos muzikine šviesuomene. Marija Tyzenhau-

zaitė-Przedzieckienė artimai bičiuliausi net su pačiu Ferencu Lisztu. Tai pasakytina ir apie daugelio kitų turtingųjų šeimos narių meninį išsilavinimą.

Apie tuometinę bajoriškų dvarų veiklą akivaizdžiai byloja ir dalis išlikusių bibliotekų aprašų, kuriuose randama daugiausia kompozitorių romantikų kūrybos; tai J.Bramso, P.Čaikovskio, L.Delibio, F.Mendelsono, C.Šen Šanso, F.Šuberto, R.Vagnerio kūriniai. Operų kūrėjų: V.Belino, G.Bize, G.Donicečio, G.Rosinio, G.Verdzio sceninių kūrinių fragmentai. Dvarų tradicija pirmenybę teikdavo instrumentinei muzikai, daugiausia stambių formų fragmentams - uvertiūroms, preliudijoms, įvairioms transkripcijoms ir popuri.

Šia proga verta būtų priminti, kad **18 amžiuje ir dar gerokai anksčiau, Lietuvos DK laikais, buvo madinga kviestis muzikus iš Italijos ir Prancūzijos.** Vilnių aplankydavo Varšuvos ir Sankt Peterburgo teatrinės grupės. Vilniaus katedroje buvo atliekamos Hyadno, Mocarto, Vėberio oratorijos, mišios, kiti religiniai kūriniai.

Nusileidus į dar ankstesnius LDK šimtmečius, rasime istorinių faktų apie tai, kad **15 amžiuje Kazimieras Jogailaitis Trakų pilyje turėjo 80-ties muzikantų orkestrą, o Vilniaus vaivada Mykolas Radvila, 1562 - taisiais metais, Rusų carą Ivaną pasitiko net su 100-to muzikantų orkestru.**

Istorija pažymi, kad 1636 metais Vilniuje buvo pastatyta V.Pučiteli muzikinė drama "Elenos pagrobimas". Po metų ir jo opera "Andromeda".

Tokia būtų retrospektyvinė bajoriškų tradicijų įtaka Lietuvos muzikinei kultūrai. Suprantama, kad minėto laikotarpio bajoriškosios tradicijos nemažesnę vaidmenį suvaidino ir vaizduojamojo meno bei švietimo srityse, bet čia jau kita tema. Nors, tuo pačiu, ir papildanti atsakymą į skeptikų teiginius apie negatyvų bajorijos vaidmenį Lietuvos kultūrai ir valstybingumui.

Džiugu, kad dabartinė LBKS tęsia senas, geras bajoriškąsias kul-

Grafų Tyzenhauzų Rokiškio dvaro rūmai, kurių ansamblyje veikė muzikos mokykla.

Foto autoriaus

tūrines tradicijas. Tai pasakytina, pirmiausia apie Bajorų Sąjungos vadę Undinę Nasvytę. Mūsų Sąjungos kultūros ir meno sritį deramai reprezentuoja jos kūrybiniai atstovai. Tai Konstantinas Bogdanas, Giedrė Bulotaitė - Jurkūnienė, Alvydas Remesa, Edvardas Eismontas, Kęstutis Ignatavičius, Virginija Daugirdienė, Erika Dineikaitė, Viera Gabrėnienė, Gražina Juknevičienė, Artūras Daujotis, Leonas Kaktavičius - Peleckis, Jonas Sideravičius, Vacys Reimeris, Povilas Vitkevičius, Donatas Balčiauskas, Bronislovas Vonsavičius, Algimantas Chmieleuskas ir daugelis kitų dvasingų bajorų. Pagarba jiems!

Annotation

Petras Juodelė, a nobleman of Jastrzębiec coat of arms

THE INFLUENCE OF THE TRADITIONS OF NOBILITY ON LITHUANIAN MUSICAL CULTURE

The author discusses the influence of nobility manors on the musical education of the society during the 18th-19th centuries. An exceptional role in the development of Lithuanian professional music played musical schools established by several nobleman families. This first of all applies to the family of count Oginski. The son of the count composer Mykolas Kleopas Oginski, Irenijus, in 1874 founded Rietavas, and, 10 years later, Plungė musical school. In 1883 in Rokiškis manor count Tiškevičius also established a musical school led by a Czech R. Liman. The aristocracy kept musical ensembles and orchestras.

The author also provides information on an orchestra of 80 members that functioned about the 15th century in Trakai castle.

Gyvenimo audrų blaškytas

Daug ką pergyveno mano dėdė bajoras Eduardas Rimgaila, Antano sūnus - vienas iš paskutiniųjų bajorų Rimgailų Peiliškių - Nausėdų dvaro Viečkinių valsčiaus palikuonių. Anksti, vaikystės metais, neteko tėvų - motinos ir tėvo. Nepriklausomybės kovų dalyvis - savanoris, Lietuvos karo aviacijos lakūnas, 1945 m. Berlyno šturmo dalyvis, Mordovijos mirties lagerio Nr. 385/7 politinis kalinys, Sibiro tremtinys. Grįžęs iš lagerių ir Sibiro tremties rašė prisiminimus, kuriuos rašyti ir sutvarkyti sutrukdė staigi mirtis. Parinkau įdomesnių prisiminimų ištraukas ir siunčiu redakcijai. Visi prisiminimai bus išleisti atskiru leidiniu.

Su gilia pagarba

Herbo "Herburt" bajoras Vytautas Jonas Rimgaila

Rimgailų herbas Herburtas

Dabar, kai aš rašau šiuos savo liūdus prisiminimus, kuriuos mano artimieji ir palikuonys skaitys po daugelio metų, kada aš jau gyvenu paskutinės savo gyvenimo dienas, aš netikiu, kad mūsų lietuvių tauta bus amžinai pavergtą. Ateis diena, kada raudonajam slibinui bus sutriuškinta galva ir žmonės pasijus laisvi.

Darbėnai, 1965 06 22 Eduardas Rimgaila

Kautynės prie Vilniaus. Mirus tėvui 1914 05 20 su broliu Jonu likome našlaičiai ir benamiai. Svarbiausia, kad tėvas prieš mirtį nepaliko paveldėjimo dokumento. Taip ir vargome su broliu, kol savanoriais išėjome ginti

Tėvynės. Gimiau aš 1901 04 22. Krikštytas Rygoje Romos katalikų Sopolingosios Dievo motinos bažnyčioje. Taigi, aš ir mano brolis Jonas 1898 m. esame gimę Rygoje, kur tuo metu gyveno tėvai. Metrikoje įrašyta, kad mano tėvai bajorai Marija Miuleraitė ir bajoras Antanas Rimgaila. Savo motinos aš nepamenu, nežinau kokie buvo jos veido bruožai, nes kai mirė ji 1904 m. man buvo vos treji metai. Kaip jau bebūtų, tačiau tėvas galėjo sutvarkyti mūsų gyvenimą taip, kad nebūtų tekę patirti tiek daug vargo, kančių. Gyvenimo pabaigoje pats pateko į skurdą, skurde ir mirė. Mano tėvas buvo kilęs iš Viečkinių parapijos. Jo tėvas turėjo Peiliškių-Nausėdų kaime 300 ha dvarą. Vėliau mano senelis Pranciškus tą dvarą padalino savo vaikams. Tėvo gimimo metrikoje įrašyta, kad mano seneliai bajorai Felicija Sakalauskaitė ir Pranciškus Rimgaila.

1920 metų pavasarį aš savanoriu išėjau ginti Lietuvos Nepriklausomybę. Daug ką teko pergyventi ir kariuomenėje, nes tai buvo daug buvusių rusų kariuomenės karininkų ir puskarininkų, o jie buvo įpratę elgtis kaip caro kariuomenėje. Patekau į naujokų paskirstymo punktą Kaune, kur buvau apie 10 dienų. 1920 m. rugpjūčio mėnesį apie 300 vyrų būrį, kuriame buvo daugiau mobilizuotų, išvežė į Naująją Vilnių. Patekau į 4-ąją pėstininkų pulką. Patalpino apleistose kareivinėse, nes čia anksčiau gyveno lenkų, o vėliau bolševikų kareiviai. Pradžioje mane paskyrė į atsargos kuopą, o netrukus kaip savanorį perkėlė į mokomąją komandą. Prasidėjo intensyvus apmokymas, karinio meno studijavimas. Buvo labai sunku, bet greitai apsipratau. Vyko karas su Lenkija. Po karinio apmokymo lapkričio mėn. pradžioje, aš jau patekau į frontą. 4-asis pėstininkų pulkas pradėjo puolimą lenkų fronte. Mokomąją komandą paskirstė batalijonams. Mane paskyrė į 3-ją kulkosvaidininkų kuopą. Trūko puskarininkų. Mane prieš puolimą paskyrė 2-ojo kulkosvaidininkų 1-ojo skyriaus vadu ir pasiuntė į 8-tą kuopą pastiprinimui. 1920 11 14 gavau kovinę užduotį, kurią turėjo atlikti mano vadovaujamas skyrius. Aš pasilikau prie 1-ojo kulkosvaidžio. Prieš puolimą jaučiau ir savotišką baimę. 1920 11 15 anksti rytą prasidėjo mūsų pulko puolimas. Iš visų turimų ginklų, pabūklų artilerija atidengė ugnį. Nežiūrint mūsų artilerijos ugnies, lenkai pradėjo kontropuolimą. Prabilo ir lenkų artilerija, sviediniai sproginėjo ties mūsų

apkasais. Lenkų grandinė su perbėgimais artėjo prie mūsų apkasų. Pirmą kartą gyvenime man teko šaudyti į gyvą puolančių lenkų grandinę. Karas lieka karu. Mūsų kuopa turėjo tris sunkiuosius ir tris lengvuosius kulkosvaidžius. Atidengė visų ginklų ugnį lenkų puolimą sustabdė. Bet aš mūsų pabaigos nebesulaukiau. O įvyko štai kas. Pastebėjau, kad kairėje pusėje nutilo mano skyriaus sunkusis kulkosvaidis. Aš paklausiau kas nutiko, kodėl nešauko kulkosvaidis? Man atsakė, kad grandinis Matijošaitis nukautas, o antrasis numeris Valatka sužeistas į ranką. Aš nuėjau prie kulkosvaidžio ir jį sutvarkęs pradėjau šaudyti, pakeitęs nukautą Matijošaitį. Šaudžiau apie 15 minučių, kol pajutau aštrų skausmą rankoje, kuri tapo sunkiai valdoma. Norėjau atsistoti ant vieno kelio, tačiau pajutau aštrų skausmą šlaunyje ir nugriuvau į apkasą. Šlubuodamas apkasu nuėjau į sanitarijos punktą. Pasirodė, kad mano sužeidimai labai rimti. Mane sutvarkė felčeris žydas ir išsiuntė gydymui į Ukmergę. Ukmergės ligoninėje išbuvau tris dienas. Išvežė į Kauno karo ligoninę. Čia man amputavo kairiosios rankos bevardį pirštą, susiuvo kulkos suplėšytą delną į šlaunį. Gulėjau ligoninėje du mėnesius. Kada pagijęs grįžau į pulką karas su Lenkija jau buvo pasibaigęs. Atostogų važiuoti neturėjau kur. Todėl tą mėnesį praleidau pulke. Pasibaigus atostogoms likau tarnauti kadriniu puskarininkiu. Mane paskyrė mokomosios komandos 2-ojo būrio vadu. Prasidėjo monotoniškas kareivio gyvenimas. Atrodė, kad mano gyvenime jokių permainių nebus. Deja... 8-tos kuopos viršila J. Kučinskas dėl senyvo amžiaus buvo pervestas į kitas pareigas, o mane paskyrė šios kuopos viršilos pareigoms ir suteikė viršilos laipsnį. Šiose pareigose tarnavau iki 1925 metų. Tekdavo man turėti reikalą tarnybinių su 3-jo batalijono vadu Petrovu, kuris buvo perėjęs į Lietuvos kariuomenę iš Raudonosios armijos. Jis nebuvo tolerantiškas lietuviams. Mano kuopoje tarnavo 8 vietiniai rusai iš Jonavos, kuriuos Petrovas dažnai išleisdavo atostogų, o lietuvių neleisdavo. Kartą aš paklausiau kuopos vado, kodėl taip diskriminuojami lietuviai? Kuopos vadas man atsakė, kad taip bus tol, kol neturėsime savų karo mokyklose paruoštų karininkų. Nežinau kokių būdu apie šį pokalbį su kuopos vadu sužinojo batalijono vadas Petrovas. Jis nutarė mane perkelti į kitą dalinį. Ką jis ir padarė. Buvo gautas įsakymas 1-ji batalijoną perduoti 7-jam pulkui. Batalijono vadas skubiai mane per-

kėlė į 34-ą kuopą viršilos pareigoms ir išsiuntė į 7-ąjį pėstininkų pulką. Taip mano kelias su bataljono vadu Petrovu išsiskyrė. Tarnaudamas 7-me pėstininkų pulke turėjau įvykių, kas turėjo didelės reikšmės mano gyvenime. Tarnyba šiam pulke man nepatiko, todėl nutariau daugiau nebetarnauti ir išeiti į atsargą. Tuo labiau, kad susipažinau su būsima žmona Uršule Kasperavičiute, kurią 1926 metais vedžiau. Išėjęs į atsargą pradėjau tarnauti vidaus reikalų ministerijoje. Gavau paskyrimą ir dirbau Gargždų valsčiaus policijos nuovadoje. Bet dirbti teko neilgai.

Tarnyba Lietuvos karo aviacijoje. Kai atleido iš tarnybos policijoje Gargžduose likau be pragyvenimo lėšų. Rasti darbą buvo labai sunku. Parašiau laišką viešam aviacijos karininkui su kuriuo 1920 metais dalyvavau mūšiuose su lenkais prie Vilniaus. Jis man pasiūlė tarnauti karo aviacijoje. Tačiau parašė, kad pristatytiau ištikimybės pažymėjimą iš vietos policijos. Kilo didelė problema, kaip tokį pažymėjimą gauti, nes iš policijos tarnybos buvau atleistas kaip nepatikimas prezidento A.Smetonos režimui. Tačiau man padėjo buvęs mano viršininkas Gargždų policijos nuovados viršininkas A.Sutkevičius. Jis išdavė man tokį pažymėjimą, kuriame rašė, kad aš nuo 1925 metų iki 1926 metų gyvenau Gargždų mieste ir kad jis apie mane nieko blogo nėra girdėjęs. Nuvykęs į Kauną prisistačiau aukšto rango aviacijos karininkui. Buvau priimtas tarnauti Lietuvos karo aviacijoje. Tuo mano gyvenimo problema išsprendė, nes turėjau darbą - pragyvenimo šaltinį. Pradžioje dirbau technikos sandėlyje, o vėliau vadovybė mane pasiuntė mokytis į aviacijos mokyklą motoristų-mechanikų grupę. Mokyklą baigiau su pagyrimu. Prasidėjo aktyvi mano karo tarnyba aviacijoje. Aerodrome kasdien nusileisdavo svertimų valstybių lėktuvai, kuriuos reikėjo aptarnauti ir paruošti skrydžiams. Į Kauną parsivedžiau žmoną ir savo sūnų Karolį. Baigęs aviacijos mokyklą, nutariau toliau mokytis. 1929 metais įstojau į vakarinius kursus-mokyklą kvalifikuoto darbininko metalisto vardui gauti. Kursų trukmė 3-ji metai. Išlaikiau egzaminus ir buvau priimtas į 2-į kursą. Po 2-ųjų metų kursų baigiau su pagyrimu. Turėjau jau tvirtą gyvenimo pagrindą. Nusipirkau baldus, galutinai susitvarkiau šeimos buitinį. 1929 metais buvau apdovanotas savanorio-kūrėjo medaliu, gavau žemės sklypą ir miško medžiagos 38 kubinius metrus. Visa tai pardavęs gavau 3500 litų, kuriuos padėjau į banką. Svajojau nusipirkti nedidelį žemės sklypą su trobesiais, kad turėčiau ramią senatvę. Tačiau reikėjo gyventi taupiai. Pagaliau, 1930 metais nusipirkau 8,5 ha ūkį su trobesiais šalia Darbėnų. Atrodė, kad mano gyvenimo rami senatvė jau užtikrinta. Turėjau šias specialybes: 1. Kvalifikuoto metalisto; 2. Aviacijos motoristo-mechaniko; 3. Vairuotojo visų rūšių automobiliams; 4. Pėstininkų puskarininkių mokyklos baigimo pažymėjimą.

Tačiau žmogus negali žinoti, kas tavęs laukia rytoj. Ir kas tada galėjo pagalvoti ir žinoti, kad po 16-kos metų pateksiu į ko-

munistų lagerius ir prasidės mano šeimos tragedija. Ir ne tik mano, bet ir artimųjų ir visos lietuvių tautos. Ir labai sunku rašyti apie tas kančias, bet rašyti reikia.

Lemtingi 1939-1940 metai

1927 - 1940 metai patys laimingiausi mano gyvenimo metai. Nors buvo ir problemų, savų rūpesčių. Turėjau specialybes, techninių žinių bagažą. Neturėjau materialinių sunkumų. Visos nelaimės, sunki našlaičio dalia buvo praeityje. Gimė dukrelė Helmina - mano pasididžiavimas ir džiaugsmas. 1939 09 01 prasidėjęs Vokietijos - Lenkijos karas turėjo įtakos ir Lietuvos karo aviacijai. Niekas tada iš mūsų nežinojo, kad J.Stalinas ir A.Hitleris pasidalino Europą, Pabaltijo valstybes. Aš tada tarnavau 7-je eskadrilėje ir ėjau vyresniojo motoristo-mechaniko pareigas. Jautėme nervinę įtampą, nes netoli mūsų žūdavo žmonės, buvo naikinamas jų turtas, griunamieji miestai ir kaimai. Lenkams didelės užuojautos nereikėdavo, tačiau žinojome, kad galime tapti hitlerininkų ar komunistų aukomis. Reikia pažymėti, kad aš tada buvau naivus, o tiksliau, kvailas, manydamas, kad TSRS Lietuvos neliets, o reikalui esant ją apgins. Deja, tada taip galvojau ne tik aš, bet ir dalis mūsų karininkų. Tokia tu dienų tikrovė. Buvo aišku, jog Lietuvos Nepriklausomybė kabo ant plauko. Prasidėjus karui, keli vokiečių lėktuvai nusileido Kauno aerodrome. Vieną sekmadienį budėjau eskadrilėje, nes buvo įsakymas vieną eskadrilę laikyti paruoštą koviniam skrydžiui. Staiga horizonte pamačiau lėktuvą, kuris nuo Kauno geležinkelio stoties pasuko į mūsų aerodromą. Tai buvo vokiečių dvivietis bombonešis "Henkel". Budintis karininkas ir aš nuėjome prie nusileidusio lėktuvo. Įsakėme vairuoti į angarą. Iš lėktuvo išlipęs grandinis pasakė mums, kad pasibaigė benzinas, o karininkas lėktuvo pilotas pridūrė, jei dar kelios minutės ir jie būtų žuvę. Atvykęs aviacijos viršininkas išsivežė abu vokiečius į štabą, o mes tuo tarpu apžiūrėjome lėktuvą, kuris visas buvo suvarpytas kulkų. Lėktuvą konfiskavome, o lakūnus internavome, nes Lietuva buvo neutrali valstybė. Tada aš pirmą kartą pamačiau pasipūtusius vokiečius. Jie buvo maitinami mūsų valgykloje. Grandinis pasisakė esąs Eduardas Keleris iš Berlyno, nevedęs. Pranašavo, kad Lenkija po 25 dienų bus sutriuškinta. Ir jis buvo teisus. Neužilgo Lenkija kapituliuoti. O kokios buvo Lenkijos vadovų kalbos, kaip jie šmeižė lietuvius ir Lietuvą. Lenkai pradėjo bėgti per sieną į Lietuvą, ieškodami prieglobsčio, civiliai ir karininkai. Ir Lietuvos žmonės, pamiršę nuoskaudą, teikė paramą lenkų pabėgėliams, padėjo kuo galėjo. Mačiau vieną įdomų įvykį prieš Varšuvos kapituliaciją. Kauno aerodrome nusileido lenkų karo lėktuvas. Iš jo išlipo šeši aukšto rango lenkų karininkai. Lenkų pasiuntinybės atstovai išsivežė juos pas save. Šis epizodas man menasi štai kodėl. Kalėdamas Mordovijos lageryje Nr. 385/7 susipažinau su vienu kaliniu lenku, kurio pavardė Laskovkij. Pokalbio metu paaiškėjo, kad jis yra vienas iš tų šešių karininkų, kurie tada nusileido Kauno aerodrome. Man jis pasisakė, kad gyvenęs Lietuvoje pas vieną lenkų dvarininką su suklustaisiais dokumentais.

1946 metais kažkokiu būdu apie jį sužinojo KGB, suėmė jį ir nuteisė kalėti 25-rius metus. Lageryje pasisakė, kad jis yra lenkų karininkas ir tikrąją savo pavardę, nes slėpti nebebuvo ko ir prasmės. Mano tarnybos lape buvo įrašyta, kad dalyvavau Nepriklausomybės kovose ir esu apdovanotas medaliais. Išstarnavęs kariuomenėje buvau 20 metų. Pradėjau rūpintis pensijos reikalais. Ir štai Lietuvos 1940 06 15 okupacija. 7-oji eskadrilė tada dislokavosi Palangos vasaros aerodrome. Pirmą kartą pamačiau "išvaduotojus", išvargusius, aprangą tartum elgetų. Iš išblyškusių kareivių veidų matėsi, jog jie niekados nėra socialiai pavalgę. Greitai mane kaip nepatikimą "liaudies priešą" kariuomenės vadovybė atleido iš karo tarnybos. Atleistas iš karo tarnybos apsigyvenau savo 8,5 ha ūkyje, šalia Darbėnų. Kiek vėliau pradėjau dirbti Darbėnų valsčiaus draudimo inspekcijoje. Netikėtai, 1941 metų gegužės mėn. gavau šaukimą atvykti į Darbėnų miliciją. Maniau, kad mane kviečia pasą gavimo reikalui. Darbėnų milicijoje mane tardyti pradėjo rusas enkavedistas. Paklausė, kur šiuo metu dirbu. Atsakiau, kad draudimo inspekcijoje. Paklausė kiek metų aš tarnavęs Lietuvos kariuomenėje. Atsakiau, kad 20 metų.

- Tai tau patinka fašistiniai dalykai?, - sako man.

Tai mane labai įžeidė ir enkavedistui atsakiau:

- Kiekvienas pasirenka tokį darbą, kuris yra gerai apmokamas. Tarnavimas Lietuvos kariuomenėje manęs neįpareigojo priklaustyti kokiai nors partijai, tuo labiau fašistų, - atsakiau jūžiliam enkavedistui.

Tuo mano tardymas Darbėnų milicijoje ir baigėsi. Po tardymo Darbėnuose sutikau pažįstamą A. Vičiulį. Paaiškėjo, kad ir jį kvietė analogiškam tardymui. Sutikti kiti pažįstami pasakė, jog yra žinių, kad J.Stalinas numatė iš Lietuvos ištremti 75 % Lietuvos gyventojų. Sutikti kiti pažįstami sakė tą patį. Įvairios žinios kėlė nerimą, kad sudarinėjami žmonių sąrašai trėmimui į Sibirą. Tą darė ir Darbėnų sovietinė valdžia. Kad išvengti arešto, pradėjau gyventi pusiau nelegaliai. Prasidėjus Vokietijos-TSRS karui, džiaugiausi. Nors gerai žinojau, jog ir Hitleris nieko gero nežada ir neduos Lietuvai.

(Bus daugiau)

Annotation

*Eduardas Rimgaila, nobleman
on Herbut coat of arms*

SWUNG BY THE STORMS OF LIFE

The author wrote these memoirs during the Soviet occupation period – in 1965 – hoping that the day of freedom will come. He remembers his service as a volunteer in the Lithuanian army, the battle for Vilnius in 1920, and the period of 1939-1940, the fatal period for Lithuania.

Bajoras Vladas Būdas-1923 m. Klaipėdos krašto sukilėlis

Apie bajorų Būdų giminę istorinių šaltinių išliko nedaug, nors giminė žinoma seniai. 1798 04 10 Vilniaus gubernijos bajorų sesijos nutarime rašoma: "Būdų giminę, kilmingą ir senovinę skelbiame ir ją įrašome į Lietuvos gubernijos bajorų pirmos klasės knygą..." Giminės herbas buvo "Bończa" – Vienaragis. 1795 m. Rusijai okupavus Lietuvą, caro valdžia anuliuojo Lietuvos bajorų titulus. Todėl bajorystės kilmę reikėjo įrodyti iš naujo. Vyriausioji heraldinė komisija, tvirtindama bajorystės dokumentus pagal 1785 m. Jekaterinos II patvirtintus nuostatus, skirstė juos į atskiras grupes. Vėliau bajorų Būdų bajorystę tvirtino Rusijos valdantis Senatas 1832 m., 1850 m., 1854 m., 1866 m.

Istoriniai dokumentai byloja, jog bajorų Būdų palikuonis valdė Brievikių dvarą Vėšintų valsčiuje, o Ariogalos pavieta – Pupijų dvarą. Dvarai dabar sunaikinti. Tačiau išsiskleidę bajorų Būdų palikuonys. Mažai apie juos nežinome.

Yra išlikę duomenų apie bajorą Vincą Būdą (1872 – 1960), buvusį Šateikių dvaro Plungės rajone medicinos felčerį. Apie jo sūnų bajorą Vladą Būdą (1905 – 1993), Klaipėdos krašto 1923 m. sukilėlį, ilgametį Kretingos apskrities valdybos sekretorių, Gedimino ordino kavalierių Kretingos šaulių rinktinės aktyvų šaulį, tolesnis pasakojimas. Dirbdamas Kretingos apskrities valdyboje, Vladas Būda savo pavardę pakeitė: Būdas – pridėdamas galūnę s. Spėjama, jog todėl, kad žemaičių tarme Būda – negražiai skamba.

Savo karjerą pradėjo Platelių valsčiaus savivaldybės raštininku 1922 03 01. Kiek vėliau persikėlė į Kretingą. Persikėlęs į Kretingą dirbo raštininku Kretingos apskrities intendantūroje. Nuo vaikystės dienų mėgo dainavimą, muziką, lankė bažnyčios ir šaulių choras. Išmoko groti armonika, mandolina, gitara, fisahmonija, skambinti pianinu ir truputį groti vargonais. Kai buvo ruošiamas Klaipėdos krašto sukilimas, kaip aktyviam šauliui buvo pasiūlyta dalyvauti sukilime, jam pavesta atlikti žvalgybą ir rinkti duomenis. Apsimetęs kaimo muzikantu,

*Kretingos rinktinės šauliai – 1923 m. Klaipėdos sukilimo dalyviai:
Antras iš dešinės stovi Vladas Būda. 1928 m. fotografuota Kretingoje*

klajojo po Klaipėdos kraštą, rinko žinias apie žandarų įgulas miesteliuose, prancūzų sveikščių legioną. Per sieną į Kretingą specialiai išgretame krūminiame dantėje pernešdavo slaptus šifruiotus rašinius. Prieš prasidedant ginkluotam žygiui, Kretingos apskrities komendantas jam ir dar keliems savanoriams davė užduotį pravažiuoti vienu garvežiu su tenderiu nuo Kretingos geležinkelio stoties kiek galima arčiau Klaipėdos ir patikrinti, ar sveiki tiltai, ar neišardyti bėgiai. Kelias buvo laisvas, todėl be kliūčių grįžo. Pasisidėjus žygiui 1923 m. žygiui į Klaipėdą, gavo arklį ir vežimą ir vežiojo šaudmenis. Klaipėdos mieste dalyvavo suginkluojant vokiečių žandarus jų kareivinėse. Užklupo miegančius, iš piramidės paėmė šautuvus ir žandarai pasidavė nesipriešinę. Už dalyvavimą sukilime Vladas Būdas buvo apdovanotas Sukilimui paminėti bronzos medaliu. Už dalyvavimą Klaipėdos sukilime "Už ypatingus nuopelnus Lietuvai" Respublikos prezidentas A. Smetona apdovanojo bajorą Vladą Būdą Didžiojo kunigaikščio Gedimino V-ojo laipsnio ordinu. 1929 – 1940 m. Vladas Būdas dirbo Kretingos apskrities viršininko sekretoriumi. 1926

– 1927 m. tarnavo Lietuvos kariuomenėje. Pateko į karo policiją. Sužinojęs, kad tarnaujant čia – šioms pareigoms priklausoma ir bausmių vykdymas, tai padedant pažįstamam karininkui pakeitė tarnybą, buvo perkeltas raštininko pareigoms į Generalinį štabą.

Prasidėjus 1940 m. sovietinei okupacijai, kad išvengtų arešto pasitraukė į Vilnių, dirbti miškų mokykloje buhalteriu (iki 1944 06 28). Pasislėpti nuo NKVD areštų padėjo tai, kad mokėjo lenkų, lietuvių ir rusų kalbas. 1944 m. sužinojęs, kad jo ieško enkavedistai, apsigyveno Telšiuose, pakeitė savo išvaizdą, užsiaugino barzdą. Pasitraukdamas 1944 m. iš Vilniaus sunaikino visas savo asmenines bylas, kas apsunkino enkavedistams jo paieškas. Telšiuose dirbo kinofikacijos buhalteriu. Tačiau konspiracijos sumetimais keitė darbo vietas, kol išėjo į pensiją. Aktyviai dalyvavo visuomeniniame gyvenime. Giedojo iki mirties Telšių katedros chore. Mirė 1993 01 06. Iškilmingai palydėtas katedros choristų, uniformuotų šaulių su vėliava, pagerbtas šautuvų salvėmis.

Dr. Bronislovas Vonsevicius, Gulbės h. bajoras

Vizitinės kortelės ir jų naudojimas

Prancūzų kilmės žodį „vizitas“ (visite) dabartinės Lietuvių kalbos žodynas aiškina kaip oficialų apsilankymą pas ką nors arba kaip pažįstamų aplankymą. Iš šio žodžio kilo daug išvestinių žodžių: vizitatorius, vizitavimas, vizitinis kostiumas, taip pat ir vizitinė kortelė.

Vizitinės kortelės atsirado 19 amžiuje, kada aplankymams arba apsilankymams buvo skiriama labai daug dėmesio ir į vizitus buvo žiūrima labai rimtai. Tada vizitinės kortelės tapo nepakeičiama aukštuomenės, kilmingųjų luomų atstovų atributo dalimi. Jas taip pat pradėjo naudoti poetai, rašytojai, gydytojai, teisininkai, verslo žmonės, kurie norėjo, kad apie juos žinotų, jų vardus, adresus ir kitus kontaktinius duomenis įsimintų nauji žmonės, didėtų jų pažįstamųjų, verslo partnerių, klientų ratas. Vakarų šalyse bet kuris pirmas susitikimas nesibaigia be vizitinių kortelių pasikeitimo.

Ši, tarybiniais metais marinta ir ignoruota tradicija, pamažu grįžta ir pas mus. Tai prasidėjo po „geležinės uždangos“ griuvimo ir, ypatingai, suklestėjo po Nepriklausomybės atkūrimo. Dabar bei kokie politikų, verslininkų, mokslininkų oficialūs susitikimai neapseina be vizitinių kortelių. Vizitinės kortelės jos savininkui padeda prisistatyti, pasveikinti kitus asmenis gimimo dienos, paaugštinusį pareigas, valsybinių ir kitų švenčių, svarbių šeimyninių įvykių ir t.t. proga. Vizitinės kortelės už savininką atlieka dar daug ir kitų darbų: padeda padėkoti, pareikšti užuojautą, įteikti dovanas, gėles, suvenyrą, knygą ir pan. Štai vienas žymus politikas, pamatęs laikraštyje jam patikusią savo karikatūrą, dailininkui pasiuntė savo vizitinę kortelę ir butelį gero konjako. Deja, kaip reikalauja gero elgesio taisyklės, politikas nei padėkos už parodytą dėmesį, nei vizitinės kortelės, net telefono skambučio nesulaukė. Turbūt karikatūros autorius neturėjo savo vizitinės kortelės ar nežinojo, kaip pasielgti tokiu atveju, nes tokia dėmesio išraiška žmogui dar netapo tradicija.

Paskutiniaisiais metais vizitinės kortelės labai paplito ir Lietuvos karališkosios bajorų sąjungos narių tarpe, bet turbūt dar ne visi žino pagrindines kortelių gamybos, jų keitimosi ir naudojimo tradicijas, todėl norisi šiame straipsnyje trumpai pakalbėti apie kortelių rūšis, jų gamybą, naudojimą, keitimosi procedūras ir kt., priminti kaip su jomis elgiamasi didesnės tradicijos tuo klausimu turinčiose šalyse. Manau, kad tai pravers ne tik bendravimo ir prisistatymo tikslu kaip luominės organizacijos nariams, bet ir jų mokslinėje, pedagoginėje ar kitoje veikloje bei versle.

Pagrindinė vizitinės kortelės paskirtis – oficialių asmenų prisistatymas vizitų, derybų, susitikimų metu. Vizitinės kortelės taip pat nepakeičiamos susipažinimui bei bendravimui banketuose, oficialių priėmimų metu, konferencijose, prezentacijose, parodose, mugėse, festivaliuose, kelionėse. Rytų šalyse, kaip Japonijoje, Korėjoje į vizitinę kortelę žiūrima kaip į asmens dokumentą – pažymėjimą. Vizitinės kortelės padeda ir neakivaizdiniais kontaktams, jas galima naudoti asmeniniam ir tarnybiniam susirašinėjimui, galima naudoti kaip rekomendacijas, trumpai informacijai, kvietimams, sveikinimams, įteikiant dovanas ir t.t. Vizitinės kortelės vaidmenį aiškiai parodo Krista Li savo knygoje „Sėkmės įstatymai“. Ji rašo: „Vizitinė kortelė – svarbi verslo sudedamoji dalis. Tai efektyvi ir tuo pačiu nebrangi reklamos forma. Žmogus, kuriam jūs davėte vizitinę kortelę, galimas daiktas ir nepaskamins jums rytojaus dieną. Galbūt Jūsų paslaugų jam nereikės dar porą savaičių. Bet Jūsų kortelė lauks savo valandos ir, kada Jūs būsite reikalingas, jis žinos, kur Jūsų ieškoti. Be to, jis Jus rekomenduos kitiems. **Kortelė – tai strateginis ginklas.** Ji tiesiogiai veiks Jūsų verslo raidą dar ilgai po to, kaip Jūs ją kam nors davėte. Negailėkite kortelių... Atsakymas į klausimą: „Ką Jūs veikiate?“ turi gulėti Jūsų kišenėje. Aišku, jeigu Jūs nepamiršote savo vizitinių kor-

telių namuose...“

Kaip turi atrodyti vizitinės kortelės?

Vizitinė kortelė – sudedamoji Jūsų asmeninio skonio bei stiliaus ir atstovaujamosios bendrijos ar įmonės, institucijos atspindys. Ji parodo tiek individualų žmogaus stilių bei skonį, tiek ir draugijos, sąjungos ar korporacijos stilių, todėl reikia apie daug ką apgalvoti. Prieš gaminant kortelę, reikia pagalvoti apie popieriaus tipą, spalvą ir šriftą, kortelės dydį, kortelės ženklus (logotipus), jų spalvas ir išdėstymą kortelėje. Reikia, kad kortelė būtų išvaizdi, tinkamai atspindėtų Jus ir Jūsų veiklos sritį.

Vizitinių kortelių esti įvairaus dydžio, tačiau jos neturėtų būti didesnės nei 7 × 10 centimetrų, nors, tiesa, ambasadorių kortelės esti net A6 formato (14,8 cm × 10,5 cm). Ir tai laikoma normalu ir priimtina. Klasikinis kortelių dydis yra 6 cm × 9 cm. Tačiau labiausiai yra paplitęs dydis 5 cm × 9 cm. Moterims dažnai esti naudojamos centimetru mažesnio pločio bei ilgio kortelės, nors, pavyzdžiui, Didžiojoje Britanijoje žmonių vizitinės kortelės esti didesnės nei jų vyrų. Pasirenkant kortelių formatą, tenka atsižvelgti į spausdinamos informacijos kiekį, o taip pat į kitus faktorius, nuo kurių priklauso tolimesnis kortelės saugojimas (piniginę, užrašinę, kortelių albumą, dėžutę ir pan.). Dažniausiai kortelių albumai, specialūs skyreliai piniginėse, vokeliai kortelių persiuntimui gaminami 5 cm × 9 cm formato. Didesnės kortelės tenka apkarpyti.

20 amžiaus pradžioje buvo laikoma, kad kortelė turi būti pagaminta ant plono, bet stipraus pergamentinio popieriaus ir būtinai parašyta kaligrafiniu braižu. Dabar nėra tikslų taisyklių ir reikalavimų dėl popieriaus, jų spalvų ir šriftų, tačiau patartina kortelės gaminti ant standaus, aukštos kokybės balto popieriaus, kuris gali turėti švelnų kreminį ar kitokį spalvinį toną. Tekstas spausdinamas paprastu klasikiniu šriftu, juoda spalva. Vengiama įmantrių raidžių, nesuderinamų su oficialumu. Tuo pačiu reikia pažymėti, kad verslo žmonių kortelės esti įvairių spalvų nuo rožinės iki melsvos ar juodos, nors prabangios kortelės, paprastai, spalvingumu nepasižymi. Lakios fantazijos žmonės savo vizitines kortelės išpuošia ir margina įmantriais raštais bei piešiniais, tačiau čia reikalingas apdairumas ir meninis skonis, nes galima padaryti ne vizitinę kortelę, o karikatūrą ar meninį kičą, nors

ir galvosime, kad kortelė prabangi, įmantri ar įdomi. Reikia gerai pasvarstyti, ar verta rimto verslo žmonėms reikšti ekscentriškumą, pasirenkant kortelių gamybai įmantrias medžiagas, spalvas, logotipus. Tuo labiau, kai kurie žmonės savo kortelėse bando įkomponuoti savo nuotrauką. Čia tikrai ne geriausias stilius. Reikia nepamiršti, kad kortelės su spalvota ar kitokia nuotrauka vienoje pusėje ir telefono numeriu antroje pusėje anksčiau buvo charakteringos tik seniausios pasaulyje profesijos moterims. Nors kaip matome vizitinių kortelių gamyboje galima didelę įvairovę, tačiau nuo seno oficialiose ir diplomatinėse srityse kortelėms taikomi griešti reikalavimai.

*Jo Aukštenybės Princo
Lascaris Comnenus vizitinė kortelė*

Vizitinės kortelės pagal savo paskirtį gali būti **asmeninės, tarnybinės** (tiek darbuotojų, tiek institucijų), **prisistatymo, šeimininės** (sutuoktinių) kartu ar atskiros. Labai gerai, kada žmonės turi atskiras korteles darbo ir namų, tačiau dabar jos dažnai sujungiamos į vieną. Asmeninė kortelė papildoma darbovietės ir pareigų padalinimais, darbo vietos adresu, nurodomas tarnybinis telefonas ir kitos kontaktinio ryšio priemonės (fakso, elektroninio pašto numeriai). Tai gali būti pateisinama jauniems, energingiems žmonėms, kurie ieško kontaktų, informacijos, įvairių ryšių, bet vyresniems žmonėms, užimantiems atsakingas pareigas, tai nepatartina, nes tarnybinėse darbuotojų kortelėse jų namų adresas ir telefonai paprastai nenurodomi. Namų adresą ir telefonus tarnybinėje kortelėje gali nurodyti tik kūrybinės krypties darbuotojai (dailininkai, rašytojai, skulptoriai), kurie neturi savo darbo vietos institucijose.

Asmeninėje kortelėje nurodomas titulas (mokslinis laipsnis), vardas (abu vardai, jeigu žmogus juos turi) ir pavardė, adresas, telefonas, kitos ryšio priemonės. Jei-

gu yra du vardai, ilga pavardė ir kortelėje nepakanka vietos, tai galima trumpinti mokslinį laipsnį: Dr., habil., dr., parleisti antrąjį vardą arba vietoje jo rašyti tik didžiąją raidę. Garbės laipsniai asmeninėje kortelėje nerašomi.

Asmeninėje darbo kortelėje nurodoma darbovietė, pareigos, vardas, pavardė, mokslinis laipsnis (vardas), kontaktiniai duomenys (adresas, telefonas, fakso numeriai, elektroninis paštas). Pareigas reikia nurodyti susijusias su konkrečia darbo sfera. Pvz., skyriaus vedėjas, direktoriaus pavaduotojas, o konkrečiai kokio skyriaus (finansų, kadry, ūkio ir t.t., direktoriaus pavaduotojas gamybai, prorektorius mokslui ir pan.). Asmeninės darbo (tarnybinės) kortelės svarbiausia paskirtis nurodyti kas jūs esate ir kur jus rasti. Be asmeninių darbo kontaktų ji gali būti siunčiama su moksliniu pranešimu konferencijos rengėjams, su tarnybiniu (tik ne asmeniniu) suvenyru, dovana.

Gali būti ir **asmeninės darbo (pažintinės) vizitinės kortelės**. Jose nurodytas tik institucijos pavadinimas, pareigos, vardas ir pavardė be kontaktinių duomenų. Tokios kortelės naudojamos specialiams ir prisistatymo tikslams. Jos palengvina konkretų bendravimą ir jų įteikimas automatiškai parodo, kad kortelės savininkas nenumato tolimesnių kontaktų. Taktiškas bendravimo partneris turi supratingai įvertinti situaciją ir pasirinkti tam tinkamą bendravimo liniją.

Darbe tenka kontaktuoti su įvairių valstybių darbuotojais, todėl kai kas vizitines korteles spausdina ne tik gimtąja, bet ir užsienio kalba (dažniausiai anglų). Geriausia turėti atskiras korteles kiekviena kalba, bet jeigu vienoje kortelėje vartojamos dvi kalbos, tai etiketo atžvilgiu atskiras kalbas reikia spausdinti atskirose kortelės pusėse: vienoje kortelės pusėje įrašai yra lietuvių (gimtąja) kalba, kitoje - pasirinkta užsienio kalba. Tai svarbu dar ir todėl, kad vertimas turi būti autentiškas ir sutapti žodžių skaičius, įrašų dydis ir t.t., o tai ne visada pavyksta, kadangi pareigybes, institucijų pavadinimus tenka detalizuoti.

Vizitinės kortelės užsienio kalba labai reikalingos vykstant į užsienio komandiruotes, pasitarimus, simpoziumus ir pan. Nors, kaip jau minėjau, kortelės dažnai spausdinamos anglų kalba, tačiau tai nebūtina. Jeigu mes dažnai buvojame Pran-

cūzijoje, Italijoje, Rusijoje, Ispanijoje ir pan., tai vizitinės kortelės ta kalba labai praverstų.

*Norvegijos Karalystės garbės konsulo
vizitinė kortelė*

Be aptartų asmeninių darbo kortelių, gali būti ir **tarnybinės institucijų** (prisistatymo) kortelės. Tokioje kortelėje nurodyta būtina pažintinė informacija (institucijos pavadinimas, jos veiklą nusakanti informacija, adresas, kontaktiniai duomenys). Tokioje kortelėje asmeniniai duomenys (vardas, pavardė, pareigos) nenurodomi, nes tai laikoma protokolo pažeidimu. Šios kortelės naudojamos išimtinai tik institucijų pristatymui prezentacijose, parodose, mugėse, perduodant institucijų (ne asmenines) dovanas, suvenyrus, sveikinius.

Oficialiųjų, aukštų pareigų užimančių asmenų, taip pat ir diplomatų vizitinėse kortelėse nurodomas tik vardas, pavardė, pareigos (be kontaktinių duomenų). Diplomatai naudoja ir korteles, kuriose yra tik pareigos, pavyzdžiui "pasiuntinys". Panašias korteles su vardu ir pavarde naudoja ir niekam neatstovaujančios moterys - pareigūnų, mokslininkų, rašytojų, poetų ir pan. žmonės. Pvz.,

IRENA BAGDONIENĖ
Tel. 624237

Tokios kortelės įteikiamos tik kartu su vyro vizitine kortele neoficialių pobūvių, priėmimų, atostogų metu. Vyrai tokių kortelių neturi. Šiose kortelėse svarbiausia informacija yra vardas ir pavardė, todėl šie žodžiai turėtų išsiskirti, savo nuožiūra parenkant aiškų ir estetišką šriftą, taip pat suderinti kortelės bei šrifto spalvą.

Sutuoktinių kortelės tai ne tarnybinių kortelių variantas. Kai kada, beje, minėtų asmeninių ir žmonių kortelių pasigaminama bendra jungtinė sutuoktinių kortelė. Tokioje kortelėje nurodomi vardai ir pavardės, titulai, mokslo vardai, kontaktiniai duomenys (namų adresas, telefonas, telefaksas, elektroninis paštas). Pirmiausia rašomas moters vardas (ir pavardė, jeigu žmona pasilikusi mergautinę pavardę), paskui vyro var-

das ir pavardė. Pvz., Bajorai Nijolė ir Donatas Baikščiai arba Bajorė Undinė Nasvytė ir Jonas Mašanauskas. Tokiose kortelėse titulai, profesija, paprastai neturimi, inicialai nevartotini. Šios kortelės naudojamos dažniausiai praktiniais tikslais, skirtingai nuo pristatymui skirtų kortelių. Šeimyninės kortelės pridedamos prie vestuvių ar kitokių dovanų, bilietų į koncertą, kvietimų į parodų atidarymą, autorinių darbų pristatymą, žmonos ir vyro vardu įteikiant gėles, bendrų, neoficialių vizitų metu, o taip pat, ne vėliau kaip per savaitę, kaip padėka po dalyvavimo kviestiniuose pusryčiuose, pietuose ar vakarienėje, jeigu už tai nepadėkota laišku. Kai oficialių ar asmeninių švenčių proga su gėlių puokšte siunčiama kortelė, tikslinga virš vardų ir pavardžių užrašyti tai progai tinkamą tekstą. Šermenų proga siunčiant gėles ant kortelės joks įrašas nerašomas. Kortelės įdedamos į specialų vokelį ir pritvirtinamos prie popieriaus, į kurį įvyniotos gėlės. Vokelis paprastai neužklijuojamas, jeigu jame nėra ypatingai asmeniškos informacijos. Perduodant dovaną, vizitinė kortelė įdedama į dėžutę su dovana. Ant vokelių, kuriuose siunčiamos kortelės pastu ar per tretįjį asmenį (vairuotoją, pasiuntinį) rašalu ar spausdinimo priemonėmis užrašomos adresato pareigos, vardas ir pavardė.

Be jau minėtų įrašų, atitinkamų pareigūnų vizitinėse kortelėse gali būti valstybės ar savivaldybės herbas, luominių įstaigų atstovų kortelėse – šeimos herbas, kitų darbuotojų – jų atstovaujamos institucijos logotipas (prekės ženklas). **Tinkamiausia herbo vieta kortelės viršutinėje dalyje, centre.** Gali būti spausdinamas ir viršutinės dalies kairėje pusėje, tačiau čia labiau tinka spausdinti logotipą. **Herbas yra vienas iš svarbiausių, didžiausios pagarbos reikalaujančių rekvizitų.** Valstybės ar savivaldybės herbas pagal raštvedybos reikalavimus spausdinamas dokumento viršutinėje dalyje centre. Šeimos herbas dokumento viršutinėje dalyje centre buvo talpinamas ir bajorystės pripažinimo dokumentuose, todėl šios tradicijos reikėtų laikytis ir spausdinant vizitines korteles.

Herbas ar logotipas dažniausia yra daugiaspalvis – tokie jie turėtų būti ir vizitinėse kortelėse, tačiau protokolui nebus nu-

sizengta, jeigu jie bus atspausdinti ir viena spalva. Priimtini ir supaprastinti arba stilizuoti labai sudėtingi logotipai. Nebūtinai jie turi turėti visas originalo spalvas. Kiti įrašai daromi viena spalva. Kaip jau minėjome – dažniausia juoda. O kokius dar duomenis reikia įrašyti vizitinėse kortelėse, priklauso nuo kortelės paskirties, tačiau laikomasi pagrindinės taisyklės – kuo svarbesnis asmuo, tuo tuštesnė jo vizitinė kortelė, nes tokių asmenų kontaktinius ar kitus reikiamus duomenis galima rasti žinynuose, telefonų knygose ir kt.

Vizitinės kortelės dažniausia įteikiamos asmeninių kontaktų metu. Jų įteikimui protokolas numato tam tikrus reikalavimus. Oficialių delegacijų metu įteikimas prasideda nuo svarbiausio delegacijos nario ir vyksta griežtai pagal rangą. Pirmiausia kortelę įteikia atėjęs asmuo, prisistatant (susipažinus) pirmiausia kortelę įteikia tas, kurio rangas, pareiginė padėtis žemesnė, mažiau žinomas asmuo. Jeigu socialinė padėtis vienoda, tai pirmasis vizitinę kortelę teikia jaunesnis amžiumi asmuo. Jeigu visuomeninė padėtis arba pareigos bei amžius vienodi, tai pirmasis gali būti operatyvesnis, mandagesnis arba labiau besirūpinantis užmegzti kontaktus asmuo. **Į vizitines korteles reikia atsakyti. Paėmęs kortelę, tuo pačiu turi įteikti savąją kortelę įteikusiajam, todėl patartina visada su savimi turėti vizitinių kortelių atsargą.** Jeigu neturime savo kortelės, dera paaiškinti priežastis (visas išdalinau, užsakiau naujas, nes keitėsi adresas, telefonas ir pan.). Su gautomis vizitinėmis kortelėmis reikia elgtis pagarbiai, nes nuo to kaip mes elsimės su savo partnerių, kolegų, pašnekovų kortelėmis ir jais pačiais, priklausys ir jų požiūris į mus ir mūsų atstovaujamas institucijas arba sąjungas, draugijas, partijas. Susipažinus su asmeniu, pavyzdžiui, traukinyje kortelėmis keičiamasi tik palaukus, kol aukštesnysis pareigūnas pasiūlys tai padaryti. Jeigu jis nepasiūlys, tai nereikia įpiršti, būti mandagiam ir palaukti momento, kol ateis laikas atsisveikinti ir tik tuomet pasiūlyti apsikeisti kortelėmis.

Diana Rouland savo knygoje „Japonų dalykinis protokolas“ rašo apie vieną amerikiečių verslininką, kurio darbiniai ryšiai nutrūko tik todėl, kad jis nepakankamai įdėmiai skaitė savo partnerių iš Japonijos vizitines korteles. Nors japonams patiko

amerikiečio siūloma produkcija, bet jie nusprendė, kad nepakankamas dėmesingumas ateityje nieko gero nežada. Tarp kitko, **vizitinės kortelės įteikiamos ir priimamos abiejomis rankomis ir pagarbos ženklą įdėmiai skaitomos.** Negalima jomis žaisti, gestikuliuoti. Ši tradicija paplito ir Pietryčių Azijoje.

Įteikdami vizitinę kortelę turime ją tekstu atsukti į pašnekovą, kad jam būtų patogiau ją perskaityti. Tuo pačiu, įteikdami dar kartą, kaip galima aiškiau pasakome savo vardą ir pavardę, kad pašnekovas, ypatingai kitatautis, galėtų aiškiai suvokti ją ir atsiminti. Nors JAV, Europoje kortelių įteikimo ypatingos griežtos reglamentacijos nėra, tačiau Artimųjų Rytų atstovams kortelė būtinai įteikiama dešiniąja ranka.

Priėmęs vizitinę kortelę vardą ir pavardę perskaito garsiai, kad būtų įsitikinęs jog teisingai ją taria ir kirčiuoja. Gautoje vizitinėje kortelėje jokių įrašų nedarome. Esant reikalui, jeigu pašnekovas nori suteikti papildomą informaciją, reikia leisti jam pačiam tai užrašyti ant įteiktos kortelės.

Gautos kortelės laikomos priešais save ant stalo (jeigu jų daugiau, patogų jas išdėstyti priekyje sėdinčių pašnekovų tvarka ir tai palengvins vesti pasitarimą (pokalbį), nes mes nepainiosime naujai pažįstamų pašnekovų pavardžių. Taip jos gali būti laikomos ant stalo viso pokalbio metu (o ilgai trunkančiose derybose iki 40 minučių), pasakui pagarbiai dedamos į atitinkamą vietą, pavyzdžiui, pinigine, užrašine, kortelių albumą ir pan. Pats kortelių įdėjimas turėtų judesiais apsaityti, kad tai man labai svarbus dokumentas. Aš stengiausi jį gauti ir tinkamai bei pagarbiai jį saugosiu.

Jeigu tenka keistis kortelėmis draugijoje, tai jas reikia duoti visiems, kad niekas nesijaustų pažemintas ar įžeistas. Jeigu neturime reikiamo kortelių kiekio, tai reikia atsiprašyti ir jų neduoti niekam. Kortelės turi būti nepriekaištingos išvaizdos, nesuteptos, nesulankstytos ir pan. Tai ne tik Jūsų, bet ir Jūsų atstovaujamos institucijos ar korporacijos (luomo) simbolis. Keistis kortelėmis priimta oficialiomis progomis ar susitikimų metu. Nelabai tinka keistis privačiame pobūvyje ar kviestinių pietų (vakarienės) metu, jeigu tai ne tarnybinis susitikimas. Tačiau tai nereiškia, kad jeigu kas paprašo, negalima jų įteikti. Gavus kortelę, paprastai, dėkojame lengvu nūsilenkimu,

Tuo pačiu, reikia prisiminti, kad vizitinės kortelės neteikiamos išreiškiant padėką ar kitus panašius jausmus.

Vizitinės kortelės gali būti naudojamos ir įstaigose bei firmose pranešant apie save, jeigu tenka ten nuvykti iš anksto nesuderinus vizito laiko ir tikslo. Jos perduodamos per sekretorę, tačiau šiuo atveju prisistatantis asmuo turi būti gerai žinomas. Tokį atvejį labai ryškiai aprašo L.Tolstojus savo romane "Ana Karenina". Štai iš anksto nepranešęs Kareninas atvyksta į advokato kontorą. Žinomo Peterburgo advokato priėmimo kambarys buvo pilnas žmonių, kada į jį įėjo Kareninas. Vienas iš advokato padėjėjų, net neatsistojęs, pikta kreipėsi į Kareniną:

- Ko Jums reikia?

- Aš turiu reikalų pas advokatą.

- Advokatas užimtas, - griežtai pasakė padėjėjas, parodydamas, plunksna į laukiančiuosius.

- O ar nerastų jis laiko?

- Jis neturi laisvo laiko. Jis visada užimtas. Malonėkite palaukti.

- Tada ar negalėtumėte perduoti jam mano kortelę - pasitikinčiai pasakė Kareninas.

Padėjėjas paėmė kortelę ir įėjo pro duris.

- Tuoju išeis - pasakė padėjėjas, ir tikrai, po dviejų minučių duryse pasirodė advokatas.

- Malonėkite, - pasakė advokatas kreipdamasis į Kareniną. Ir praleidęs pro save Kareniną, jis uždarė duris.

- Jūs žinote mano pavardę?

- Žinau Jus ir Jūsų veiklą, kaip ir kiekvienas rusas - pasakė advokatas.

Vizitinės kortelės asmeniškai turi būti įteikiamos pradėjus eiti naujas pareigas ir norint susipažinti su partneriais ar institucijomis, su kuriomis teks bendradarbiauti. Tai protokolo atžvilgiu vienintelis atvejis, kada dėl vizito nereikia tartis iš anksto, o kortelės nedera siųsti paštu ar perduoti per kitą asmenį (kurjerį, vairuotoją ar pan.). Kortelė perduodama vadovui per jo sekretorę ir pagal tradiciją užlenktu (o vėliau ištiesintu) viršutiniu dešiniuoju kampu ar kairiuoju kraštu (Rusijoje - dešiniuoju kraštu). Kortelės su užlenkimais negalima perduoti per vairuotoją, kurjerį arba siųsti paštu. Tai šiurkštus protokolo pažeidimas. Etiketas reikalauja, kad per 24 valandas nuo kortelės gavimo turi būti duodamas atsakymas.

Vizitinės kortelės gali būti paliečiamos asmenims tada, kada jų nėra namuose ar darbe. Jos gali būti perduodamos ir per trečiąjį asmenį. Tais atvejais kortelės savininkas dažnai trečiuoju asmeniu po vardo ir pavardės rašo trumpą informaciją (geriausią adresatui suprantama kalba). Pavyzdžiui, Konstantinas Bogdanas (tai jau nurodyta kortelėje) širdingai dėkoja už sveikinimus jubiliejinės parodos proga. Įrašas nesirašomas ir nenurodoma data. Tik artimam draugui perduodant tokiais atvejais kortelę, galima užbraukti atspausdintą vardą ir pavardę, parašyti trumpą informaciją ir pasirašyti.

1889 metais Sankt Peterburge išleistoje knygoje "Aukštuomenės gyvenimo ir etiketo taisyklės. Geras tonas." Nurodoma, kad 19 amžiaus pabaigoje Rusijoje (savaiame suprantama ir to meto Lietuvoje) buvo naudojamos "praktiškos" ir patogios vizitinės kortelės, kurių kampuose buvo užrašomos pirmosios raidės, nurodant apsilankymo priežastį: "P" (pozdravlenija) - pasveikinimui; "O" (otjezd) - atsisveikinimo vizitas; "Ž" (želanija) - norą sužinoti sveikatos būklę; "V" (vozvraščeniye) - sugrįžus po ilgo nebuvimo. Nesant namuose šeimininkų, kortelės užlenktu atitinkama raide pažymėtu kampu būdavo paliekamos šeimininkui, paaiškinti vizito tikslą.

Sutartiniai ženklai naudojami ir šiuolaikinėse kortelėse. Jie paprastai rašomi ranka pieštuku ar parkeriu apatiniame kortelės kampe. Tokie simboliai naudojami diplomatinėje, verslo ir aukštuomenės praktikoje ir yra prancūzų kalbos žodžių pirmosios raidės.

Štai jie:

p.f. (pour feliciter) - pasveikinti su švente (Velykų, Kalėdų, nacionaline, asmenine ir pan.);

p.f.N.A. (pour feliciter Novel An) - pasveikinti su Naujaisiais metais;

p.f.c. (pour faire connaissance) - išreikšti pasitenkinimą susipažinimu;

p.c. (pour condoleance) - pareiškiant užuojautą;

p.r. (pour remercier) - padėkoti (už kvietimą į pokylį, teatrą ir pan.). Kortelė su tokiu užrašu siunčiama vietoje padėkos laiško;

p.p. (pour presenter) - pristatant naują pareigūną. Tada su šiuo ženklu siunčiame savo vizitinę kortelę ir pridėdame pristatomo pareigūno kortelę be užrašo. Atsakymui naujam pareigūnui atsiunčiama

kortelė be jokio užrašo;

p.p.p. (pour prendre part) - užjaučiant su pasirengimu padėti;

p.p.c. (pour prendre conge) - atsisveikinant, kai išvykstame ilgesniam laikui atostogų ar visai iš šalies, miesto ar pan. Tokiais atvejais oficialaus atsisveikinimo nebūna;

p.m. (pour memoire) - atminimui. Vienoje vizitinėje kortelėje rašomas tik vienas simbolis. Atsakymai siunčiami į kortelės p.f., p.f.N.A., p.c., p.p.p. Tais atvejais siunčiama sava kortelė su užrašu p.r. į kitus užrašus kortelėse neatsakoma. Kada kortelės siunčiamos ne paštu, o su kurjeriu ir kada kurjeris įteikia voką asmeniškai - tai laikoma didesnės pagarbos pareiškimu. Tokiu atveju ant vokelio adresatas nerašomas.

Institucijose ar namuose vizitinės kortelės kaupiamos, nes jose esančios informacijos ateityje gali prisireikti ir jums, ir jūsų verslo partneriams. Tai informacija apie jums reikalingus ir naudingus asmenis, potencialius jūsų partnerius. Visa kortelėse esanti informacija kruopščiai analizuojama. Verslininkai iš jų gali gauti papildomos informacijos apie savo partnerį, jo statusą. Vien tik adresas parodo firmos vietą - kas tai, miesto pakraštys ar centras, nauji perspektyvūs rajonai. Iš kortelės matyti, ar jos savininkas ir jo firma turi nuosavus pastatus, nuomoja patalpas elitiniame pastate ar turi mažas tarnybinines patalpas, pasimetusias gyvenamųjų namų rajone. Ne veltui, kai kurios firmos, esančios neprestiziškuose rajonuose, savo įvaizdžio pagerinimui nuomoja ar perka pašto adresus. Taip pat apie firmą daug pasako telefonų, faksų, kitų ryšio priemonių skaičius.

Kaip matome, vizitinės kortelės yra geras pagalbininkas visose žmonių veiklos srityse. Keičiantis kortelėmis, sukaupiama vertinga informacija. Jos parodo asmens prestižą, todėl visada reikia jų turėti, netaupyti jų ir žinoti naudojimosi jomis taisyklę bei tradicijas. Kada, kur ir kaip naudotis vizitinėmis kortelėmis turi žinoti ne tik mokslo, kultūros veikėjai, politikai, aukštuomenės atstovai, institucijų vadovai, bet ir jų artimiausi padėjėjai, patarėjai ir sekretorės, kurie privalo turėti institucijos, firmos bei jų vadovų vizitinių kortelių atsargą. Tuo pačiu jie turi nepamiršti, kad ir patys turi turėti savo vizitinių kortelių įvairiems atvejams.

Bajorai Balčiauskai -herbas Bogorija

2002 m. sausio 24 d. sukako 50 metų nuo bajoro, ev. reformatų kunigo Aleksandro Balčiausko mirties. Jis yra bajorų Donato Balčiausko ir Virginijos Balčiauskaitės-Daugirdienės tėvas.

Nuo kunigaikščių Radvilų laikų bajorų Balčiauskų giminė priklauso evangelikų reformatų konfesijai. Pagal Sinodų kanonus yra žinoma, kad šioje giminėje buvo 4 evangelikų reformatų kunigai. Du iš jų buvo superintendantai /vyskupai/- 1751 m. Jokūbas Felicijonas Balčiauskas, ir 1795 m. Gabrielius Balčiauskas. Pastarasis 1819 m. gruodžio 17 d. už asmeninius nuopelnus apdovanotas 4-to laipsnio šv. Stanislovo ordinu /LVIA fondas 391, 1852 m./, 1824 m. Aleksandras Balčiauskas ir 1931 m. Aleksandras Balčiauskas. Jie teologiją studijavo Marburgo, Karaliaučiaus, Dorpatu ir Kauno VD universitetuose.

LVIA rastuose dokumentuose tvirtinama, kad jau 1609 m. Jonas Balčiauskas buvo dviejų dvarų- Kaituli ir Goniprovo, Žemaičių kunigaikštystėje- tėvonis, su giminės herbu Bogorija. Jo sūnus Bonifacijus už nuopelnus tėvynei buvo karaliaus Jono III Sobieskio apdovanotas Dovydiškių dvaru, Upytės pavieta. Jo dvarus paveldėjo sūnus Martynas, kuris grįžęs iš karo rado namus sudegusius kartu su dokumentais, įrodančiais jo bajorišką kilmę. Atgavęs Goniprovo dvarą, jį 1775 m. pardavė ir gyveno nuomotuose dvaruose, tarp jų ir grafo Tiškevičiaus dvare Totoriuose, Biržų krašte. 1811 m. Jurgis Balčiauskas nusipirko Užiškių palivarką, o jo sūnus Konstantinas Balčiauskas nusipirko 1834 m. žemės Šakiškiuose, netoli Panevėžio. Jo sūnus Silvestras, Aleksandras, Karolis ir Romualdas buvo baigę Slucko ev. reformatų gimnaziją. Provizorius Aleksandras 1914 m. užra-

šė Sinodui 10 000 rb. mokinių stipendijoms ir 1000 rb. Biržų ev. reformatų bažnyčiai. Karolis nusipirko dvarą Kamelijai, Kėdainių apskr., netoli Dotnuvos. Jo žmonos brolis gydytojas Plepys, dirbęs Dotnuvoje, buvo vedęs rašytojos Gabrielės Petkevičaitės-Bitės brolio dukterį Olgą, kuri dirbo farmacininke Dotnuvoje. Karolio duktė Marija mirė Sibiro tremtyje 1941 m., duktė Vaclava su šeima - vyru teisėju Vincu Šarka ir dviem dukterimis Izolda ir Nijole 1944 m. pasitraukė į Vakarus. Šiuo metu gyvena JAV. Izolda pasirūpi-

Kunigas Aleksandras Balčiauskas

no bajorystės atstatymu sau, savo sūnui gydytojui chirurg. Sauliui Černiui ir dukrai inžinierei Aušrai Dianai Černis, kas ir įvyko bajorystės atstatymo aktų įteikimo ceremonijoje 1999 07 06 Kaune.

Sūnus Romualdas tarnavo Panevėžio apskr. komendantūroje sek-

retoriumi. 1889 06 25 vedė bajorę Jadvygą Klementavičiūtę, kurios motina Juzefą Klementavičienę Mingailaitė buvo bajoro Juozo Mingailos duktė, su giminės herbu "Gulbė". (Giminės pradininkas Vilniaus piliaininkas Mingaila herbą gavo 1413 m. Horodlės akto metu). Sutuoktuvės vyko Švobiškio ev. reformatų bažnyčioje. 1890 m. Romualdas su žmona išvyko į Rusiją, Vladimirsko guberniją. Tarnavo pas generolą Muchanovą 2-ųjų dvarų valdytoju Kosčejeve. 1905 m. grįžo su šeima į Lietuvą ir statėsi namus tėvo Konstantino išskirtoje žemėje Šakiškiuose. 1907 10 05 gimė sūnus Aleksandras. Pradžios mokyklą baigė Pumpėnuose. 1917 m. liepos 3 d. mirė jo tėvas. 1927 m., baigęs Panevėžio vyrų gimnaziją, įstojo į Kauno VD universiteto Evangelikų teologijos fakultetą. Studentaudamas dėstė tikybą mokiniams evangelikams Kauno "Aušros" berniukų ir mergaičių gimnazijose. 1931 06 09 studijas baigė ir 06 25 Sinodo metu buvo ordinuotas diakonu Biržų ev. reformatų bažnyčioje. Paskirtas klebono padėjėju ir tikybos mokytoju mokyklose.

Su didele meile ir atsakomybe diakonas A.Balčiauskas pradėjo savo darbą. Didžiulį dėmesio skyrė jaunimui, ypač tiems, kuriems nebuvo galimybės siekti mokslo. Su bendraminčiais įkūrė 1931 12 20 jaunimo draugiją "Radvila", kurios šūkis buvo DORINKIS IR ŠVIESKIS! Jos pirmininku buvo išrinktas A.Balčiauskas. 1932 06 28 diak. A.Balčiauskas ordinuojamas kunigu. Neužilgo tapęs klebonu, rūpinosi Biržų bažnyčios kapitaliniu remontu, naujų pastatų, senelių prieglaudos priestato statybomis. Spaudos puslapiuose atliko didelį švietėjišką darbą, rašyda-

*A. Balčiauskienė prie savo vyro kapo,
Biržai 2002 sausio 24*

mas straipsnius į "Sėjėją", "Mūsų žodį", "Lietuvos evangelikų kelias". 1939 m. parašė ir išleido knygutę "Husas ir Viklifas". Kartu su mokytoju A. Šliku išleido knygą "Mūsų jaunimo vadovas" (1939 m.). Koregavo kun. A. Šerno naujai leidžiamą giesmyną ir rūpinosi jo spausdinimo reikalais 1942 m. Kaune. Gilindamas savo žinias 1937 m. lankėsi Vokietijoje, Šveicarijoje, Italijoje.

1940 03 16 Lietuvos ev. reformatų kolegijos nutarimu A. Balčiauskas skiriamas Lietuvos kariuomenės evangelikų kapelionu. 1940 m. birželio mėn. pasikeitus politinei situacijai iš šių pareigų buvo liepos mėn. atleistas. Gyvendamas Kaune, A. Balčiauskas tarnavo kunigu ev. reformatams ir ev. liuteronams. 1942 m. vedė savo parapijos choristę mokytoją Alisą Aleksandrą Brokertaitę. Tų pačių metų rudenį grįžo į Biržų parapiją ir Biržų gimnazijoje dėstė tikybą.

Negailestinga karo audra 1944 m. pavertė didžiąją Biržų miesto dalį griuvėsiais, o gražiąją kleboniją, kurioje gyveno laiminga kunigo A. Balčiausko šeima, pelenais. Apgriauta bažnyčia, parapijiečių rūpesčiai, sunkūs pokario metai palaužė jautraus, dėmesingo kunigo sveikatą. 1952 m. sausio 1 d. A. Balčiauskas laikė paskutiniąsias pamaldas Biržų ev. reformatų bažnyčioje. Vakare jį ištiko širdies infarktas, nuo kurio tais laikais nebuvo vaistų. 1952 01 24 kunigas Aleksandras Balčiauskas mirė, palikdamas giliame liūdesyje parapiją, seną motiną, žmoną, du mažamečius vaikus - Donatą 8 ir Virginiją 6 metų. Palaidotas Biržų senosiose ev. reformatų kapinėse ant Širvėnos ežero kranto.

Šviesus kunigo A. Balčiausko prisiminimas neišblėso iš jį pažinusių žmonių atminties.

Meilė niekada nesibaigia.

1 Kor. 13,8 /

Ieškome protėvių šaknų

Ką mes žinome apie giminės šaknis? Teko įsitikinti, kad Strumilų pilna Lietuva. Netruksta jų ir užsienyje. Pavardės variantai įvairūs - Strumila, Stromila, Strumilas, Strumecas; Ukrainoje - Struminskij, Rusijoje - Stromilo, Strumilin, o Lenkijoje - Strumillo, Strumil, Strumilko. Kas mes Strumilai, lietuviai ar lenkai? Kur mūsų giminės šaknys?

Susiradusi savo senelių dokumentus, įsitikinau, kad jau 1642 m. Strumilos Lietuvoj buvo bajorų luomo, kad 1708 m. jiems priklausė Baltmiesčio - Einikių kaimai su valstiečiais to meto Raseinių apskrityje - tarp Lyduvėnų, Liolių ir Šiluvos. Tada bajorija buvo lenkinama. Bajorams pridėdavo lenkiškas pavardes. Mano senolis tapo Zgierskij-Strumillo. Ir tik 1918 m. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, mano tėvas pasiliko vien lietuvišką pavardę. Tiesa, dar ir šiandien Šiauliuose gyvena Zgierskienė-Strumilienė, kurios vyro giminės Lenkijoje laiko save lenkais. O kad Strumilų pavardė lietuviška įrodo senųjų laikų kalendoriai. Netikite? Tada susiraskite kad ir 1936-ųjų metų kalendorių: kovo 30-osios dienos tautiškų vardų grafoje - Strumila. Tik, deja, tokiu vardu kažin ar buvo nors vienas vaikas pakrikštytas. Gaila, kad šiuolaikiniai kalendoriai to lietuviško vardo atsisakė.

Aistra ieškoti žmonių su Strumilų pavardėmis nepalieka manęs iki šiol. Turiu nemažai jų suradusi.

Mano senelis Juozas Strumila buvo garsus apylinkėje bitininkas, mėgo staliaus darbus, ypač daug visko yra padaręs Šaukoto bažnyčiai. Gal todėl ir savo sūnų - mano tėvą Stanislovą Strumilą - jis leido mokytis vargoninkauti pas profesorių Juozą Naujallį Kaune. Išmokęs tėvas vargoninkavo Šaukote, Šiaulėnuose. 1908 m. Šaukoto klebonijoje fo-

*Strumilų - Zgierskų herbas
Dombrova*

tografavo tuo metu ten gyvenusią rašytoją Mariją Pečkauskaitę - Šatrijos Raganą, jos mamą, seserį Sofiją ir kunigus: Kazimierą Bukontą ir Pijų Bielskų (būsimą Lietuvos prezidento kanceliarijos viršininką - kanclerį). Vėliau tėvas tapo girininku. Būdamas pensijoje, pavaduodavo Šiaulių ir jų apylinkių vargonininkus.

Senelio bendrąpavardis Juozas Strumila (1774 - 1847) laikomas mokslinės sodininkystės pradininku Lietuvoje. Tai buvęs Vilniaus universiteto auklėtinis. Jo didžiuliam sode Vilniuje augo gausi gėlių, krūmų ir vaismedžių kolekcija. Stambiausias Juozo Strumilos veikalas - "Šiaurės sodai". Jis pasirodė 1820 m., susilaukė net 7 leidimų. Mokslininko išvesta nauja obelų veislė "sierinka" labai paplito visame Pabaltijyje ir dabar vadinama **strumiline**. Jis buvo bitininkystės žinovas, parašė vadovėlį "Sodų arba naminė bitininkystė".

Tęsiant Strumilų pavardę turinčių asmenų paieškas radau Elvyrą Strumilaitę-Laskają, gyvenančią Anykščiuose. Susirašinėjome, ieškojome giminystės šaknų. Praėjus kiek laiko iš Klaipėdos atsiliepė jos pusės seserė Hali-

na Strumilaitė-Siaurokienė, anglų kalbos dėstytoja universitete. Pagaliau geneologiniame Zgierskių-Strumilų medyje suradome, kad šešios kartos atgal mūsų buvo vienas ir tas pats protėvis. Vilniaus archyve Halinos dukra, etnomuzikologe daktarė Gailė Kirdienė rado daug vertingos medžiagos apie Zgierskių-Strumilų giminę. Iš vieno dokumento aišku, kad Zgierskių-Strumilų Dambrovos herbo giminės nuo seniausių laikų gyveno Didžiojoje Lietuvos Kunigaikštystėje, naudojosi bajorų privilegijomis, turėjo žemių valdas, tarnavo valstybės įstaigose, ėjo karinę tarnybą.

Giminės pradininku buvo Jonas Mykolas Zgierskis Strumila. Jam pagal bajorystės teisę priklausė dvarai Miechovska Jeziorski, Klimovičių kaimas Slonimo apskrityje, paveldėjimo teisėjams priklausė pusė Chorošcevičių palivarko Volkovysko apskrityje su rotmistro rangu. Jis iš Chorošcevičių dvaro Volkovysko apskrityje persikėlė į Žemaitijos kunigaikštystę, valdas Slonimo apskrityje testamentu paliko žmonai. Vėliau Žemaitijoje perėmė iš Kazimiero Beinarto, Žemaitijos kunigaikštystės prievaizdo, pareigas visiems laikams, įsigijo valdas su ten gyvenusiais valstiečiais Raseinių - Vi-

duklės apskrityje. Zgierskių-Strumilų herbas - Nalenčas.

Vieną rudens dieną susitikome Kelmėje prie bažnyčios su Klaipėdoje gyvenančiais Zgierskių-Strumilų palikuonimis. Susipažinome ir išvykome ieškoti protėvių gyventų žemių. Pravažiavus Liolių miestelį, radome Einikių kaimą, o už jo ir Baltmiškius. Ir viename, ir kitame likusios vos kelios vienišos sodybos. Su savimi turėjome iš Vilniaus archyvo gautus šių vietų: dvarų, kaimų senovinius planus, apklausinėjome vietinius gyventojus, deja, dvarų liekanų jau neberadome.

Sveikinimas Kauno bajorų bendruomenei

Markizas Jose Emilio Estrella Estrella, Ispanijos karalystė

Visų pirma, mano pagarbūs sveikinimas, nuoširdus ir atviras, Kauno grafystės bajorų bendruomenei, o tuo pačiu dėmesinga pagarba Kauno miestui ir Lietuvos tautai.

Man labai malonu dvasiškai būti su visais Jumis, nors tai negaliu padaryti fiziškai, pagerbiant privilegiją, kurią Kauno miestui suteikė didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius Kazimieras Jogailaitis 1463 metais. Todėl man tenka sveikinti, norint bent dvasiškai pabūti tarp Jūsų ir nuoširdžiai pasveikinti, kad Jūs tiesiai žvelgiate į akis savo narystės realybei bei Jūsų brandumą, kurį visuomet panaudojate sprendžiant iškilusias problemas. Kas aiškiai regi savo Nacionalinę padėtį pasaulyje, yra pasiruošęs

pasitikti rytojų.

Istorijos prasmė suvokiama šiandien. Be tradicijų ir be dvasinės jėgos gyvenimas neturi prasmės. Bet tradicija turi būti peržiūrėta kiekvienu momentu, kad ją sparčiai galima būtų pritaikyti mūsų moderniam laikmečiui.

Norėčiau su didele pagarba Jums pasakyti, bet niekuomet neliečiant Jūsų vidaus reikalų, kurie prisimenami šiandien, minint privilegiją, kurią Kauno miestui suteikė didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius Kazimieras Jogailaitis 1463 metais, kad aš sveikinu ir išreiškiu pagarbą Kauno miestui, turint galvoje jį kaip simbolį ir kaip stiprų įkvėpimą visiems, kuriems vėl teko administracinė ar vyriausybinių atsakomybė bei, kad pasaulyje, kuriame ten-

ka gyventi, turime kiekvieną kartą atsižvelgti į vertybes, kurios apsprendžia žmonių orumą: tai pagarba, žmonių santaika ir žmoniškumo išaukštinimas, kuriuos taip uoliai skleidžia Lietuvos Kauno miestas.

Lietuvos tautai, kurios miestiečiai yra įkvėpti demokratijos ir laisvės dvasios bei pavyzdinės ištikimybės savo idealams, suteikia prasmę ateities taikai ir progresui bei būti laisviems.

Labai pagarbiai linkiu klestėjimo Lietuvos tautai ir pasisekimo jos žmonėms.

LIETUVIAI!

Tegyvuoja Kauno miestas!

Tegyvuoja Lietuvos tauta!

lietuvos bajorų karališkosios sąjungos kronika

BAJORŲ SENATAS NUTARĖ: 2001 05 12

Įpareigojo bajorą J. Stankų iki 2001 06 01 perduoti visą LBKS dokumentaciją p. Undinei Nasvytytei. Patvirtinta žurnalo "Lietuvos bajoras" redkoligija (A. R. Daujotis, U. Nasvytytė, P. Vitkevičius, K. Bogdanas, G. Bulotaitė, L. Paleckis-Kaktavičius, V. Reimeris). Nutarta toliau tęsti "Lietuvos bajorų palikuoniam" knygos realizavimą, įdedant į likusias (600 knygų) informacinius lapelius apie naujos knygos leidimą bei atsiprašymą už klaidas.

Bajorų Senatas patvirtino LBKS Garbės teismo darbo reglamentą, bei nutarė LBKS veiklos dokumentaciją ir legitimacijos bylas perduoti į valstybinį archyvą. Pagal legitimavimo tarybos pateiktą protokolą patvirtino 63 asmenis bajorais.

2001 09 29

Nutarė V-ąją LBKS seimą surengti 2002 04 27 Vilniuje, sudarytas organizacinis komitetas (I. Svetlauskienė, K. Stungys, D. Baikštys, U. Nasvytytė, R. Prokurotas, B. Girevičius, K. Bogdanas, P. Vitkevičius, A. Rukas Daujotis).

Nutarta (14 balsavusių už, prieš - 9, susilaikė 5), kad užsienio piliečiai, įstodami į LBKS sumoka 100 USD mokestį, į kurį įeina legitimacijos mokestis, stojamasis mokestis, nario mokestis už pirmus metus, bajorystės pripažinimo akto paruošimas. Gauti 100 USD (400 Lt) paskirstomi: legitimacijos mokestis 20 Lt, stojamasis mokestis

30 Lt, nario mokestis 15 Lt, bajorystės pripažinimo akto paruošimas 100 Lt, likusieji 235 Lt skiriami LBKS.

Pagal Legitimacijos Tarybos pateiktą protokolą bajorais patvirtinti 29 asmenys (Vilniaus - 6, Kauno - 14, Klaipėdos - 8, Telšiai - 1).

Už internete LBKS svetainės administravimą kas mėnesį mokėti po 118 Lt svetainės administratoriui p. A. Musteikienei.

2001 11 24 (Protokolas Nr. 4/2001) Aptarta LBKS V-ojo Seimo pasiruošimo eiga, nustatyta, kad bus deleguojama 1 nuo 6 bajorų. Seimo sekretoriato vadove paskirta Irena Svetlauskienė. Svarstyta legitimacijos nuostatų pakeitimai. Nutarta, kad moterims, kurioms bajorystė suteikiama pagal vyro giminę, į bajorystės pripažinimo aktą įrašyti "pagal vyrą". Titulai (kunigaikštis, grafas, baronas ir pan.) bajorystės pripažinimo akte nenurodomi. Bajorystės pripažinimo akte turi būti ir LBKS Senato maršalkos parašas. Įpareigoti apskričių vadai įspėti savo kraštų senatorius, kad jiems būtina dalyvauti LBKS Senato posėdžiuose.

2002 01 26 (Protokolas Nr. 1/2002). Nutarta atleisti Robertą Prokurotą iš LBKS kanclerio pareigų. Naujuoju LBKS kancleriu paskirtas bajoras M. A. Vardziukevičius. Toliau buvo svarstyta LBKS V-ojo seimelio eiga. Nutarta paskirstyti šias delegatų į seimą kvotas pagal apskritis: Vilniaus - 90 delegatų, Kauno - 61, Klaipėdos - 15,

Šiaulių - 8, Panevėžio - 12, Telšiai - 8, Tauragės - 5 delegatai. Nustatyta, kad delegato mokestis 20 Lt. Kvotos į LBKS senatorius pagal apskritis paskirstytos: Vilnius - 14 vietų, Kaunas - 13, Klaipėda - 3, Šiauliai - 3, Panevėžys - 3, Telšiai - 3, Tauragė - 1 vieta, rezervas LBKS vadovybei - 9 vietos. Nustatytos seimelių datos apskrityse: Vilnius - kovo 24 d., Kaunas - kovo 16 d., Klaipėda - kovo 9 d., Šiauliai - kovo 2 d., Panevėžys - kovo 23 d., Telšiai - kovo 10 d., Tauragė - kovo 17 d.

Taip pat buvo pritarta D. Baikščio pasiūlymui į LBKS statuto pakeitimo projektą įtraukti LBKS-gos pavadinimo pakeitimą į Lietuvos Bajorų sąjungą bei LBKS vado kadencijų apribojimą iki dviejų paeiliui.

Buvo nustatyta LBKS nario ženklelio kaina 10 Lt., o LBKS senatoriaus - 15 Lt.

Naują legitimavimo tarybos reglamentą pristatė B. Vonsevičius, kuriam senatas pritarė. Pagal legitimacijos tarybos pateiktą sąrašą patvirtinti 38 asmenys bajorais (Vilniaus - 21, Kauno - 15, Klaipėdos - 2).

M. A. Vardziukevičius ir K. Tracėvskis įpareigoti dėl patalpų Stiklių g. 4 hidroizoliacijos kreiptis į seniūniją. Dėl papildomų patalpų paskyrimo U. Nasvytytė atsakinga už kreipimąsi į meriją. Pritarta M. A. Vardziukevičiaus siūlymui įsigyti kompiuterį.

Kauno apskrities bajorų metraštis

2001 05 19

Kauno Karininkų ramovėje vyko renginys, skirtas Kauno apskrities Bajorų draugijos vėliavos šventinimo iškilinėms pažymėti. Dalyvavo Kauno krašto bajorai ir svečiai iš kitų Lietuvos miestų: Karališkosios bajorų sąjungos vadė Undinė Nasvytytė, Vilniaus apskrities bajorų vadė Konstantinas Bogdanas, Žemaičių bajorų vadė A. Chmieliauskas, Klaipėdos krašto atstovas baronas A. Remėsa, Lenkijos dvarininkų sąjungos Varšuvos skyriaus vadovas Andzej Slaski, Gžymala herbo šlėkta, su žmona.

Vakarą pradėjo Kauno apskrities bajorų vadė Artūras R. Daujotis. Pasveikines susirinkusiuosius, jis paaiškino, kad Kauno apskrities vėliava pagaminta pagal senosios Trakų vaivadijos vėliavos etaloną. Po to įvyko Kauno krašto bajorų koncertas. Koncerte dalyvavo Kauno krašto bajorai: pianistė Virginija Daugirdienė, smuikininkė Marija Neniškytė, fleitininkė Lidija Gomolickaitė, dainavo Teresė Chmieliauskaitė. Irena Vaidotienė pasakojo Hendriko Sinkevičiaus legendą apie meilę. Reginį vedė A. Gudžinskienė. Susirinkusius pasveikino LKBS vadė Undinė Nasvytytė. Svečias iš Klaipėdos baronas A. Remėsa buvo pasveikintas su artėjančiu 50-čiu. Kalbą pasakė ir šlėkta A. Slaski. Pabaigoje A. R. Daujotis perskaitė iš Ispanijos atsiųstą markizo Jose Emilio Estrella Estella sveikinimą. Po oficialiosios dalies visi buvo pakviesti prie vaišių stalo.

2001 05 20

Kauno miesto bajorai 10.30 val. susirinko į Katedroje bazilikoje aukojamas šv. Mišias. Įpusėjus mišioms buvo šventinama Kauno apskrities bajorų draugijos vėliava. Šv. Mišias aukojo bei bajorų draugijos vėliavą šventino Kauno arkivyskupas metropolitas Sigitas Tamkevičius. Mišioms pasibaigus vėliava buvo nešama į Rotušę. Rotušėje įvyko šventinis renginys, kuriame dalyvavo apie 100 bajorų ir svečių. Tai - savivaldybės atstovai, garbingi miesto svečiai, LKBS senatoriai, Lietuvos ir pasaulio kilmingieji, Prancūzijos, Lenkijos,

Estijos konsulai.

Susirinkusiuosius pasveikino miesto meras E. Tamašauskas. Sveikinimo kalbą pasakė LKBS vadė Undinė Nasvytytė. Pranešimą padarė istorikas V. Rakutis apie Lenkijos ir Lietuvos karaliaus Kazimiero Jogailaičio privilegiją, suteiktą Kauno miestui 1463 gegužės 20 d. (Magdeburgo teisė). Lenkijos ambasadorius A. Bar padovanojo Kaunui J. Mateikos karaliaus Kazimiero Jogailaičio portreto kopiją. Vilniaus krašto bajoras senatorius B. Vonsevičius miesto merui įteikė privilegijos kopiją, kurią sugebėjo gauti iš Peterburgo archyvų.

Po to visi buvo pakviesti į restauruoto burmistro kabineto atidarymą. Vėliau Rotušės ceremonmeisteris bajoras senatorius Kęstutis Ignatavičius visus pakvietė prie vaišių stalo, kuris buvo furšetinis.

2001 09 09

Vytauto Didžiojo karūnavimo minėjimas

Kasmet Vytauto Didžiojo karūnavimo dienos proga Rotušėje susirenka Kauno krašto bajorai. Ir šįkart kilmingųjų luomą papildė 20 naujų narių. Po iškilmingos priesaikos, nuskambėjus himnui, vyko tradicinė šventinimo ceremonija.

Lietuvos bajorų karališkosios sąjungos senatorius Kęstutis Ignatavičius susirinkusiesiems pristatė dar vieną gerą naujieną. Jis perskaitė ir įteikė grafo paskyrimo dekretą: Kauno apskrities bajorų vadė dr. Artūras Rukas Daujotis Vokietijos kilmingųjų sąjungos nobilituotas grafu fon Derneck. Prieš paskelbiant karališkąjį dekretą skambėjo ištrauka Hohenstaufenų simfonijos, atsiųstos ta proga iš Vokietijos. Kuni- gaikščių Hohenstaufenų garbei didingą simfoniją sukūrė prof. grafas Karl Hausdmayer. Simfonijos įrašą atliko 77 atlikėjai 1999 m. Reikjavike.

Šios šventės metu Kauno miesto merui Erikui Tamašauskui buvo įteikta vienos pirmųjų privilegijų, suteiktų Kaunui, kopija. Iš Varšuvos archyvų gautas dokumentas nuo šiol puoš Rotušės ekspoziciją. Tikėtina, jog lotyniš-

kas tekstas sudomins istorikus. O gautas jis bajoro Henriko Matusevičiaus ir Lenkijos generalinio konsulo Mečislavo Jackievičiaus pastangomis. Taip pat jubiliejinio gimtadienio proga buvo pasveikinta bajorų senatorė Irena Hurčnaitė-Baltrušienė.

2001 11 03 Pagerbtas Pažaislio fundatoriaus atminimas

Kauno apskrities bajorai dalyvavo Pažaislio vienuolyno fundatoriaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didžiojo kanclerio grafo Kristupo Zigmanto Paco (1621 – 1684), jo žmonos Klaros Izabelės Eugenijos de Mailly Lascario (1630 – 1685) bei jų vienintelio sūnaus (1661) iškilmingoje perlaidojimo ceremonijoje. Perlaidojimo iškilinėse šv. Mišias aukojo Kauno arkivyskupas metropolitas Sigitas Tamkevičius, pamokslą pasakė dr. kun. Arvydas Žygas, taip pat mišias kancelebravo bajoras kun. Saulius Bytautas OFM. Bajorai stovėjo Garbės sargyboje, į laidojimo kriptą nešė karstus. Iškilinėse taip pat dalyvavo Vilniaus apskrities bajorų vadė prof. Konstantinas Bogdanas.

1992 m. šv. Kazimiero kongregacijos seserys, perėmusios išlikusius vienuolyno įkūrėjo ir jo šeimos kaulus iš M.K. Čiurlionio dailės muziejaus, savo lėšomis rūpinosi, kad būtų atkurti baroko stiliaus karstai, išvalytas žemėmis užverstas požeminis tunelis ir įrengta ventilacija.

2002 01 06

Trijų Karalių dieną Kauno Karininkų ramovėje įvyko tradicinė Kauno krašto bajorų Naujųjų Metų šventė. Dalyvavo kėdainiečiai, šiauliečiai, prieniečiai. Iš viso - 70 bajorų. Šventė prasidėjo 16 val. Sveikinimo kalbą pasakė Kauno krašto bajorų vadė grafas Artūras Rukas Daujotis. Po to įvyko koncertas. Pirmoje dalyje kaip Trijų Karalių šventės akcentas - bajoro K. Ignatavičiaus ir Petro Marcinkevičiaus duetas. Jie atliko populiarias kalėdines dainas. Bajorė Lidija Gomolickaitė grojo fleita.

Antroje dalyje koncertavo Kauno Muzikinio teatro aktoriai: primado-

na Violeta Sagaitytė, teatro premjeras Mykolas Rėkys. Jiems akomponavo Vida Rėkienė. Skambėjo populiarios arijos iš operėčių. Buvo pasveikinta jubiliatė bajorė Eugenija Greičiuvienė.

Po koncerto visi buvo pakviesti į pokylių salę, kurioje kūrenosi židynys ir degė žvakės. Pokylį malda pradėjo kunigas S. Bytautas. Originaliai apie Arklio metus pasakojo bajorė Nijolė Dukštienė. Sveikinimo kalbas pasakė bajorai J. Smetonienė, H. Matusevičius, R. Baltrušis, Š. Konkulevičius. Savo eiles skaitė bajoras L. Narbutas, bajoras V. Volkus grojo lūpine armonika, skaitė savo eiles ir padovanojo savo eilėraščių knygutes susirinkusiems. Skambant Strauss muzikai prasidėjo šokiai. Visi išsiskirstė maloniai pabendraavę, pakilios nuotaikos.

Kauno bajorų edukacinė veikla

(10) Dr. Povilas Vitkevičius Kauno visuomeniai perskaitė 4 paskaitų ciklą apie Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės karių Karo strategiją ir taktiką.

(2) "Mažosios Lietuvos enciklopedijos" I tome buvo atspausdinta Dr. Povilo Vitkevičiaus išsami studija "Senasis Albertinos Universitetas Karaliaučiuje". Šiame tome buvo išspausdinti dar du jo straipsniai: "Heraldika" ir "Herbai".

(3) Bajorų Dr. Stasio Juknevičiaus ir Dr. Algimanto Bartaševičiaus dėka 2001 m. vasarą gražiai pailsėjo prof. Tado Ivanausko sodyboje Obelynėje.

(4) Ilgai Kauno bajorai prisimins malonią viešnagę pas bajorus Aldoną ir Ričardą Blažius Jūrė.

(5) Nedidelė Kauno Bajorų grupelė dėka bajorės Stasės Butvilienės dalyvavo iškilmingose Šv. Mišiose Kaišiadorių katedroje. Čia J. E. vyskupui J. Matulaičiui buvo įteiktas kardinolo Vincento Sladkevičiaus didžiulis portretas, kurį nutapė bajoras Jonas Sidaravičius. Visiems svečiams vyskupas suruošė iškilmingus pietus.

(6) Buvo iškilmingai paminėti vysk. Motiejaus Valančiaus jubiliejiniai metai.

(7) Kauno Igulos bažnyčioje, o vėliau Kauno karininkų Ramovėje buvo pagerbtas Vietinės rinktinės karininko Malinausko (p. Stasės Butvilienės - Malinauskaitės tėčio) atminimas.

(8) 2002 m. sausio 31 d. paminėtas generolo, bajoro Povilo Plechavičiaus 120 metų gimimo jubiliejus. Pranešimą padarė dr. Povilas Vitkevičius.

(9) Balandžio 13 d. M. ir K. Petrauskų namų salėje konsertavo solistė Teresė Chmieliauskaitė (sopranas) ir Varšuvos operos solistas Maciej Witkiewicz (bosas).

(10) Bajorėi Snieguolei - Onai - Marijai Jurskytei remiant, išleistas įdomus bukletas "Kalno paslapties aidas", apie sovietinės okupacijos metais veikusią slaptą "ab" spaustuve.

P. V.

Vilniaus Vingio parko istorijos bruožai

Sigita Gasparavičienė

Retas mūsų kultūros paveldo objektas gali pasigirti tokia įdomia ir šlovinga istorija, kokią turi Vilniaus universiteto Botanikos sodas Vilniuje, Vingio parke. Savo pėdsakus čia yra palikę žymieji Radvilos, kurių dėka kaip tik dab. Botanikos sodo teritorijos centre XVI a. pastatytuose rūmuose stiprėjo ir augo naujojo tikėjimo – reformacijos daigai, buvo įkurta viena pirmųjų Lietuvos reformatų mokyklų, pradėjo burtis protestantų bendruomenė. XVII a. vid. Radvilų rūmų vietoje pradėta kurti ir puoselėti Vilniaus jėzuitų Akademijos vasaros poilsio rezidencija, apsupta fontanų ir nuostabių gėlynų, o taip pat puikus Neries vingio kraštovaizdis buvo apdainuotas visos eilės žymių jėzuitų literatų ir muzikų. Čia įkvėpimo sėmėsi ir žymusis Motiejus Sarbievijus (1595-1640), parašęs šiam gamtos kampeliui skirtas bene talentingiausias savo eiles (garsiosios eilės Kozlovijui) ir plačiai išgarsinęs Vilniaus apylinkių grožį. (1). Mūsų ir kitų valstybių valdovų vizitai dar labiau pakėlė šios vietos reikšmę ir prestižą, dėl ko čia vykdavę Vilniaus Akademijos mokslo laipsnių suteikimo ceremonialai tapdavo ne tik miesto, bet ir valstybės švente.

Uždarius jėzuitų ordiną 1773 m., o jų rezidenciją su žeme (tame tarpe ir dab. Vingio parko teritoriją) pardavus privatiems asmenims, ši atoki vietovė pamažu buvo užmiršta. 1870 m. nugriauti senųjų rūmų likučiai. Tik XIX a. pab. dab. Vingis buvo sutvarkytas, perplanuotas ir tapo miesto parku. Dab. Botanikos sodo teritoriją, kurioje tuo metu buvo įsikūrusi nuomojama Vingio ferma, norėta paversti miesto valdininkų vasarnamių kvartalu. 1921 m. perėmus jį Vilniaus universitetui ir įkūrus čia Botanikos sodą, ši istorinė vieta buvo išgelbėta nuo gresiančios urbanizacijos.

Iki šiol Vilniaus universiteto Botanikos sodo, o ir viso Vingio parko istorija mažai tyrinėta, nors, be jokios abejonės – čia unikalaus kultūros ir istorijos

paveldo objekto istorija išties verta atidesnio žvilgsnio. Kelių straipsnių serija norėtume supažindinti mūsų skaitytojus su šiuo įdomiu, dėja, beveik nežinomu mūsų kultūros paminklu ir tuo pačiu, lankantis Vilniuje, aplankyti Botanikos sodą Vingio parke nuošalioje Neries pakrantėje.

Radvilų laikotarpis

Vilniaus priemiestis- Lukiškės, į kurio sudėtį pateko ir Neries vingis (dab. Vingio parko bei Botanikos sodo teritorija), priklausė seniausios Vilniaus miesto žemės valdoms, kurios buvo suteiktos jam dar 1441 m. Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Kazimiero. Vilniaus miestiečiai, o taip pat kilmingų giminų atstovai valdė atskiras jų dalis. XVI a. pirmosios pusės šaltiniai mini palivarkus ir sklypus čia turėjusius Joną Astiką, Vilniaus vyskupą Povilą Alšėniškį, Trakų vaivadą Stanislovą Goštautą, Stanislovą Dideikavičių ir kt. (2). Tuometinės Lukiškės apėmė didžiulį Vilniaus vakarinių prieigų plotą, prasiėdusį nuo senųjų Vilijos ir Trakų vartų, siekusį Neries upę, o vakaruose nusi-driekusį net iki Panerių kalvų. 1522 m. vieno iš senųjų Lukiškių žemvaldžių Petro Montigirdaičio našlė dvarelių Lukiškėse ("dwor na Luce") užrašė LDK maršalkos Trakų kašteliono Jono Radvilos ir jo trečiosios žmonos Onos Kiškaitės šeimai. Taip greta Astikų, Morštinų Lukiškių atsiranda ir Radvilų Lukiškės, nors šaltiniuose yra duomenų apie tai, kad jau XVI a. pr. Radvilos valdė čia nemažus žemės plotus. 1551 m. Lukiškių dvarą jau valdė Jono Radvilos vyriausias sūnus LDK didysis kancleris ir Vilniaus vaivada Mikalojus Radvila Juodasis (1516-1565), kuris dvaro žemes išplėtė, 1551 m. iš karaliaus miškininko S. Vlošeko nusipirkdamas gretimą Vaskovščiznos palivarką su per jį tekėjusiu Hibernijos upeliu (jo situacijos aprašymas dokumente atitiktų dab. Botanikos sodo

bei dalies Vingio parko teritorijos dalį) bei žemes anapus Neries. Šio žmogaus nuopelnai Lietuvai, jo asmenybė, politinė ir visuomeninė veikla istoriografijoje yra nušviesta pakankamai plačiai. Ta proga reikėtų pabrėžti, kad vieno žymiausio visų laikų Lietuvos politikų veikla ir gyvenimas, ypač paskutiniai 10 metų, yra tampriai susiję su Lukiškių dvaru. Tiesa, iki 1555 m. M. Radvila čia mažai lankėsi. 1548 m. vedęs Lenkijos didžiojo kanclerio Krokuvos kašteliono Kristupo Šidloviečio dukrą Elžbietą bei 1549 m. iš karaliaus gavęs valdyti Lietuvos Brastos seniūniją, šeimos rezidenciją statė ir kūrė Lenkijos ir Lietuvos pasienyje buvusioje Brastoje.

Po 1555 m. gavęs karaliaus pavėdimą tvarkyti komplikuotus Livonijos reikalus; 1557 m. vadovauti karališkoje žemėse vykdomai valakų reformai, bei 1561 m. pradėjęs administruoti dar ir Žemaičių seniūniją, M. Radvila vis daugiau laiko praleisdavo Vilniuje. 1555 m. po intensyvaus susirašinėjimo su Kalvinu, jis galutinai atsisakė katalikybės ir tapo evangeliku reformatu. Tą įtikino padaryti žmoną ir namiškius. Juo pasekė ir nemažai bajorijos dalis. Ilgainiui iš Brastos į Vilnių persikėlė ir reformacijos centras. Tam tikslui už miesto Lukiškėse ant Neries kranto M. Radvila pastatė puikius ir erdvius medinius rūmus. Čia apsigyveno ir pats su šeima. Aplinkui kūrėsi ir daugiau reformacijos pasekėjų – užmiesčio dvarelius netoliese pasistatė Augustinas Morštinas, Jurgis Astikas ir kt. 1553 m. Lietuvoje įvyko pirmasis reformatų susirinkimas, o nuo 1555 iki 1565 m. Radvilų Lukiškių rūmuose ėmė burtis ir pirmoji protestantų bendruomenė – „zboras“. Erdvioje rūmų salėje vykdavę apeigos, buvo skaitomi pamokslai. 1558 m. šiuose rūmuose pradėjo veikti ir reformatų mokykla kur, manoma, galėjo dėstyti žymūs reformacijos veikėjai Simonas Budnas, Mikalojus Vendrogoviskis, Simonas Zacijus, teisės daktaras Vilniaus magistrato narys Lukas Mundijus (4). Šią mokyklą Radvila norėjo paversti net aukštąja mokykla. Atsiradus daugiau pasekėjų, 1562 m. mokykla iš nuošalių Lukiškių buvo perkelta į miesto centre buvusį M. Radvilos namą Pilies – Šv. Jono gatvių kampe. **Lukiškių dvare gimė ir trys jauniausieji Mikalojaus ir Elžbietos Rad-**

vilų sūnūs: 1556 m. gegužės 31 d. būsimasis kardinolas Jurgis Radvila (1556-1600), 1558 m. kovo 8 d. – Albrechtas (1558-1592), o 1559 m. gegužės 12 d. – jauniausias Stanislovas. (1559-1599). Apie kardinolo Jurgio Radvilos gimimą Lukiškėse yra likęs šeimos padavimas, kad kai tik gimusį motina jį suvystė, į lopšį įskrido bičių spiečius. Anais laikais buvo tikima, kad naujagimiui tai neša nepaprastą laimę (5).

Brolių vaikystė prabėgo Lukiškių dvare ir Nesvyžiuje. 1562 m. birželio 20 d. mirus motinai, visi vaikai tėvo buvo auklėjami reformacijos dvasioje, prižiūrimi kalvinų mokytojų.

1565 m. gegužės 28 d. Lukiškių rūmuose mirė M. Radvila. Jo netektį apraudojo visi Lietuvos protestantai. Paskutinės jo gyvenimo dienos buvo nepaprastai sunkios. Į amžiaus galą, matant nesutarimus tarp protestantų, jį kamaavo abejonės dėl religijos pakeitimo, kartu jis jauste jautė ir besisartinančią Liublino uniją, kurios politinių gairių svastyje teko ir jam dalyvauti. Didelio potraukio naujai religijai nerodė ir jo vyriausias sūnus Mikalojus Kristupas galimas jo darbų tęsėjas. **Protestantai M. Radvilą iškilingai palaidojo Vilniuje, vėliau jo ir žmonos palaikai perkelti į Dubingius.**

Po tėvo mirties našlaičius ėmėsi globoti dėdė Mikalojus Radvila Rudas. Kiek paaugusius, išsiuntė mokytis į Leipcigo akademiją. Į kraštą jie grįžo 1572 m. Radvilų giminės įtakos augimas, neramino katalikus, o ypač aktyvią kovą prieš reformaciją pradėjusius jėzuitus, kurie visomis priemonėmis stengėsi atitraukti nuo jos jaunuosius Radvilas. Jėzuitai ir žymiam to meto pamokslininkui Petrui Skargai galiausiai pavyko atvesti jaunuosius kunigaikščius Jurgį ir Albertą į katalikybę. Gi jauniausias Stanislovas, paskatintas brolio Jurgio pavyzdžio ir to paties P. Skargos įkalbinėjimų ilgainiui tapo tokiu uoliu kataliku, kad net buvo pramintas Pamaldžiuoju. 1577 m. po dalybų su broliais gavo paveldėtą turto dalį iki tol valdytą vyriausiojo brolio Mikalojaus Kristupo („Našlaitėlio“), tame tarpe ir Lukiškes. Tačiau rūmuose jau nebegyveno. Norėdamas sutvirtinti vyskupo tapusio brolio Jurgio pozicijas ir atsidėkoti jėzuitams,

1584 m. spalio 30 d. Stanislovas Radvila užrašė jiems Lukiškių dvaro dalį, prieš tai pavedęs dvariškiui M. Glaniševskiui nužymėti dovanojamos žemės ribas. Dovanojimo rašte jos nurodomos sekančiai „už Velnio kalno, greta Morštino žemių, dešinėje kelio, vedančio į Radvilų Lukiškių dvarą, pusėje, iki pat Neries, kartu su upės pakrante“ (6). Vėliau ši šiaurinė Lukiškių dalis jėzuitų buvo atiduota seminarijai ir jai prigijo Seminarijos Lukiškių pavadinimas. O 1593 m. kovo 20 d. S. Radvila padovanavo jėzuitams ir likusią Lukiškių dalį su rūmais ir kitais pastatais bei tėvo pirktomis žemėmis anapus Neries“ (7), sau dar pasilikdamas keletą sklypų. Vėliau jėzuitai įsigijo ir daugiau sklypų. Šiai vaizdingai giriomis apsuptai vietai ilgainiui prigijo jėzuitų Lukiškių, o nuo XVIII a. pab. Vingio (Zakrėt) pavadinimas. **Buvusių Radvilų rūmų ir evangelikų buveinės vietoje jėzuitai pasistatė vienuolyno vasaros rezidenciją, kurią vienas XIX a. istorikas prilygino triumfo arkai iškeltai pažymėti katalikybės pergalei prieš reformaciją.**

Šaltiniai ir literatūra

1. M. Ulčinaite. Dainos pasauliui, saulei ir sau, V. 1993, L. 389-391.
2. Rusijos valstybinis Senųjų aktų archyvas (toliau - RVSA) F. 1603 (Jėzuitų fundūai), AP. 4, B. 26, L. 27-29 (mikrofilmas Lietuvos valstybės vaizdo ir garso archyve)
3. M. Kosman. Reformacja i kontrreformacja w Wielkim Księstwie Litewskim, Warszawa, 1973, L. 43
4. I. Lukšaitė. Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje, Vilnius, 1999, L. 304.
5. E. Kotlubajus. Radvilos, Vilnius, 1995, L. 172
6. RVSA, F. 1603, AP. 4, B. 172, L. 55, 62-64
7. Ten pat, L. 12-13
8. J. Balinski. Uniwersytet Wileński (1579-1830), Wilno, 1899-1900, T. 1, L. 129

auno apskrities bajorų draugija sveikina bajorus švenčiančius jubiliejinius gimtadienius:

- sausio 19 d. Vieniava herbo bajorę Teresę Chmieliauskaitę
- sausio 26 d. Dolenga herbo bajorą Juozą Pralgauskį
- vasario 5 d. Pobogo h. bajorę Mariją Raštikytę-Alksnienę
- vasario 6 d. Ostoja h. bajorą Antaną Tomą Smetoną-Mickevičių
- vasario 19 d. Ogončiko h. bajorą Joną Sidaravičių
- kovo 4 d. Pšijacielio h. bajorą Regimantą Puplauską
- balandžio 20 d. Dolenga h. bajorę Lidiją Monstavičiūtę-Giniotienę
- gegužės 17 d. Ostoja h. bajorę Sigitą Smetonaitę-Petrauskienę
- birželio 7 d. Pobogo h. bajorą Joną Ribačiauską
- birželio 14 d. Akszak h. bajorą Zenoną Daunoravičių
- liepos 20 d. Trimitų (Trąby) h. bajorą Vaclovą Volkų

emaičių bajorų draugija sveikina šiais metais garbingus jubiliejus švenčiančius šiuos savo narius:

- sausio 22 d. Birutę Kasparavičiūtę - 40 metų, herbas Prūsas III (Prus III)
- vasari 1 d. Eleną Citavičienę - 80 metų, herbas Natarčas (Natarcz)
- vasario 1 d. Faustą Meiženį - 40 metų, herbas Leliva (Leliwa)
- vasario 5 d. Birutę Norvilienę - 40 metų, herbas Kapas (Mogila)
- vasario 12 d. Stanislovą Kasparavičių - 55 metus, herbas Prūsas III (Prus III)
- gegužės 10 d. Eleną Barodicienę - 50 metų, herbas Vienaragis (Boncza)
- rugpjūčio 25 d. Danutę - Moniką Baltutienę - 65 metus, herbas Vanagas (Jastrzębiec)
- rugpjūčio 25 d. Algimantą Chmieliauską - 70 metų herbas Gulbė (Labėdz)
- rugsėjo 28 d. Ildefonsą Stasį Norvilą - 40 metų, herbas Kapas (Mogila)

